

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

**OSMANLI DEVLETİ'NDE RİŞVAN AŞİRETİ (HÂLİKAN
OYMAĞI)'NIN SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF GEÇGİN

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Ahmet OCAK

BOLU, AĞUSTOS - 2021

KABUL VE ONAY SAYFASI

Elif GEÇGİN tarafından hazırlanan “**Osmanlı Devleti’nde Rişvan Aşireti (Hâlikan Oymağı)’nın Sosyal ve Kültürel Hayatı**” adlı tez çalışması jürimiz tarafında Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans olarak oy birliği/ oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

06/07/2021

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Prof. Dr.Ahmet OCAK
Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Orhan YAZICI
İnönü Üniversitesi

.....

Üye
Doç. Dr. Mehmet Süme
Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Osman GÖRÜR
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunubildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin 08/06/2021 tarihinde Turnitin adlı intihal tespit programından enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 8 olarak tespit edilmiştir.

Bu çalışma için Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmalar Etik Kurulundan 2019/225 sayısı ile etik izin alınmıştır.

.....

ELİF GEÇGİN

ÖZET

**OSMANLI DEVLETİ RIŞVAN AŞİRETİ (HALİKÂN OYMAĞI)'NIN
SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATI
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ELİF GEÇGİN
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI
(TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. AHMET OCAK)**

BOLU, AĞUSTOS - 2021

XII+113

Anadolu'ya 1071 yılından önce başlayan Türk akınları Malazgirt Zaferinden sonra artmış ve Türkmen aşiretlerinin Anadolu'yu yurt edinmelerine olmuştur. Anadolu'ya gelen aşiretler buraya Orta Asya kültürleriyle beraber gelmiş ve konar- göçer yaşam tarzını benimsemişlerdir. Kışın kışlakta yazın yaylalarda geçen bu yaşamları süresince birçok zorluk ile baş etmek zorunda kalmışlardır. Bunların içerisinde yerel bir yönetim olan Osmanlı Devleti tarafından yönetilmeleri, yerleşik halk ile münasebetleri ve aralarında çıkan eşkıyalarla baş etmeleri yer almaktadır. Büyük aşiretlerden birisi olan Rişvan Aşireti'nin tarihi sürecini anlattığımız bu çalışmada Rişvan Aşireti'nin Anadolu'ya yerleşmesi ve Rişvan Aşireti'nin bir oymağı olan Halikân Oymağı'nın yerleştiği alanlar ve sosyo-kültürel tarihi ele alınmıştır. Etrak ve Ekrad terimlerinin belgelerde kullanım şekillerinden hareketle etnik bir kimliği tanımlamak için kullanılmadığı anlaşılmıştır. Anadolu'nun hemen hemen her yerine yayılan büyük bir aşiret olan Rişvan Aşireti'nin Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler içerisinde olduğu, devlete karşı sorumluluklarını yerine getirdiği görülmektedir. Vermiş olduğu vergiler, yaşamış olduğu sancaklar ve yaşam şekilleri belgeler desteğiyle sunulmuştur. Halikân Oymağı'nın sosyal ve kültürel hayatı, sahada yapılan çalışmalar ve belgelerde elde edilen bilgiler ile sunulurken eski ve şimdiki Türk topluluklarından da örneklerle sunulmuştur. Bütün bu bilgiler neticesinde Halikân Oymağı ve Rişvan Aşireti'nin bir Türkmen aşireti olduğu görülmektedir. Çalışmanın Türk kimlik ve kültür tarihine katkı sağlaması amaçlanmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Rişvan, Halikân, Aşiretler, Kültür, Türkmen Aşiretleri, Anadolu, Konar- Göçer

ABSTRACT

SOCIAL AND CULTUREL LIFE OF THE RISVAN TRIBE (HALIKAN CARVING) IN THE OTTOMAN EMPIRE

MSC THESIS

ELİF GEÇGİN

BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY

INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

DEPARTMENT OF HISTORY

(SUPERVISOR:PROF. DR. AHMET OCAK)

BOLU, AUGUST 2021

XII+113

The Turkish invasions that started in Anatolia before 1071 became more frequent after the Malazgirt Victory and caused the Turkmen tribes to migrate here. The tribes who came to Anatolia came here together with the Central Asian cultures and adopted the semi-nomadic lifestyle. They had to cope with many difficulties during their life, which was spent in winter in winter and in summer in highlands. These include being ruled by the Ottoman Empire, a local government, their relations with the inhabitants, and their coping with the bandits between them. In this study, in which we describe the historical process of one of the great tribes, the Rishvan Tribe, the settlement of the Rishvan Tribe in Anatolia and the process of their homeland is explained, the areas where the Halikan Carving, a tribe of the Rishvan Tribe, settled and its socio-cultural history are also explained. It is understood that the terms Etrak and Ekrad are not used to define an ethnic identity based on the way they are used in documents. While the social and cultural life of Halikân Carving is presented with the information obtained, it is also given with examples from the old and current Turkish communities. As a result of all this information, it is seen that the Halikan Tribe and the Rishvan Tribe are a Turkmen tribe. The aim of the study is to contribute to the history of Turkish identity and culture.

KEYWORDS: Risvan, Halikân, Tribes , Culture, Turkish Tribes, Anatolia, Nomads

ÖN SÖZ

Anadolu'nun Türkleşmesi ve Türkmen Aşiretlerinin Anadolu'ya gelerek buralara yerleşmeleri ile bugün ki Anadolu'nun popülasyonunu oluşturmaları kaynaklarda genel olarak kronolojik ele alınmıştır. Ancak konunun sosyal ve kültürel bir akım ile Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan bu süreçte çok tanrılı- gök tanrı inançlarından İslamiyet ile tanışmalarını ele alan çalışmalarda varlığını korumaktadır. Bu çalışmalar kültürel tarih açısından önem arz eden çok kıymetli çalışmalar olmakla birlikte aşiretlerin cemaat ve oymaklarına inen çalışma sayıları azınlıkta kalmaktadır. Bir aşiretin Anadolu'ya gelmesi ile geçmiş kültürünü taşıdığını ve burada yeni kültürler ile kaynaştığını göz ardı etmemek gerekir. Orta Asya'da yaşayan Türk toplulukları ile benzer adet ve ananelerin olması Türklerin kültürlerine olan bağlılıklarının bir göstergesidir.

Türkmen Aşiret'i olan Rışvan Aşiretinin Orta Asya'dan Anadolu'ya gelmeleri ile başlayan serüvenleri tüm Anadolu'ya yayılmaları ile devam etmiştir. Günümüzde başta Konya, Ankara, Maraş ve Malatya olmak üzere Anadolu'nun pek çok bölgesinde Rışvan Aşireti ve onun cemaat – oymaklarına mensup aileler bulunmaktadır. Rışvan Aşireti'ne mensup Hâlikan Oymağı'nın sosyo-kültürel yaşantısıyla Anadolu'nun çeşitli yerlerinde birbirlerini tanımadan yaşarken aynı adet- gelenek ve göreneklerin uygulandığı görülmektedir. Tezimiz “Halikân Oymağı Türkmen Oymağı mıdır ?” sorusu çerçevesinde şekillenmektedir.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
FOTOĞRAF LİSTESİ	x
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ.....	xi
TEŞEKKÜR	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. OSMANLI DÖNEMİNDE ANADOLUDAKİ TÜRKMEN AŞİRETLERİ VE RIŞVAN AŞİRETİ	5
1.1 Türkmen Aşiretleri.....	10
1.1.1 Türkmen, Yörük, Aşiret Kavramları	10
1.1.2 Ekrad ve Etrak Tayini.....	14
1.2 Rişvan Aşireti	17
1.2.1 Rişvan Aşireti ve Sosyal Yapısı	18
1.2.2 Rişvan Aşireti’nin Osmanlı Devleti ile Münasebetleri.....	21
1.2.3 Rişvan Aşireti’nde Cemaatler – Oymaklar.....	28
İKİNCİ BÖLÜM	36
2. GÖÇERLİKTEN YERLEŞİK HAYATA RIŞVAN AŞİRETİ (HALİKÂN OYMAĞI).....	36
2.1 Osmanlı Devleti’nin İskân Politikası ve Rişvan Aşireti(Halikân Oymağı)’nın İskânı	37
2.1.1 Eşkıyalık Faaliyetleri	39
2.1.2 Yerleşik Halka Verilen Zararlar	40
2.1.3 Güvenlik Gücü Olarak Kullanılmaları	41
2.1.4 Ekonomik Olarak Fayda Sağlamaları.....	41
2.1.5 Terk Edilen Yerlerin Yerleşime Açılması	41
2.1.6 Yerleşik Hayata Geçisin Katkıları	41
2.2 Halikân Oymağı’nın Yerleşim Yerleri	42
2.2.1 Malatya Sancağı (Hısn-ı Mansur – Kahta Kazaları)	43
2.2.2 Diyarbakir Sancağı (Hısn-ı Keyf ve Rakka Kazaları)	45
2.2.3 Konya Sancağı (Esbkeşan Kazası)	47
2.2.4 Halep Sancağı (Maraş Kazası)	49
2.2.5 Ankara Sancağı (Haymana Kazası).....	50
2.3 Halikân Oymağı’nın İktisadi Faaliyetleri	52
2.4 Halikân Oymağı’nın Osmanlı Devleti İle İlişkileri	54
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	57

3. HALİKÂN OYMAĞI'NIN SOSYAL VE KÜLTÜREL YAPISI.....	57
3.1 Halikân Oymağı'nda Doğum.....	57
3.1.1 Gebe Kalamama (Kısırlık) Durumu	59
3.1.2 Gebe Kalmak (Hamile Olmak).....	60
3.1.3 Doğum	61
3.1.4 Alkarısı (Albasması).....	62
3.1.5 Ad Koyma	62
3.1.6 Bebek Bakımı	63
3.1.7 Diş Hediği.....	63
3.1.8 Saçından Bir Tutam Kesme Adeti (Bızık Bırır)	64
3.2 Halikân Oymağı'nda Evlilik.....	64
3.2.1 Kız İsteme.....	66
3.2.2 Söz Kesme	67
3.2.3 Tatlı Yemeğe Gitmek (Dest Rovisi- El Öpme Merasimi).....	67
3.2.4 Şerbet Kaldırma	68
3.2.5 Kına (Kınacılar).....	68
3.2.6 Düğün	69
3.2.7 Bayrak Dikme Töreni	70
3.2.8 Oynanan Oyunlar.....	70
3.3 Halikân Oymağı'nda Ölüm.....	71
3.3.1 Ölüm Anı	73
3.3.2 Ölü Gömme	73
3.3.3 Ölü Aşı ve Mevlid Yemeği.....	75
3.3.4 Yas Dönemi	75
3.3.5 Yas Kaldırma.....	77
3.4 Halikân Oymağı'nda Yemek Çeşitleri.....	77
3.4.1 Yayla Çorbası	78
3.4.2 Şurbâ Mahir – Gendime Çorbası (Buğday Çorbası)	78
3.4.3 Nohutlu Köfte	79
3.4.4 Katmer - Gözleme	80
3.4.5 Sîr-un – Sîr-most	80
3.4.6 Yapraklı Köfte	81
3.4.7 Gemrun - Paluk.....	82
3.5 Giyim- Kuşam ve Ev Eşyaları	83
3.5.1 Kına Elbisesi.....	84
3.5.2 Düğün Elbisesi.....	85
3.5.3 Ev Eşyaları.....	86
SONUÇ.....	91
KAYNAKLAR	93
EKLER.....	98

FOTOĞRAF LİSTESİ

Sayfa

Fotoğraf 3.2.8.	Tura Oyununun Kamçısı	74
Fotoğraf 3.4.1.	Yayla Çorbası	82
Fotoğraf 3.4.2.	Gendime -Şurba Mahir Çorbası	83
Fotoğraf 3.4.3.	Nohutlu Köfte Yemeği	83
Fotoğraf 3.4.4.	Ekmek Pişirme Ocağı ve Katmer	84
Fotoğraf 3.4.5.	Sir-e rûn	84
Fotoğraf 3.4.6.	Yapraklı Ayrınlı Köfte	85
Fotoğraf 3.4.7.1.	Gemrun	85
Fotoğraf 3.4.7.2.	Pirpirim Cacığı ve Köy Ekmeği Çeşitleri	86
Fotoğraf 3.5.	Örnek Bir Halikânlı Kadın Giyim Fotoğrafı	87
Fotoğraf 3.5.1.	Kına Elbisesi: Kaftan ve Kuşak	88
Fotoğraf 3.5.2.	Gelinlik: Kuşak, Kaftan ve Ceket 'in Arka ve Önden Görünümü	89
Fotoğraf 3.5.3.1.	İki Farklı Yastık Kılıfı Modeli (El Dokuma)	90
Fotoğraf 3.5.3.2.	Yastık Kılıfı ve Kılıf Örtüsü	90
Fotoğraf 3.5.3.3.	El Dokuma Namazlık	91
Fotoğraf 3.5.3.4.	Duvar Halısı (El Dokuma ve Kök Boyası)	91
Fotoğraf 3.5.3.5.	El Dokuma ve Kök Boyası ile Yapılmış Halı	91
Fotoğraf 3.5.3.6.	Örnek Bir Oturma Alanı	92
Fotoğraf 3.5.3.7.	Bakır Teş ve Kazan	92
Fotoğraf 3.5.3.8.	200 Yıldan Daha Eski Olduğu Düşünülen Ayna	92
Fotoğraf 3.2.8.	Tura Oyununun Kamçısı	74
Fotoğraf 3.4.1.	Yayla Çorbası	82
Fotoğraf 3.4.2.	Gendime -Şurba Mahir Çorbası	83
Fotoğraf 3.4.3.	Nohutlu Köfte Yemeği	83
Fotoğraf 3.4.4.	Ekmek Pişirme Ocağı ve Katmer	84
Fotoğraf 3.4.5.	Sir-e rûn	84

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

A.] MKT. MVL	: Sadâret Mektûbî Kalemi Meclis-i Vâlâ Evrâkı
A.} MKT. UM	: Sadâret Mektûbî Kalemi Umum Vilayat Evrâkı
BAİBÜ	: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Bk.	: Bakınız
C	: Cilt
C. DH	: Cevdet Dâhiliye
COA	: Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
DH.TMIK.M	: Dâhiliye Nezâreti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu Muamelat
DTCFD	: Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi
İ. DH	: İrâde -i Dâhiliye
MD	: Mühimme Defteri
MVL.	: Meclis-i Vâlâ Evrâkı
Nr.	: Numara
T.D	: Tahrir Defteri
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Vs	: Vesaire

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans öğrenimim süresince bilgi, birikim ve tecrübelerinden faydalandığım tıkaandığım her noktada desteğiyle yeniden yolumu aydınlatan ve girdiğim her çıkmazda engin tecrübesi ile bana rehberlik eden danışman hocam sayın Prof. Dr. Ahmet OCAK' a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Rışvan Aşireti konusunda değerli bilgilerini ve kaynaklarını bizimle paylaşan, tezimi yazarken her fırsatta kapısını çaldığım ve hiç cevapsız bırakmadan destekleyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. M. Faruk SÖYLEMEZ'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Arşiv belgeleri konusunda büyük desteğini gördüğüm değerli hocam Salih SOYTÜRK'e teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Halikân Oymağı'nın yaşadığı bölgelerde; Malatya Yaygın (Halikân) Köyü sakinleri ve Halikân Oymağı Beyi Ramazan KARATAŞ ve ailesine misafirperverliği için teşekkür ederim. Konya Cihanbeyli ilçesinde rehberliği ve ev sahipliği sayesinde araştırmamızın devam etmesini sağlayan değerli hocam Abdurrahman GENÇ ve ailesine, Cihanbeyli Gölyazı eski Belediye Başkanı Mulla Şimşek ve ailesine, Sağlık Mahallesi'nde Hasan Çetinkaya ve eşine misafirperverlikleri ve sunmuş oldukları değerli bilgiler için teşekkür ederim. Konya Kulu İlçesinde rehberliğimizi üstlenen Karacadağ Muhtarı Osman Akyüz ve eşine, Karacadağ köy sakinlerine ve verdiği değerli bilgiler için Nadire Kırkdeveli'ye teşekkür ederim. Araştırmamın seyrinde danıştığım ve bilgilerini bana sunmaktan çekinmeyen tüm Rışvan Aşireti ile Halikân Oymağı üyelerine teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen ve eğitim hayatımın şekillenmesinde büyük rol oynayan aileme, arkadaşlarıma bilhassa iyi bir birey olarak yetişmem için çabalayan annem Ümmühan GEÇGİN ile babam Hasan GEÇGİN'e saygı ve teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

“Osmanlı Devleti’nde Rışvan Aşireti (Halikân Oymağı)’nın Sosyal ve Kültürel Hayatı “başlıklı çalışma XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar geniş bir zamanı kapsamaktadır. Elbette sadece üç yüz yıllık tarihi bir süreç ile sınırlandırılmaz. Sürecin izahı için Türkmen Aşiretlerinin Anadolu’ya gelmelerinden başlatılıp XIX yüzyılın sonuna kadar gidilmiştir.

Konu başlıklarında “Osmanlı Devleti’nde Anadolu’daki Türkmen Aşiretleri ve Rışvan Aşireti” çalışmanın birinci bölümünü, “Göçerlikten Yerleşik Hayata: Halikân Oymağı” ikinci bölümünü ve “Halikân Oymağı’nın Sosyal ve Kültürel Hayatı” ise üçüncü bölümünü oluşturmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümü, Osmanlı Devleti’nin Anadolu’da teşekkülünü tamamladığı zamana kadar Türkmen Aşiretlerinin Anadolu’ya gelmelerini ve buraya yerleşmelerini konu etmektedir. Birinci bölümde Türkmen Aşiretlerinin belgelere kayıt şekillerinden doğan bir takım etnik- kimlik kargaşasına son vermek amacıyla yazılmış olan “Etrak ve Ekrad Tayini” alt başlığında Türkmen Aşiretlerinin kimlik yapısı korunmuş ve kargaşalardan sıyrılmıştır. Bu konuda Rışvan Aşireti’ne bağlı bir takım cemaat ve oymakların XIX. ile XX. yüzyıllarda kendilerini belgelerde yazılan “*Türkmân Ekrad Taifesi*”, “*Yörükân-ı Ekrad Taifesi*” veya “*Ekrad Yörükleri*” ifadelerinden yola çıkıp kendilerine etnik bir köken arayışında bulmaları ele alınmıştır. Diğer alt başlıklarla beraber Rışvan Aşireti’nin Anadolu’yu yurt edinmesi, Osmanlı Devleti ile ilişkileri ve Rışvan Aşireti’nin oymak ve cemaatleri genel bilgiler ışığında anlatılmıştır.

İkinci bölümü “Göçerlikten Yerleşik Hayata: Halikân Oymağı” ise Rışvan Aşireti ve Halikân Oymağı’nın yerleştiği bölgelerin Osmanlı Devleti’nin iskân politikası ışığında anlatılmasıyla başlamaktadır. Halikân Oymağı’nın belgelerde XVIII. yüzyılda ilk defa adından bahsedilmesi ve Halikân Oymağı’nın geçtiği belgelerin özet transkripsiyonları burada yer almaktadır. İkinci bölüm kültürel açıdan hiç kopmamış ancak aralarına yüzlerce kilometre mesafe girmiş Halikânlıların yerleştikleri yerler tespit edilmiştir. Bu bilgiler ışığında Malatya Sancağı, Halep Sancağı, Konya Sancağı ve Ankara Sancağı hakkındaki bilgiler

verilmiştir. Halikânlıların zamanla yerleştikleri bölgelerde yaylak-kışlak hayatını bitirdikleri artık konar-göçerlikten yerleşikliğe geçtikleri görülmekle birlikte yazları birkaç hafta gidilen yayla kültürü oturmuştur.

Üçüncü bölüm“ Halikân Oymağı’nın Sosyal ve Kültürel Hayatı” başlığı son ana başlığımızı oluşturmaktadır. Bu başlıkta Halikân Oymağı’nın yaşadığı iki farklı yöre (Konya-Malatya) ele alınmıştır. Çalışmanın kilit noktasını oluşturan üçüncü bölümün izahı ile geçiş geleneklerinin anlaşılması bakımından tezin en mühim konusunu oluşturmaktadır. Kırgız, Altay, Uygur ve diğer Orta Asya Türk toplulukları ile adetlerinin birebir örtüşmesi, her bir adetin manasının islamiyet öncesinde dahi dayanması kültür tarihinin kimlik üzerindeki etkisini görmek açısından elzemdir.

Çalışmanın Yöntem ve Amacı

İlk iki bölüm genellikle Osmanlı dönemine ait belgeler ve o dönemi aydınlatan kaynaklar ışığında yazılırken üçüncü bölüm tamamen Halikân Oymağı’nın yaşadığı köylerde saha çalışmasıyla elde edilen bilgiler doğrultusunda yazılmıştır. İlk iki bölümün yazımında amaç araştırmacılara ve okuyuculara aşiret kavramını, Türkmen aşiretlerini, Anadolu’nun Türkleşmesi meselesini ve bilhassa Ekrad- Etrak terimlerinin yarattığı kimlik kargaşasını açıklamak için yazılmıştır. Üçüncü bölümde ise Malatya’da eski adı Halikân Köyü olarak geçen ancak şimdiki adı Yaygın olan köyde yerel halk ile kültür sohbetleri yapılmıştır. Halikân Oymağı’nın ağası Hacı KARATAŞ’ın vefatı üzerine ağalığı (beyliği) üstlenen Ramazan KARATAŞ’ın evine konuk olunmuştur. Yine Konya’da Cihanbeyli İlçesinde ve Kulu İlçesinde Halikânlı halk ile sohbetler edilmiş bu amaç doğrultusunda Gölyazı eski belediye başkanı Mulla ŞİMŞEK ile Sağlık Mahallesi’nde Hasan ÇETİNKAYA’nın evine konuk olunmuş bir takım sorulara cevap aranmıştır. Kulu ilçesinde Halikân Oymağı’nın Konya’daki ilk yerleşim yeri olan Karacadağ Köyüne gidilmiş ve oranın Muhtarı Osman AKYÜZ ile en yaşlısı olan Nadire KIRKDEVELİ’nin evine konuk olunmuştur. Bütün bu gezilerde 5 soruya cevap aranmıştır.

1. Halikân isminin anlamı nedir ve nereden gelmektedir ?
2. Buralara göçler neden ve nasıl olmuştur ?
3. Günümüze kadar yaşatılmış olan gelenek ve göreneklernelerdir ?

4. Doğum- ölüm ve evlenme gibi geçiş geleneklerinde uygulanan adetleriniz nelerdir?
5. Yemek, giyim-kuşam ve evde kullanılan eşyalar nelerdir?

Bu sorulara cevaplar aranmış ve bulunan cevaplar ses kaydı, fotoğraf ile video olarak kayıt altına alınmıştır. Her bir bireyden verdikleri bilgilerin kullanılacakları konusunda izin alınmıştır.

Çalışmanın Kaynak ve Teknikleri

Çalışmanın oluşması için başvuru kaynaklar; Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşiv Belgeleri, Tapu Tahrir Defterleri (TD) ‘nden 71, 123, 181 ve 142 numaralı tahrir defterlerinden faydalanılmıştır. Diğer arşiv belgelerinden bazıları da ana kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. Mühimme Defteri

129 Numaralı Mühimme Defterinden faydalanılmıştır.

2. Arşiv Vesikaları

Sadâret Mektûbî Kalemi Meclis-i Vâlâ Evrâkı (A.) MKT. MVL): 125/ 22 /
2 - 430/20

Meclis-i Vâlâ Evrâkı (MVL): 630/35/1 -

İrâde -i Dâhiliye (İ.DH.): 222-13185-10

Dâhiliye Nezâreti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu Muamelat (DH. TMIK.): 11/74 Belgeleri temel olmak üzere birden çok belgeden faydalanılmıştır.

3. Tahrir Defterleri

TD 71 (925-1519)

Tapu Tahrir Defterleri tasnifinde yer alan 71 Numaralı Tahrir Defteri 328 sayfadan oluşmakta; 241-253 sayfaları Rişvan Aşireti ve onun cemaat ve oymaklarına ait hane ve vergileri bulunmaktadır.

TD 123 (930- 1524)

Tahrir Defterleri tasnifinde yer alan 123 Numaralı Tahrir Defteri 502 sayfadan oluşmakta; 417-448 sayfalarında Behisni, Gerger ve Kahtâ ve Hısn-ı Mansur kazaları ile Rişvan Aşireti hakkında bilgiler bulunmaktadır.

TD 181 (943- 1536)

Tapu Tahrir Defterleri tasnifinde yer alan 181 Numaralı Tahrir Defterin 208-221 sayfaları Rişvan Aşireti hakkında bilgiler içermektedir.

TD 142 (968 -1560)

Kuyud-ı Kadime Arşivinde bulunan 142 Numaralı Tahrir Defteri 305 sayfadan oluşmakta; Rişvan Aşireti hakkında bilgiler içermektedir.

4. Diğer Yazılı Kaynaklar

Şimdiye kadar aktarılmış olan ve çalışmaya yönelik incelenen ana kaynakların dışında telif ve tetkik eserler de konu ile ilgili yapılan araştırmalara önemli ölçüde rehberlik etmiştir. Faruk SÖYLEMEZ'in "Osmanlı Devleti'nde Aşiret Yönetimi (Rişvan Aşireti Örneği)"adlı kitabı çalışmamıza ışık tutan ana kaynak niteliğindedir. Bunun yanı sıra Cevdet TÜRKEY'in "Başbakanlık Osmanlı Arşivine göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler) kitabı da diğer bir ana kaynak durumundadır. Literatüre katkısı büyük olan bu iki eserin dışında; Dr. FRAYLIÇ ve Mühendis RAVLİG (hz. Ali Cin, Haluk Kortel ve Haldun Eroğlu)'in " Türkmen Aşiretleri" , Refet YİNANÇ ve Mesut ELİBÜYÜK 'ün "Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri (1560) ve İsmail BOZKURT'un " Anadolu Türk Aşiretleri" isimli kitapları çalışmamıza katkı sağlayan ve konumuzun aydınlatılmasına bize rol gösteren referans kitaplardan bazılarıdır.

5. Sözlü Kaynaklar

Sözlü kaynaklar kapmasında gezilen il,ilçe,belde ve köylerde görüştüğümüz kişilerden alınan bilgiler kişilerin isimleri verilerek referans olarak kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLI DÖNEMİNDE ANADOLUDAKİ TÜRKMEN AŞİRETLERİ VE RİŞVAN AŞİRETİ

Anadolu pek çok medeniyetin izlerini bıraktığı dünyanın önemli bir coğrafyasıdır. Binlerce yıl uygarlıkların yurt arayışları, sınır savaşları ve hayatı devamlılığı sağlamak için verimli yerleri ele geçirme emellerine sahne olan bu topraklara; Türklerin gelmesi uzun dönem önce başlamıştır. Türkistan topraklarından batı diyarına yapılan göçlerin çok önceki zamanlara dayandığı tarihi kayıtlarla sabittir. Horasan ve Azerbaycan bölgeleri Türk muhacereti için önemli birer alan olma özelliğini korumuşlardır. Nitekim göçler aynı zamanda kültürün ve birikimin Anadolu'ya akmasını sağlamıştır. Horasan ve Azerbaycan bölgelerinin Türkleşmesi de zamanla hızlanmıştır. Abbasi Devleti döneminde ise büyük topluluklar halinde gelmeye başladıklarından Türklerin varlığı daha da görünür bir hal almıştır. (Turan, 2009: 188)

VIII. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Abbasi Halifesinin Türk ve İranlı birlikleri Anadolu'ya akına göndermesiyle ilk Türk toplulukları büyük kitleler halinde Anadolu'ya göç etmeye başladılar. Böylece, Anadolu İslam ile VII. yüzyılda tanışırken VIII. yüzyılda Müslüman Türk birlikleri ile kaynaşmıştır. Abbasi Devleti Türk topluluklarını Sugur ve Avasım¹ bölgelerine yerleştirmiştir. Sınır şehirleri sürekli askeri birliklerinin yanında buraya gelen gönüllülerin de toplandıkları yerdi. Bu bölgeler Bizans tarafından sık sık tahrip edilen ve sınır muhafazasına en çok ihtiyaç duyulan bölgelerdir. Sugur ve Avasım'da bulunan Türk birlikleri her yıl kışın ve yazın yapılan akınlar tertip etmekteydiler. Bu akınlar

¹Sugur: “geçit, düşman saldırısına açık yer, sınır” gibi anlamlara gelen sagr kelimesinin çoğulu olan sugur İslam ülkesi ile gayrimüslim ülke arasındaki sınır bölgelerine ve geçiş noktalarına verilen addır. (Avcı, 2009: 473) Avasım ise; sözlükte “korumak, engel olmak: sığınmak anlamındaki asm kelimesinden türeyen avasım “müstahkem mevki, koruyanlar” demektir. Bu mevki, İslam ordularının cihad maksadıyla sınırdan uzaklaştıklarında geri dönerken düşman ordularına karşı sığınıp, korundukları yer anlamına gelmektedir. (Yıldız, 1991: 111)

Sugur'un Bizans sınırlarına en yakın yerde bulunan kaleleri, Avasım'ın ise bu şehrin güneyindeki kale ve müstahkemleri ifade ettiği net olarak bilinmektedir. Metinde geçen Sugur bölgesi; (X. yüzyıla vardığında) Tarsus, Malatya, Maraş, Hısn-ı Mansur'dan geçerek Samsat'a ve oradan Fırat'ın batı kıyısına kadar uzanmaktadır. Avasım bölgesi ise yine (X. Yüzyıla vardığında) merkezi Antakya olmak üzere Halep, Menbic ve Bizans sınırlarını kapsıyor. (Yıldız, 1991 :112)

kalıcı olmasa da Bizans'ın askeri ve sosyal yapısını yıpratıcı derecede olmaktaydı. Aralarında sivillerin de olduğu bu Türk birlikleri; Sugur ve Avasında kalarak burayı kendilerine yurt edinip Bizans toprağına akınlar yapmaya, sınırı korumaya ve fetih için adımlar atmaya başladı. Bir kısım Türkler ise akınlardan sonra Bizans şehirlerinde kalarak buralarda askeri üs oluşturup Bizans halkı ile iç içe yaşamlarını sürdürüyordu. (Yıldız, 1991: 111) Aynı bağlamda Türklerin askeri özelliklerinden faydalanmak isteyen Bizans İmparatorluğu da Balkanlardan Anadolu'ya geçirdiğı Bulgar Türklerini Tohma ve Ceyhan havzasına yerleştirmiş ve Abbasi ordusuna karşı emniyet gücü olarak sınırlarında kullanmıştır. (Bahar, 2018: 183)

İlerleyen yüzyılda Abbasi Devleti'nde Türk birliklerinin nüfuzu artmış tamamen Türklerden meydana gelen askeri birlikler oluşmuş ve Anadolu'da feth edilen topraklarda Türklerin gücü hissedilmeye başlanmıştır. Ancak Abbasi Devleti'nin kendi iç meseleleri nedeniyle zayıflayan merkezi otoritesi akınların gücüne de yansımıştır. Bizans ile Abbasi ilişkilerinde karşılıklı taarruz ve sınır mücadelesine dayanan sistem Abbasilerin zayıflaması ile Bizans'ın lehine işlemiştir. Bizans İmparatorluğu'nun üstün gelmesi sonucu Arapların ve Türklerin iskan siyaseti de son bulmuştur. Bizans tarafından şehirlere göç eden Müslümanların bir kısmı öldürülürken bir kısmı da zorunlu iskâna tabi tutulmuştur. (Metin, 2013: 140)

X. yüzyılda Abbasi Devleti'nin Bizans topraklarındaki hakimiyeti tamamen son bulmuş ve bu şehirlere Peçenekler ile Rumlar yerleştirilmiştir. Abbasi Devleti'nin kendi iç buhranlarına dalması neticesinde bütün topraklarını geri alan Bizans İmparatorluğu kendi sınır hattını kültürel olarak da İslam'a karşı korumaya çalışıyordu. Sınır hattını çizip topraklarını işgalden temizlemeye çalışan Bizans İmparatorluğu, XI. yüzyıla gelindiğinde karşısında Selçuklular gibi büyük bir güç ile karşılaşmışlardır. (Bahadır, 2011 :121)

Selçuklu Devleti kurulduktan sonra sistematik olarak Anadolu'ya akınlar yapmaya başlamış, arkasından Türkmen muhaceratı gerçekleşmiştir. Anadolu'ya sık sık düzenlenen bu akınlarda girdikleri şehirleri yerle bir eden Türkmen beylerinin asıl amacı; Bizans'ın direncini kırmak ve ganimet elde etme anlayışına dayalıdır. (Şen, 2008: 11) Nitekim girilen şehirlerin yerle bir olması ve oradaki

yerlerin viran hale getirilmesinin en büyük nedeni Bizans İmparatorluğu'nun etki alanını zayıflatmaktır. (Köymen, 1986: 27)²

Sultan Alp Arslan'ın zamanına kadar yapılan bu akın ve seferler, her ne kadar Bizans'ı zayıflatıp, sınır yönetimini ve güvenliğini güçleştirmişse de kalıcı bir sonuca ulaşmamıştır. Sultan Alp Arslan'ın iyi bir lider ve başarılı bir başkomutan olması Bizans ile girilen muharebenin yönünü değiştirmiş, kalıcı bir zafere adım atılmıştır.(Köymen,1998:255)1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından Türkler hızla doğudan batıya doğru bütün Anadolu'ya yerleşmeye başladılar. (Şahbaz, 2018: 182) Bu zafer ile birlikte fetih hareketlerinin önündeki engeli kaldıran Türkler artık Bizans'a karşı aldıkları büyük zafer neticesinde Bizans ile savaşmaktan çekinmeden fetih hareketlerini hızlandıracaklardır. Anadolu'nun içine yayılan Türkmenler Ege'ye kadar yayılmaya başladılar. (Ocak, 2002: 280)

Malazgirt Zaferinden sonra Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış ancak tamamen Türkleşmesi birkaç asır almıştır. Selçuklular Anadolu'da hızla imar ve iskân politikalarını uygulamaya başlamış ve bilhassa İznik'i başkent edinmeleri hem batıya doğru ilerlemelerinin yolunu açmış hem de Anadolu'nun imarını güçlendirmişlerdir. Bu durum Anadolu'ya yapılan muhaceratı da hızlandırmış ve ticareti canlandırmıştır. Anadolu'yu vatanları haline getiren Türkmenler bu defa Moğolların baskısı ile Anadolu'nun batısına doğru hareket etmek zorunda kalmışlardır. Bu durum bilhassa; Sivas, Tokat, Çorum, Kayseri, Amasya, Yozgat, Kırşehir, Çankırı ve Eskişehir'i içine alan Orta Anadolu bozkırına yerleşen Türkmenlerin yerlerinden olmasına sebep oldu. Batı Anadolu'ya kontrolsüz göçü engellemeye çalışan Selçuklu Devleti ile Türkmen beyleri arasında problemler baş göstermeye başlamıştır. Batı Anadolu'ya geçemeyen Türkmenlerin bir kısmı güneye ve kuzeye yönelmişler, böylece Anadolu'nun güneyinde (Suriye bölgesinde) yurt edinmeye çalışmışlardır. (Sümer, 1962: 217)

² Yağma ve talan edilen şehirlere örnek verecek olursak; Sivas ve Malatya vardır. Sivas şehrine giren akıncılar burayı talan ederken ahalisini de ya katl edip veya esir alındığı bilinmektedir. Nitekim Sivas Şehrinde Selçuklu döneminden önce herhangi bir yapıya rastlanılmaması da bu durumu desteklemektedir. (Turan, 1951: 448)Diğer bir örnek olan Malatya şehrinde 1058 yılında başlayan akınlar ile şehirdeki ganimetler götürülürken şehir tahrip ve talan edilmiştir. Bizans İmparatoru Dukas; Malatya'yı tekrar imar ettirmiş ve Malatya tamamen Türklerin olana kadar Malatya'dan Maraş'a kadar olan bölgeye Ermenileri iskan ettirmiştir. (Akçadağ, 2016: 192) Yağma ve talanın sebeplerine bakacak olursak akın edilen yerlerin toparlanmasını geciktirmek,topraklara sahip olmak için oranın Bizanslılar tarafından terk edilmesini sağlamaktır.

Moğol baskılarından kaçan Türkmenler, Anadolu'nun ciddi anlamda Türkmen nüfusuyla dolmasını sağlayacaktır. Nitekim XIII. yüzyılda büyük kitleler halinde gelen toplulukların yurt edinme amaçlı göçleri Anadolu'da etkisini gösteriyordu.³ Moğollarla olan savaşların neticesinde zayıflayan Selçuklu devleti yerini beylikler dönemine bırakacaktır. Anadolu'da oluşan siyasi boşluktan istifade eden Türk beyleri, beylik kurmak ve bağımsızlık ilan etmek maksadıyla harekete geçmiştir. (Sümer, 1972: 36)

Anadolu'da oluşan beyliklerden biri olan Osmanlı Beyliği'ne bakıldığında; Osman Gazi ve Orhan Gazi döneminde artık beylikten devlete geçiş süreci başlamış ve beyler arasından kendine devlet kurma yolunda ilerleyen Osmanlı Beyliği önce Türkmen geleneğinde göçebe ardından konar-göçer ve nihayetinde yerleşik hayata geçmiştir. Devlet olmasını sağlayan Türkmen Beylerini her durumda gözetmeye çalışmışlardır. Yaylak ve kışlak hayatını devam ettiren Türkmenlerin bu durumu Osmanlılar tarafından gözetilerek, onlara yeni yurtlar verilip, Türkmenlerin bu bölgelere göçmesiyle nüfusunu ve bununla birlikte nüfuzunu arttırmıştır (Saydam, 2009: 12)

Coğrafi ve sosyal şartlar gereği konar-göçer hayatı yaşayan Türkmenler, I.Murad döneminde dahi bu vasıflarını devam ettiriyorlardı. Bu dönemde devlet, o topraklarda yaşayan gayri müslümlerin de biat ettiği otoriter bir konuma gelmiştir. Osman ve Orhan Gazi döneminden gelen Beyler ile olan iyi ilişkiler, geçmişteki yardımlara yönelik iltizamlar artık yerini sistemli ve herkese aynı muameleyi uygulayan devlete bırakmıştır. Osmanlı Devleti; zaman içerisinde merkezi otoritenin güçlendiği ve yerleşik hayatın arttığı dönemlere gelindiğinde; diğer halka uyguladığı gibi konar-göçer⁴ Türkmen aşiretlerine de askerlik, vergi ve tahrir gibi zorunluluklar getirmiştir.

³ Anadolu'ya yapılan göçlerin Anadolu'nun Türkleşmesi bakımından iki önemli sonucu vardır; Birincisi; Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'ya gelen Türkmen toplulukları daha çok konar-göçer olduğu için, Anadolu'nun ova, yaylak, vadi gibi kırsal kesime yerleşip buraların Türkleşmelerini sağlamışlardır. İkincisi; Moğol baskısıyla Anadolu'ya gelenlerin çoğunluğu alim, şair, zanaatkarlar gibi nitelikli insanlar olup; Anadolu'daki şehirlere yerleşmiş buralara ilim ve kültür göçü de sağlanmıştır. Aynı zamanda şehir hayatında da Türkleşme başlamıştır.

⁴Konar-göçerler; yaylak ve kışlak hayatı olan, yoğun olarak hayvancılık ile uğraşan buna karşın zaman zaman halıcılık veya nakliyecilik gibi işlerle de ilgilenen, kendi kendine yetebilen bir sosyal sınıftır. (Çelik, 1999: 60-61)

Fatih dönemine gelindiğinde Devlet tamamen merkezi otorite ve sultanın iradesi ile yönetilmeye başlanmıştır. Beylerle olan kısmi ilişkiler de son bulmuştur. Artık Osmanlı Devleti sultanları, devletin içindeki aşiretleri kendi kural ve kaideleri doğrultusunda yönetmektedir. Yönetim anlayışlarında artık aşiretleri kontrol altında tutmak hatta yerleşik hayata geçmeleri için şartları zorlaştırmalar dahi vardı. Osmanlı Devleti, her ne kadar topraklarında kontrol edilmesi zor olan kitleleri kendi lehine kullanmak istemişse de zamanla kendisinin geldiği bozkır kültüründen uzaklaştığı için konar-göçer aşiretleri tehdit olarak algılamış ve onlara yaptırım uygulamıştır. Bu bağlamda kanunnamelerle konar-göçer Türkmen aşiretleri zoraki iskan ettirilmiş veya yaylak-kışlak ile göç yollarını kısıtlayarak yerleşik hayata geçirmeye çalışmışlardır. (Saydam, 2009: 17)

XVI. yüzyıl ile XVIII. yüzyıl arasında Osmanlı Devleti kendi içindeki aşiretleri yönetme hususunda epey yol kat etmiştir. Aşiret beylerinin Osmanlı Padişahın fermanı ile tasdik edilmesi başlı başına aşiretleri kontrol altında tutmak ve güçlerini kendisi doğrultusunda kullanmak için harika bir hamle olmuştur. Osmanlı Devleti Türkmen Aşiretlerini kontrol etmenin yanında onlardan; Ağnam, Geçit, Bennak, Mücerred, Yaylak ve Kışlak, İmdâd-ı Hazeriyye İmdâd-ı Seferiye ve Avarız vergilerini almıştır.

Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan bölgelerin özelliklerine göre farklı idari sistemler uygulamasının bir neticesi olarak beylerbeyliklerine bağlı yurtluk-ocaklık ve hükümet diye anılan bir nevi ırsı sancakbeylikler bulunuyordu. Bölgeyi, en iyi bölgenin kendi halkından çıkan herkesin saygı duyduğu idarecilerin yöneteceğine inanıldığından oralardaki Aşiretin kendi boyları içinde boy beyi oluşturmasını ve onun yönetmesini daha uygun görmüştür. Kimi zaman bunların asıl otoriteye bağlı kalması sağlanmış ise de çoğunlukla kendi meselelerini kendi içlerinde çözen sancaklar oluşmuştur. Vergiler toplanılır; memurların maaşları tahsis edilir ve Osmanlı Devleti'ne verilirdi. (Selçuk, 2007: 2704)

Yerleşik tebaaya uygulanan kanunlar aynı şekilde konar-göçer Türkmen aşiretleri için de geçerli olmuş, hatta olağanüstü durumlarda yerleşik halktan alınan bütün vergiler konar-göçer toplumlardan da alınmıştır. Yine vergilerin toplanmasında, halka zulüm ve baskı olmaması için ve onaylanan aşiret beyinin kendi idaresindeki aşiret mensuplarına karşı tutum ve davranışlarını kontrol etmek

amacıyla aşiretlerin bulundukları bölgelere kaymakamlar atanmıştır. Zaman zaman bazı asayiş sorunları ortaya çıksa da aşiretlerin iç sıkıntılarına asla müdahale edilmemiş ve onların orijinalliğini koruduğu biçimde yaşamalarına izin verilmiştir. Devlet doğrudan bir müdahale içinde bulunmamış ancak her zaman gözlem ve raporlarla durumu tamamen akışına da bırakmamıştır.

Zaman içinde siyasi ve sosyal şartların farklılaşmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nde değişimler yaşanmıştır. Devletin merkezi otoritesi artan savaş masrafları, çıkan isyanların getirdiği ekonomik güçlükler, ordunun ıslahı gibi konularda yeterince gelişme sağlanamayınca Osmanlı Devleti duraklama dönemine girmiştir. XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı Devleti artık pençeleri olmayan ihtiyar bir aslana benzetilmeye başlanmıştır. (Sümer, 1972: 232)

Genel olarak bakıldığında; Osmanlı Devleti'ne kadar geçen süreçte hep bir yurt edinme amacıyla hareket eden Türkmen Aşiretleri, Osmanlı Devleti'nin beylikten devlete geçmesi ile beraber yurtluk-ocaklık olarak yaşamaya başlamışlardır. Gerek devlet olmanın yerleşikliği getirmesi gerek ise konar-göçer yaşam tarzının devlet için ekstra yükler getirmesi bir şekilde yönetimde bazı aksaklıkların olmasına sebep olmuştur. Bu tür problemler neticesinde zaman zaman Osmanlı Devleti ile aşiretler arasında bir takım zorluklar yaşanmıştır. Ancak Osmanlı Devleti her ne olursa olsun aşiretleri kökten kazımayı hiç düşünmemiş aksine onlara kendi içinde yönetim hakkı vererek kendi aşiretlerinin problemleriyle kendilerinin ilgilenmesini sağlamıştır. Tepeden inme bir bey atamak yerine kendi seçtikleri beyleri -çoğu zaman- ferman ile tasdik etmişlerdir. Onlara kaymakam atayarak ellerinin hep üzerlerinde hissedilmesini sağlamış, bazen görevler verip vergiden muaf etmiş, bazen de şartlar gereği ekstra vergiler yüklemiştir. Yönetim bakımından oldukça sistemli ve aşiretleri koruyucu bir düzen geliştirilmiştir.

1.1 Türkmen Aşiretleri

1.1.1 Türkmen, Yörük, Aşiret Kavramları

Türkmen: Türkmen adının ilk olarak Oğuzlardan olan Türklerin Müslüman olanlarını ayırt etmek amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Türkmen adındaki *men* Türkçe büyüklük eki olup Türkmen: Büyük Türk anlamına gelmektedir. (Sümer, 2012:608) Günümüzde ise Türkmen kelimesindeki “*men*” ekinin Türkçe mübalağa eki olduğu ve Türkmen'in anlam bakımından *Öz-Türk* olduğu üzerinde durulmaktadır. (Gelekçi, 2004: 13)

Yörük; yürümek fiilinden türeyen bir isimdir. Yürüyen, göçebe, konar-göçer, göçer-ev anlamlarına gelen bir kelimedir. (Sümer 2013:570) Türkmenlerin Anadolu'ya geldikten sonra Rumeli tarafına göç edenlerine Yörük denildiği düşünülmektedir. Yörüklerin başında bulunan kişilerin *Yörükân* veya *YörükBeyi* olarak adlandırıldığı bilinmektedir. (Gelekçi, 2004: 15)

Türkmenler Osmanlı Devleti'nde bulundukları bölgeye göre bazı yerlerde Türkmen bazı yerlerde ise Yörük ismi ile anılırdı. Bu sebepten etnik yapıya mensup olan Yörükleri ve Türkmenleri farklı birer etnik unsur olarak tanımlamak mümkün değildir. Anadolu'ya göç eden Türkmen Aşiretleri, Anadolu'daki yerleşim yerlerinin savaşlar sebebiyle önceki sakinleri tarafından terk edilmesinden istifade ederek buralara -terk edilmiş yerler olan, dağlar, tepeler, ovalar ve su kenarlarına- yerleşmişlerdir. Anadolu'nun çok büyük kısmına verilen adlar Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri kültür unsurlarına ait adlar, boy, soy, yiyecek isimleri, yön adları, inanç sistemini gösteren unvan ve adlardan oluşmuştur. Bu isimlendirme geleneği ilk zamandan sistemli hale gelip Selçuklu Devleti, Anadolu Türk Beylikleri ve Osmanlı Devleti dönemlerinde iyice yerleşmiştir. (Bahadır, 2011: 121)

Aşiret; Arapça bir kelime olup kabile veya kabilenin bir küçük topluluk birimi anlamına gelmektedir. Aşiretler oba, mezra, dam, zom, ağıl, çadır veya çiftlik diye adlandırdıkları yerlerde yaşamaktadır. Kendi içlerinde cemaat ve oymak diye bölünen aşiret kolları da bulunmaktadır. Aşiret kelimesi Osmanlı toplumunda boyun altında cemaatin üstünde bir topluluk adı olarak kullanılmıştır. Kamûs-ı Türkî'ye göre Aşiret; bir aslından münasip olup, beraber yaşayan ve beraber konup-göçen topluluklar anlamına gelmektedir. Bunun bize ifade ettiği asıl anlam ise Türkmen topluluklarının genel geçer anlamda göçebe aşiretlerden oluştuğudur. Kaynaklara göre Osmanlı Arşiv belgelerine göre yaklaşık 7230 aşiret tespit edilmektedir. (Halaçoğlu, 2020: 12)

Osmanlı Devleti'nde Türkmen Aşiretleri konar-göçer halde yaşamışlardır. Kendilerine has bir kültür olduğu için bu Bozkır Kültürü⁵'nü devam ettirmişlerdir.

⁵İ. Kafesoğlu (1986)“ *Bozırlar coğrafyasında binlerce yıl hayatini devam ettiren ve Çin, Hind, Akdeniz ve Avrupa kavimleri gibi yerleşik kültür topluluklarının yüz yıllarca tesir ve baskını hissettikleri bu kültür eskiden beri ilim adamlarınca çok az tanınmaktayken bazıları buna eksik olarak “Atlı Kültür”, bazıları yanlış olarak “Göçebe Kültürü” demekte bir eksiklik görmemişlerdir. Ancak bu kültüre Batı dillerinde Step kültürü denir. Rusça bir kelime olan stepin Türkçe karşılığı “bozkır”dır. Bu nedenle biz tabirin Türkçesini kabul ediyoruz.* “(Kafesoğlu, 2013: 205)

Türkmen Aşiretleri yarı-göçebe veya konar-göçer birer topluluk olarak bilinirken onların aynı zamanda yarı-yerleşik olduğu hususuna pek dikkat edilmemektedir. Yarı yerleşik olan aşiretlerin kışın gideceği (kışlak) ve yazın gideceği (yazlık) konaklayacağı yerler bulunmaktadır.

Otlakların paylaşımı ve göçler sırasında yaşanan nahoş olaylardan dolayı yerleşik halk ile sıcak ilişkileri olmayan Türkmen Aşiretlerinin temel problemleri arasında göçebe olarak bilinmenin getirdiği ön yargı yatmaktadır. Göçebe kelimesi; çadır veya öteki araçlarla değişik şartlara bağlı bir şekilde yer değiştiren göçebe topluluk ile mevsimlere göre ülke veya yer değiştiren topluluk veya kimse anlamlarına gelmektedir. Aslında Türkmen Aşiretleri göçebe değil yarı-göçebedir. Onların hayatı göçebelikle yerleşik hayat arasında bir yaşam tarzıdır.⁶

Çoğunlukla hayvancılıkla geçimini sağlayan Türkmen aşiretlerinde; kendi yiyeceklerine yönelik basit tarım yaptıkları da bilinmektedir. Hayvancılık bakımından sığır, deve, koyun, keçi, inek gibi hayvanların beslenmesini bulundukları yöredeki otlak durumu belirler. Eğer otlaklar bol ise Sığır ve İnek, kıt ise koyun ve keçi beslerlerdi. Hayvanların yünlerinden dokuma işleri yaparlar (kilim, halı, örtü, çadır vb.), sütünü, peynirini ve etini pazar ve panayırarda satıp geçimini sağlarlardı. Türkmen Aşiretleri aynı şekilde konakladıkları mekanlar Osmanlı Devleti tarafından önceden belirlenmiş olmakla birlikte ürünlerinden bir takım vergiler vermek zorundaydılar. (Saydam, 2009: 10)

Osmanlı Devleti'nde Türkmenler, yaylak ve kışlakları ile göçüp konacakları sahaların sınırı tespit ve tayin olunarak belirli bir idarî ve malî düzene tabi tutulmakta kaza veya sancak statüsünde yönetilmekteydi. Böylece bir yandan aşiretlerin yaylak kışlak güzergâhlarının veya idari teşkilatlarının dışına çıkarak vergi vermekten kaçınmaları önleniyor; diğer yandan, büyük konar-göçer kitlelerin

⁶Bozkır Kültürüne sahip olan Türkmen Aşiretlerinin aslında kültür seviyelerinin sorgulanması ve yerleşiklere göre bir medeniyete sahip olmadığını düşünmek tarihi bir yanlış olacaktır. Buna istinaden; Özçamca (2007: 179) " Yerleşikliği ve okur-yazarlığı medeniyetin merkezine koydukları için yerleşiklere göre göçebeler ekine zara veren, sosyal hayatı felce uğratan normal yaşantılarında dahi düzenin içindeki tehlike olarak azledilirler. Ancak bakıldığında göçebe yaşam tarzında mevsimlere göre hareket hali gerektirdiğinden okur yazarlık seviyesi çok düşük olmasına rağmen yaşantılarını anlatmak için hikayeler ve özlü sözler gelecek nesillere aktarılır. Bozkır kültürü azımsanacak bir kültür olmamakla birlikte Bozkırdan gelen Türkmenler kendi şifahi geleneklerini, destanlarını ayırcayanlarında süs eşyalarını, atlarını, çadırlarını da getirmişler." demiştir

dağılması engellenerek ordunun ve büyük şehirlerin temel ihtiyaçları olan hayvanî ürünlerin tedarikinde süreklilik elde ediliyordu. İaşenin sağlanması ile beraber yerleşik halkın yarı veya tam göçebe halk ile iletişimde problem yaşanmaması için azami dikkat gözetiliyor ve yasalar yerleşik halkı koruduğu kadar konar-göçer halkı da korumaya yönelik oluyordu. (Okumuş, 2013: 384)

Zaman içinde Türkmen Aşiretleri ile Osmanlı Devleti arasında anlaşmazlıklar çıkmış bazı sebeplerden dolayı isyanlar veya eşkıyalık faaliyetleri gözlenmiştir. Bu durumun tam aksine Osmanlı Devleti bazı aşiret reislerini o eyalete kazasker veya kaymakam olarak atamış ve eyaletin yönetimini ona teslim edildiği de olmuştur. Belli bir dönemden sonra Aşiret ağalarının politik statü kazanılmasına müsaade edilmemiş ancak Padişah fermanıyla ağanın seçilmesinde doğrudan rol oynanmıştır. âdem-i merkeziyetçi bir sistem oluşturan Osmanlı Devleti kendi aşiretini en iyi kendi aşiret ağasının(bey) yöneteceği hususunda karar vermiştir.(Saydam, 2009: 22)

Aşiret liderlerinin kendi iç meselelerinde serbest olmalarına rağmen Osmanlı sultanı tarafından tanınıyor olmanın verdiği idari gücün üstüne çıkmalarının önüne geçilmiştir. Aşiret liderlerine maaş yerine geçmek üzere “ağalık hakkı” denilen ve aşiretten toplanan vergilerin bir bölümünden karşılanan gelire sahiptirler. Ancak ağaların bu güçlerini ve otoritelerini kendilerine başka yerlerden kazanç sağlamak amaçlı kullandıkları hatta kendi otoritesi altındakileri mağdur ettiği de görülmüştür. Aşiretler, merkezi otorite zayıfladığı andan itibaren kendi güçlerini arttırmaya çalışmış ve bulundukları yöreleri bağımsız bir şekilde yönetmeyi amaçlamıştır. (Ravlig ve Fraylıç, 2008: 38)

XI. yüzyıldan itibaren Anadolu’ya gelen Türkmen Aşiretleri zaman içinde kendi örf ve adetlerinin çok dışına çıkmayarak zaman içinde büyük ekseriyeti yerleşik hayata geçmiştir. Bunda devletin ve ekonomik sebeplerin zorlayıcı etkisi söz konusudur. Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda da ciddi rol oynayan aşiretler aynı zamanda merkezi otoritenin güçlenmesi, asker ihtiyacı, vergi vermek, hayvani ürünlerin iâşesi konusunda ciddi katkıları olmuştur. Bütün bu olumlu yapılanmalara rağmen aşiretler arasında, haksız vergi toplayanlar, halka zulüm eden başıbozuklar da türemiştir. Netice itibariyle Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan yıkılışına kadar geçen sürede devleti kuran ana unsur olarak; Aşiretler çok ciddi rol üstlenmiş ve

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde günümüze kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir. Günümüzde varlığını hissettiren, cemaat sayısı ve nüfuzu bakımından büyük aşiretlerin bazıları şunlardan ibarettir (Türkay, 2012: 47-124);

Rişvan	Avşar,
Bozulus,	Cihanbegli,
Çepni,	İmamkulu,
Nallı,	Okcu,
Ondurgu,	Yeni-İl,
Atçekenler,	Sarıkeçi,
Şerefli,	Tatarlu,
Umranlu,	Zülkadiriye ⁷

1.1.2 Ekrad ve Etrak Tayini

Osmanlı arşiv belgelerindeki bazı terim ve kelimeler genellikle sözlük anlamlarından farklı bir mânada kullanılmaktadır. Bu durum bize Osmanlı sosyal yaşamının araştırılmasının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Türk'ün çoğulu anlamına gelen Etrak ve Kürt'ün çoğulu anlamına gelen Ekrad kelimelerinin Osmanlı Belgelerindeki kullanım meselesi de bu duruma en iyi örnektir. (Halaçoğlu 1996: 139) Bazen şahıs adlarından etnik kökenlerini belirlememiz mümkün olurken; bazı sıfatlar etnik kökeni belirlemede yeterli olmadığından bu kelimelere şüphe ile yaklaşılr⁸

Bu bağlamda Kürt kelimesinin çoğulu olan “*Ekrad*”ın sadece Kürtleri kapsadığını kabul etmek doğru değildir. Ekrad terimi bazen göçebe, bazen

⁷ Ayrıntılar için bkz. Türkay” Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorlu’ğunda Oymak ve Cemaatler”, İstanbul, 2012.

⁸Tarih metodolojisinin önemli olan unsurlardan birisi de kelimelerin zaman ve kavram içerisinde değerlendirilmesidir. Etrak ve Ekrad tayininde etnik bir kavram olarak algılanması metodolojik olarak çok yanlış bir yöne gitmemize sebep olacaktır. Fatih Kanunnamesinde “*eğer biregühâmr içse Türk veya şehirli olsa*” ifadesindeki Türk kelimesi etnik anlamdan çok Yörük veya şehirde yaşamayan, köylü gibi anlamlara gelmektedir. Yine konuya ışık tutacak olan Ekrad kelimesinin de etnik değil yaşam tarzı ile alakalı olarak kullanıldığı bilinmektedir.(Öztürk, 2004: 14)

hayvancılıkla uğraşan aşiretler için genel olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle bu tabirler zamanla kendini “*Türkman Ekradı*” şeklinde kullanımlarda görülür.

Konumuz aslında etnik bir ifade eden kelimeler değil yaşam tarzını ifade eden kelimelerle ilgilidir. Nitekim araştırmamızda kullanılan Osmanlı Dönemindeki kaynaklarda “Ekrad zulmü” terimleri yer almaktadır. Burada bahsedilen ekrad taifesinden bir süre sonra Türkmen diye bahsedilmekte yaşadıkları bölgeler ve isimlendirilmesine bakıldığında ise bu aşiretlerin Türkmen aşireti olduğu açıkça görülmektedir. Bu sebeple yaşayan bu toplulukların zamanla birbirlerinin adlandırılmalarına tabii oldukları bir diğer görüştür. (Kılıç, 1998: 322)

Oğuzların tarih sahnesine çıktığı dönemlerde o bölgelerde Kürtlerin de yaşadığı bilinmektedir. Nasıl ki İskitlerin Oğuzlar olduğu sonucuna varıldıysa Kimmerlerin de Arap kaynaklarda Gumari, Kimmal isimleriyle anıldığı ve iki topluluğun aynı dönemde aynı coğrafyada bulunduğu bilinmektedir. Hatta iç içe yaşayan bu topluluklarda bazen birbirlerinin ismi ile anılmada söz konusu olmuştur. Nitekim birçok tahrir kayıtlarında cemaat veya oymak isimleri “*Türkmen Ekradı*”, “*Yörükân Türkmen Ekradı*” olarak geçmektedir.⁹

Ekrad ve Etrak kelimelerinin her zaman etnik bir anlam taşımadığının en güzel örneği 24 Oğuz Boyundan olduğu bilinen Döğerlerden Urfa tarafındaki Döğerlere “*Ekrad-ı Döğerli*” olarak ifade edilmesidir. (Halaçoğlu, 1996:142) Buna benzer olarak; Rişvan Aşireti için “*Kabâil-i Rişvan*” veya “*Ekrad-ı Rişvan*” biçimlerinde kaydedilen Halep’ten Kastamonu’ya kadar ki alanda yaşayan Türkmen Aşireti de böyle ifade edilmiştir.

Bu tarz ifadelerin tam tersi de mevcuttur; “*Türkman-ı Ekrad*” veya “*Ekrad-ı Türkmenân*” gibi ifadelerin de birbiri ile ne kadar alakasız olduğunu görmek mümkündür. Aksi halde *Türkmenlerin Kürdü* veya *Kürtlerin Türkmeni* gibi anlamsız bir ifade doğacaktır. Etnik bir bağdaştırma yapılırsa köken de birbirleri ile alakasız tamlamalar ortaya çıkacaktır.¹⁰

⁹ Türkler ve Kürtlerin kültürel mukayesesi konusunda Mustafa Öztürk; Doğum’un ve doğumda yapılanların Türkler ve Kürtler arasında benzer olduğunu görmüştür. Erkek çocuğun klasik tarım çağında önem arz etmesi de iki toplum için ortak bir özellik sayılmaktadır. (Öztürk, 2004: 158-160)

¹⁰ Türkay (2012; 207); Benamlı Cemaati için; Konar- Göçer “Türkman –Ekradı Taifesi” örneği gibi birçok örnek bulunmaktadır.

Ekrad isminin aslında akrabalık bağlarından ziyade bulundukları coğrafyada veya yaşayış şekilleri ile alakalı olarak verildiğini, terim olarak alınacak olursa ortaya antropologların konusuymuş gibi görüneceğini belirtmekte yarar vardır.¹¹ Ekrad kavramı; Türklük veya Kürtlük anlamında olmayıp, Yörük göç eden anlamında kullanılması gibi bu toplumlarda kendi yaşayış biçimlerinden dolayı bu şekilde anılmıştır(Özoğlu, 1996: 8)

Tarih boyunca Türklerle birlikte yaşayan Kürtlerin dili, Farsça kelimelerin yoğun olarak kullanılma özelliği taşır. Bu dil için yüzyıllarca Arap alfabesi kullanılmıştır. Bu bağlamda Ekrad Taifesi olarak geçen topluluklardaki (İzzeddinli Cemaati gibi) isimlere bakıldığında aslında Türkçe isimler olduğu anlaşılmaktadır. Kürtçe isimlere rastlanılmamıştır. Ayrıca Ekrad kavminin yaşadığı bazı bölgeler Kūhistan ve Kutistan tabirleriyle adlandırılıp “dağlık, taşlık, boş, iskan edilmeyen yer” olarak ifade edilmektedir. Anlaşılacağı üzere bu terimler coğrafi anlam taşımaktadır. (Kılıç, 2014: 185) Dil ve yaşadıkları yer adlandırılmalarına bakılınca etnik bir anlam çıkarmak anlam kargaşasından başka bir şey olmayacaktır.

Ekrad’ın etnik kimlik ifade etmediğini maddeler halinde verecek olursak;

- İdari teşkilat geleneğine göre sancaklara kadı atanmaktadır. Ekrad sancağına atanan kadı ile ilgili belgelere XVIII. yüzyıla kadar rastlanılmamaktadır. (Özoğlu, 1996: 21)
- Ekrad Taifesi olarak bilinen ve yayıldıkları coğrafyalardan Halep gibi yerlerin aslında Türkmenlerin yurdu olduğu elbette ki Kürt halkın da burda bulunabileceği ancak Ekrad Beylerinden bahsedilirken bahsi geçen beylerin Türkmen Beyi olduğu bilinmektedir.(Halaçoğlu, 2020: 78-79)
- Anadolu’da mevcut olarak bilinen Türkmen gruplarından en mühim teşekküller Karakoyunlu Ulusu, Bozulus ve Kara Ulustur. Ancak bu büyük Türkmen teşekkülleri de “*Kara ulus taifesi Ekrad ve ...*” diye geçmektedir. (Barkan, 1943: 141)Bu da çok bilindik Türkmen taifelerin göçebeliğine vurgu yapıldığının kanıtıdır.

¹¹ Kilis Sancağı Kanunnamesi’nde “Ekrad Taifesi” için “Ve Ekrad taifesi kıl ev ile kadimi kışlak ve yurtları olan nahiye-i cam etrafında Halep ve Maraş Eyaletlerinde vaki olan yaylaklara kıl ev ile konar-göçer yörük makulesi oldukları” ifadesinin yer aldığı bu ifadenin de ekrad tayinin açıkça konar-göçerlikte kullanıldığı görülmektedir(Akis, 2004: 11)

- Kullanılan Ekrad Taifesi veya Ekradın yaşadıkları bölgeler hakkında verilen yer isimleri, şahıs isimleri öz Türkçe olduğu için bölgenin yaşıntısının çoğunluğunun Türkmen olduğu görülmektedir.¹² Rakka Sancağı'na iskan ettirilen Rişvan Aşireti mensubu cemaatlerde aşiretlerin ekrad olarak kaydedildiği ancak bu kişilerin isimleri ve lakaplarının Türkçe olduğu görülmüştür. “*Küçük Hüseyin, Osman Şahin, Murat Yusuf, Kiçi Hüseyin, Abdal Derviş, Deli Ramazan*” gibi. (Çelikdemir, 2001: 152)

Bütün bunların bize gösterdiği Ekrad ve Etrak kavramlarının etnik anlamda Kürtleri veya Türkleri değil, benzer hayat (konar-göçer) yaşamalarından dolayı Türk de olsa Kürt de olsa göçebeleri ifade ettiğidir. Nitekim kaynaklarda “*Türkmân Yörükân*”, “*Ekrad-ı Yörükân*” “*Ekrad Taifesi*” olarak geçen Rişvan aşiretinin geldiği topraklar, dağıldığı bölgeler ve yaşadıkları yerlerdeki yer adlandırmaları, isim örnekleri ve örf- adetlerine bakılırsa Türkmen olduğu net olarak anlaşılır. (Köymen, 1986: 25)¹³

1.2 Rişvan Aşireti

Türkmen Aşiretlerinden bahsedilirken çoğunlukla aşiretin oymaklarına varıldığında bilgiler ne yazık ki hane sayısı veya coğrafi alanlar ile sınırlı olmaktadır. Rişvan Aşireti hakkında eserler mevcut iken Halikân Oymağı'na gelindiğinde kaynakların azaldığı, Osmanlı arşivinde ise birkaç belgeden öteye geçilmediği görülecektir. Osmanlı Devleti, topraklarında yaşayan aşiretlerden vergi ve asker almak yanında gerektiğinde ekonomik hayata onların katkılarını sağlamak bakımından aşiretlerle daima sıkı münasebet halinde olmuştur Bu anlamda Rişvan Aşireti de devletin münasebette olduğu aşiretlerden biridir.

¹² Rişvan Aşireti'nden örneklendirecek olursak; 71,123 ve 181 numaraları tahrir defterlerinden hareketle Rişvan Aşireti cemaat isimlerinden bazılarına bakıldığında bunların Türkçe isimler olduğu anlaşılır. Cemaatler ve Oymaklar genellikle beylerinin isimleriyle anıldığından beylerinin isimlerinin de Türkçe olduğu görülmektedir. Okçu, Korkmaz, Köse, Tatar, Karaca, Çoban gibi cemaat isimleri ve Ömer, Hasan, Yusuf gibi kişi isimleri de kullanılmıştır.

¹³ Rişvan Aşireti'ne mensup Cemaat ve Oymaklar'ın bazılarının arşive kayıt şekline bakacak olursak ; Hocavanlı Cemaati, Konar –Göçer Ekrad Taifesinden diye kaydolurken aynı şekilde Hacılar Kürdü veya Hacılar Cemaati olarak geçen diğer bir cemaat da “Konar-Göçer Türkman Ekradı Yörükân Taifesinden” diye geçmektedir. (Türkay, 2012: 334-337)İki cemaatinde Türkmen Aşireti olan Rişvan aşiretinin birer cemaati olması ve birinde rastlanılan Ekrad ile Türkmen-Yörükân ifadelerinin bir arada bulunması Ekrad teriminin göçebeliği kast etmesinden başka bir şey olmadığının açıkça gösterilmesidir.

Rişvan Aşireti de birçok Türkmen Aşireti gibi evveliyatı hakkında pek bilgi bulunmasa da XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde varlığına rastlanan bir aşirettir. Bu Aşiret yaşadığı bölgeler itibariyle Orta ve Batı Anadolu hatta Rumeli bölgelerine kadar yayılmıştır. Geniş bir sahaya yayılan aşiretin günümüzde de cemaat ve oymaklarından bahsetmek mümkün olmaktadır.

Osmanlı Devleti ile sıkı ilişkileri olan Rişvan Aşireti temsilcileri dönem dönem bulundukları bölgelerde yöneticilik yapmıştır. Bazı zamanlarda içlerinde türeyen eşkıyaların Osmanlı Devleti'ne problem yaşattığı bilinmektedir. Ancak Osmanlı Devletine verdikleri vergiler ve yolladıkları askerler sayesinde ekonomiye büyük katkı yaptığını söyleyebiliriz.

1.2.1 Rişvan Aşireti ve Sosyal Yapısı

Rişvan adının ne suretle bu konar-göçer aşirete verildiğı pek bilinmemekle birlikte bu adın söz konusu aşiretin bir boy beyinin adından aldığı muhtemeldir. Rişvan Aşireti cemaatlere ve oymaklara ayrılmış bulunmakla beraber Anadolu'nun çoğı kesiminde günümüze kadar gelmiş büyük topluluklardandır. Rişvan adı büyük olasılıkla “*irřā*” kökünden gelmekte olup hızlı koşan ve silah kullanan anlamına gelmektedir. Rişvan Aşireti'nin gebelik tarzı Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar bütün Türk aşiretlerinde olagelen gebelik hayatı ile benzerlik gösterir. Türklerde gebelik yaylak ile kışlak arasında süregelen bir yaşayış içindedir.

Rişvan Aşireti'nin de diğerk aşiretlerle birlikte Osmanlı Devleti'nin teşekkülünde Anadolu'da oldukları ve XIV. yüzyıldan itibaren Anadolu'nun çeşitli yerlerine yayıldıkları görülmektedir.¹⁴Riřvan Taifesi Halep, Rakka, Diyarbakır, Maraş Bozok, Hısn-ı Mansur, Besni, Malatya, Harput, şam, Trablurşam, Ayıntab, Kilis, Kayseri, Kastamonu, Birecik, Sivas ve A'zaz eyalet kazalarında yaylak ve kışlak hayatı sürmektedir. Batı Anadolu'da Manisa, İzmir, Aydın ve Denizli'de yurt edinmişlerdir. Bununla beraber bir kısmı da Orta Anadolu'ya yayılmıştır.(ztrk, 2004: 57)

Türkmen illeri genellikle boy ve taife adını taşıyan yerlerden meydana gelmiştir. Aşiretlerin gerek idari teşkilata tabi tutulanları ve gerek bunun haricinde

¹⁴ ztrk (2004: 57-60)'e göre “Meşhur Ekrad cemaatidir. Rişvan Taifesi hakkında bilinen nüfus bilgileri tahrir defterleriyle sınırlıdır.” Dikkat edilmesi gereken husus; Rişvan Aşireti'nin geniş bir sahaya yayıldığı ve çevresinde bulunan bazı cemaatlerin kendisine tabi olmadığıdır. Bu nedenle eyaletlerin nüfusu aşiret nüfusu ile karıştırmamalıdır.

kalanları mali bakımdan genellikle padişah ve ailesine bağlanmıştır. Misal olarak ; Menteşe, Kütahya, Hamit ve Teke sancaklarında yaşayan Yörükler, padişah hasları raiyyeti iken Atçekenler şehzade hasları arasında yer alıyor. Halep Türkmenleri ise valide sultanların haslarını teşkil ediyorlardı. Rışvan aşireti halkı da Halep Türkmenleri gibi genellikle valide sultan hasları arasında yer alıyorlardı. (XVI. yüzyılda bulundukları Malatya çevresinde valide hassı reayası oldukları bilinmektedir.)

Rışvan Aşireti XVI. yüzyılda Malatya sınırlarında yaşayıp, Kâhta kışlağı ile Sürgü yaylağı arasında konup göçüyordu. Orta Anadolu'ya (Maraş – Uzunyayla) daha kuzey ve batıya (Konya, Ankara – Çiçekdağı) ilerlediklerinde hayat tarzlarından vazgeçmeyip tam yerleşik hayata geçmemişlerdir. Neticede Rışvan Aşireti, Orta Asya ve Anadolu'da ki diğer Türkmenler gibi yaylak kışlak hayatı yaşayan yarı yerleşik bir konar-göçer topluluktur. Türklerde aşiretler baharda yaylaya göçtüklerinde, ailenin bütün fertleri yaylaya gitmezdi. Erkekler tarla işleri ile uğraş içerisinde olduklarında yaylalara daha ziyade kadın ve çocuklar gitmekteydi. Bu sebepten yayla yerleri mümkün olduğunca kışlak yerlerine yakın olmaktadır. Yaylaya giden kadın ve çocuklar; koyunlardan elde edilen ürünleri pazarlarda satarak kış için para biriktiriyor ve kışlakta kalanlar ise zahire yetiştirip kışa hazırlık yapıyordu. Bu durum XVI. yüzyılda Malatya'da bulunan Rışvan Aşireti'nde hayat tarzı nasılsa, Orta Asya'da bulunan Kırgız Türklerinde de aynı idi.

Rışvan Aşireti hakkında bilgiler şimdilik XVI. Yüzyılın başlarına kadar gitmektedir. Tahrir Defterleri Rışvan Aşireti hakkında daha geniş bilgiler vermektedir. Yavuz Sultan Selim tarafından 1519 yılında yaptırılan Kahta ve Hısn-ı Mansur bölgesinin tahriri bize Rışvan Aşiretinin ilk tahmini nüfusunu vermektedir. Nüfus bakımından önemli miktarda nüfusa sahip olan Rışvan Aşireti'nin Selçuklular zamanında Anadolu'ya girmiş olduğu tahmin edilmektedir. Rışvan Aşireti, nüfus ve hane bakımından Anadolu'nun çok nüfuzlu aşiretlerindendir. 1519, 1524 ve 1536 yıllarında yapılan Tahrir Defterlerinden Rışvan Aşiretinin (Cemaat ve Oymakların) nüfus ve hane sayılarında 1536 yılındaki rakamları şöyledir. (TD, nr.71 s.240):

Tahrir Defterlerinden elde edilen bu bilgilerden Rişvan Aşireti'nin 1536-1540 yıllarında ortalama nüfusu 6.700 kişi civarında çıkmaktadır. Elbette ki bunlar sadece tahmini rakamlar olup bazı cemaat ve oymakların nüfus bilgileri bulunamadığından gerçek rakamın bundan daha yukarıda olduğu tahmin edilmektedir. Osmanlı Devleti'nde nüfus sayımları beraberinde vergi ve askerlik gibi birtakım sorumluluklar getirdiği için konar-göçer toplumların nüfus sayımına pek sıcak bakmadığı, memurların sayım yaparken gözden kaçırdığı çok hanenin olduğu da bilinmektedir.(Söylemez, 2011: 45)

Osmanlı Devleti'nin bünyesinde bulunan konar-göçer aşiretlerin yerleşik halkla olan sorunları önemli bir yer tutmaktaydı. Özellikle de yaylak- kışlakları arasında gidiş gelişleri esnasında aşiretlerin ziraat ile uğraşan halkın ekinlerine verdikleri zararlar sebebiyle yerleşiklerle konar-göçer Türkmenler arasında sürekli çatışmalar meydana gelmiş ve bu durum devleti bir hayli uğraştırmıştır. Aslında aşiretlerin bu durumları engellemek için alternatif daha dar ve zor yolları kullandıkları da görülmektedir. (Gündüz, 2007: 112) Rişvan Aşireti XVI. yüzyılda Kahta kazasında konar-göçer bir yaşam sürmekteydiler. Ancak zamanla aşiretin nüfusu artmış ve otlaklar ile konaklama alanları yeterli gelmemeye başlamıştır. Bunun sonucunda Malatya, Maraş, Kayseri ve Sivas'ın ortak sınırı olan Uzunyayla'ya yönelmişlerdir. ¹⁵

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bu ve bunun emsali birçok örnek bulunmaktadır. Özellikle Konya yöresine sürülen Halikân Oymağı'nın Ankara'ya ve Doğu Anadolu'ya yeniden gelmemesi için yazılan belgelere de rastlanılmıştır. Rişvan Aşireti'nin bütün bu bölgelerdeki halkla olan ilişkilerini açıklarken dikkatten kaçmaması gereken husus ise genelde şikayetlerin belgelendiğidir. (MKT.MVL.23/55-1) Bu konu hakkında daha detaylı bilgi Halikân Oymağı bölümünde ele alınacaktır. Belgelendirilen şikayetlere bakıp da aşiretlerin sadece eşkıyalık yaptığı sonucuna da varılmamalıdır.

¹⁵Söylemez "Rişvan Aşireti'nden Bektaşlı Oymağı, Kılıçlı Aşireti ile Kilis ekraından Okçu İzzeddinli Aşireti ve Tacirli Aşireti'nden üç yüz kadar yaya ve atlı eşkıya 1731 yılında Antep ve çevresinde dolaşarak, yolcuları soymaktaydılar. Memlekette asayişin korunması, halkın mal ve can güvenliğinin sağlanması için suçluların cezalandırılmaları ve gasp ettikleri malların tahsil edilmesi gerekiyordu."(Söylemez, 2011: 53)

Diğer yandan yerleşik halk da ekinlerini korumak için konar-göçer zümrelere asılsız suçlamalarda bulunarak onların bölgeyi terk etmesini sağlamaya çalışmışlardır. Bu nedenle bazı mesnetsiz suçlar olduğunu da gözden kaçırmamak gerekir. Türkmen Aşiretlerini değerlendirirken onların eşkıyalık dışında herhangi bir yaşayışları olmadığını, üretmediklerini ve medeni olmadıklarını düşünmek gibi yanlış bir kanıya varılmamalıdır.

Konar göçerlerin sevilmemesinin yegâne nedeni yerleşik halkın kendi geçim kaynağı olan mahsullerinin hayvanlara yedirilmesidir. Osmanlı Devleti aşiretlerin halka verdikleri huzursuzluklara son vermeleri ve kendi durumlarını düzeltmeleri konusunda zaman zaman uyarılarda bulunuyordu. Bu uyarılara kulak asmayan ve yanı sıra ısrar eden konar-göçerlere bu defa tehdit içeren hükümler gönderiliyordu. (Demir, 2017: 20)

Rişvan Aşireti mensuplarından bir kısım şahısların katıldıkları soygun ve gasp olayları her dönemde rastlanan olaylar arasındandır. Bu durum, Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan bütün konar-göçer aşiretlerin içinden çıkan ve çoğunlukla başıbozuk takımının yaptıkları hareketlerdir. Konar-göçerlerin yerleşik halkın ekinlerini yayması ve onlara yaptıkları çeşitli baskılar yüzünden, köylülerin zaman zaman topraklarını ekmeyerek boş bıraktıkları görülmektedir. (Güran, 2009: 114)

Rişvan Aşireti ve diğer bazı Türkmen aşiretlerinin kendi içinden çıkan bu başıbozuk gruplardan dolayı çok rahatsız oldukları görülmektedir. Osmanlı Devleti ile son derece yakın ilişkiler kuran Rişvan Aşireti'nin içinden çıkan birkaç kişi yüzünden ilişkilerin bozulması da aşiretin bundan nasıl etkilendiğini açıkça göstermektedir. Eşkîyalık ve diğer kötü intibaa sebep olan işlerle meşgul olanlar, sadece aşiretin kendi içinde zorluk yaşamasına neden olmamış aynı zamanda diğer aşiretlerle aralarında husumet yaşanmasına da sebep olmuştur. Bu istenmeyen hadiseler neticesinde aşiretlerin içinde ki cemaatlerin de birbirileri ile kötü ilişkiler yaşadığını bilmekteyiz. (Barkan, 1943: 125)

1.2.2 Rişvan Aşireti'nin Osmanlı Devleti ile Münasebetleri

Devlete bağlı olan Rişvan Aşireti'nin de diğer aşiretlerde olduğu gibi, zaman zaman birtakım sebeplerden dolayı asayiş problemi haline geldiği de bir gerçektir. Bir kısım Rişvan Aşireti mensubunun XVI. yüzyıl sonlarında Malatya'da

birtakım eşkıyalık olaylarına katıldıkları ve bunların teftiş edilmeleri konusunda Malatya valisine hüküm yazılmıştır. Aslında bu hüküm Osmanlı Devleti ile Rışvan Aşireti ilişkilerinin bir nevi başlama sürecidir. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda ise Rışvan Aşireti'nin geniş topraklara yayılması o bölgelerde etkin olması sonucunda; Rışvan beylerinin Maraş, Adana ve Sivas'a vali olarak atandığı görülmektedir. Malatya sancakbeylerinin çoğunada Rışvanzadeler atanmış, birçok devlet memurluklarına yine aşirete mensup kişiler getirilmiştir. (Toprak, 2013: 71)

Tabii bu sıkı ilişkiler de bazen mahalli idarecilerin haksız vergi ve tutumları, bazen de aşiret mensupları arasında çıkan başıbozukların davranışları ile zaman zaman gerilmeler olmuştur. Konar-göçer aşiretler; kan davaları, yaşadıkları toprakların verimsizleşmesi, merkezi otoritenin zayıflaması, vergilerin ağırlaşması ve asayişsizlik gibi nedenlerle XVII. yüzyılın sonlarından başlayarak devlet ile olan iyi ilişkiler yerini itaatsizliğe bırakmıştır.

Genel anlamda; kışlakları Güneydoğu'da, yaylakları Uzunyayla'dan Haymana'ya kadar Orta Anadolu'da olan konar-göçer Rışvan Aşireti zor bir yaşam sürmekteydiler. Aşiretin yerleşik halkla olan ilişkileri bozulmuş ve halka zarar verecek duruma gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin gönderdiği vergi memurları haksız yere ikinci ve üçüncü vergileri almaya başlamış aksi davranışlara da zulüm etmiştir. Vergi memurlarını gözlemlenmesi ve ortaya çıkan haksızlıkları önlemesi için gönderilen zabıt kâtibi ise olayları rüşvet karşılığında görmezden gelmiştir. İşte asayişin düzensizlik içine girmesi Osmanlı Devleti'ni merkezi yönetimin yeniden sağlanmasına aşiretleri ise kendi içinde otoritelerini sağlamaya yöneltmiştir.(Söylemez, 2011: 75)

Aşiret mensupları ile Osmanlı Devleti'nin memurları arasında süregelen görüşmeler neticesinde iki taraf da kendi içindeki bozuklukları düzeltme yoluna gitmiştir. Özellikle aşiretin önde gelen beyleri geniş çapta bozulmaları engellemek için çaba sarf etmişlerdir. Başıbozuk olanlar için bazı caydırıcı ve ağır cezalar verildi. Bunların arasında sürgün, hapis, kürek cezası, para cezası gibi cezalar yer almaktaydı. Suçluların cezalandırılması yerleşik – zulüm gören- halkın da sakinleşmesini sağlamıştır.(Toprak, 2013: 68)

1.2.2.1 İKTİSADİ YAPI

Türk konar-göçer aşiretlerini diğer bazı göçebe tabir edilen gruplardan ayıran en önemli özellik de hayvancılık yapmak suretiyle hem üretime katkıda bulunmaları hem de devlete vergi ödeyerek mükellefiyetlerini yerine getirmeleridir. Göçebe olarak geçen gruplardan olan çingeneler, balıkçılar ve vahşi hayvan avlayan avcılar sadece tüketim yapıp, vergi vermediklerinden Osmanlı Devleti tarafından pek sevilmeyen gruplardır. Konar-göçer hayatı yaşayan Türkmen aşiretleri ise, sahip oldukları hayvanları satmakta onları yazın yaylaklarda yaymak için çoban tutmakta ve yaylak vergisi vermekte, kışın beslemek için de yem vesaire satın almaktaydılar.

Koyun, keçi vesaire hayvanlarını muhafaza ve onlardan yararlanmak için emek ve çaba sarf etmektedirler. Elde ettikleri et süt, yoğurt, peynir, yağ, çökelek vb. hayvansal gıdaları hem kendi yemekleri hem de geçinmelerinde kullanırken diğer taraftan halkın ve devlet yetkililerinin gıda ihtiyaçlarını karşılıyor yün ve deri gibi ham madde sağlıyorlardı. Devletin aşiretlerden aldığı vergiler şunlardır:

Âdet-i Ağnam (Koyun Vergisi) :

İslam Devletlerinde çeşitli isimlerle anılan Osmanlı Devleti'nde ağnam resmi, resm-i ganem olarak da adlandırılan koyun vergisi, küçükbaş hayvanlardan alınan vergidir. Osmanlı Devleti'ndeki konar-göçer reayanın ödediği ağnam resmi yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Ağnam Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar genellikle iki koyuna bir akçe olarak yaz aylarında veya çoğunlukla güz mevsimi başlangıcına doğru tahsil ediliyordu. Bu mevsim koyunların yünlerinin kırıldığı ve kuzuların koyun sürülerine katıldığı mevsimdi ancak bu döneme kadar kuzuların bazılarının satılması gerçekleştiği için Fatih Sultan Mehmet döneminde verginin alımı kuzuların doğumundan hemen sonraya alınmıştır. (Emecen, 2013: 358)

Ağnam vergisi bilhassa XVII – XVIII. yüzyıllarda hazinenin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Küçükbaş hayvancılığı ile uğraşan Türkmen ve Yörüklerden elde edilen bu vergi koyun sayısına göre değişiklik arz etmektedir.

Vergilendirme sistemi incelendiğinde, çiftçilerin toprak vergisi ile benzerlik göstermektedir.¹⁶

Bennâk Vergisi :

Kelimenin tam manası bilinmemektedir. Genellikle toprağı belleyen/uğraşan anlamında bennâk olduğu daha sonra ses değişimleri ile bennâk olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Evli çiftçilerden ve vergi nizamında konar-göçer unsurlardan koyunu olmayan fakat evli olan şahıslardan “*bennâk*” adında alınan baş vergisidir. Dolayısıyla bennak resmi baş vergisi ya da şahsi vergi statüsüne girmektedir. Genellikle kişi başına 12 akçe olarak belirlenir ve tahsil edilirdi. (Emecen, 2013: 340)

Rişvan Aşireti’nin 1536 yılına ait yapılan tahrirde 316 bennâk ve bundan akdem 3672 akçe verdikleri kaydedilmiştir. (TD.nr. 181: 3)

Mücerred Vergisi :

Bekar yaşamayı tercih eden kişi anlamında da kullanılan mücerred tıpkı anlamında olduğu gibi bekar kişilerden alınan vergidir. (Yardımcı, 2017: 165) Ziraat ile uğraşan reayanın bekar olan ve çiftçi çubuğu olmayanlardan; konargöçerlerden de koyun veya keçisi olmayan şahıslardan alınan vergidir. Genellikle yılda kişi başına 6 akçe olarak belirlenir ve tahsil edilirdi.(Söylemez, 2011: 116)1536 yılında yapılan tahrir defterinde Rişvan Aşireti’nin 225 mücerredi bulunmakta ve 1350 akçe verdiği bilinmektedir. (TD.nr. 181: 221)

Geçit Vergisi:

Kışlaktan yaylağa geçerken ve yaylaktan kışlağa giderken kullandıkları yolların dahil bulunduğu köyün vergisini toplayan memura verilen vergiye denir. Bu konu hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Farklı isimlerle adlandırılan ve yaylaktan kışlağa , kışlaktan yaylağa geçerken ödenen bir vergi türünün olduğu kaynaklarda tespit edilmektedir. (İnalçık, 1959: 590)¹⁷

¹⁶ Aşiretin tahrir defteri aşiret adına değil bölgelerde bulunan cemaat ve oymakların verdikleri vergiler olduğundan Rişvan Aşireti’ne ait genel bir vergi cetvelinden bahsedememekteyiz.

¹⁷ Rişvan Aşireti’nin verdiği verginin miktarı Tahrir defterlerinde yazılmadığından bu konu hakkında bilgimiz yoktur.

Yaylak ve Kışlak Vergisi :

Aşiretler bahardan güze kadar yaylada kalanlar yaylak vergisi ödüyorlardı. Sürülerini başka tımar sahibinin tımarında otlatan veya miri yaylaklarda yaylatan sürü sahipleri, Yörükler ve Türkmenlerde senelik alınan vergidir. Bu vergilerin yanında Avarız vergisi gibi olağanüstü durumlarda yerleşik halktan alınan bütün vergiler konar-göçer topluluklardan da alınmaktadır. (Neşet Çağatay, 1975, s. 508) yaylak-kışlak vergisi XVI. yüzyılda Kahta ve çevresinde yaylayıp kışlayan Rışvan Aşireti'nin yaylak vergisi verdiği bilinirken ne kadar akçe verdiği kayıt olunmamıştır. (TD. Nr. 142:251)

1.2.2.2 İDARİ YAPISI

Rışvan Aşireti'nin idari yapılanması “Aşiret” ve onun alt bölümleri olan “cemaatler” den oluşuyordu. XVI. Yüzyılda böyle bir yapıya sahip iken sonraki yüzyıllarda aşiretin büyümesine paralel olarak Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yayıldıkları görülmektedir. Aşiretin sakinleri; sancak ve kaza yöneticilerinin yönetimi altında olmak kaydıyla, kendi içinde idari ve mali yönden tabi oldukları aşiret ve cemaat yöneticilerine bağlı olarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. İdari yapıda görülen unsurlar şunlardır:

Boy Beyi:

Sosyal yapı bakımından konargöçerlerin en üst birimi boy ve taifedir. Bir boy on ile otuz arasında veya daha fazla cemaatlerden oluşmaktadır. Boy, kendini oluşturan cemaatlerden birisinin önde gelen bir ailesinin idaresinde bulunurdu. İdarenin sahip olduğu kişi Boy Beyi unvanını taşırdı. Rışvan Aşireti'nin başında da bir boy beyi vardı. Bu boy beyi, beratla değil ileri gelen ailelerin, ihtiyar söz sahiplerinin seçimiyle belirlenirdi. (Şahin, 1995: 263)

Voyvoda:

Osmanlı Devleti'ndeki konar-göçerler, üzerinde bulundukları toprakların ayrıldığı şekle göre, tımar, zeamet ve has reayası olarak sınıflandırılıyorlardı. Yörükler genellikle tımar, Türkmenler ise has reayasıdır. Osmanlı Devleti tarafından Türkmen aşiretlerinden has reayası olanlara bu hasları idare etmek üzere voyvodalar atanıyorlardı. Voyvodalar, hükümetin aşiret nezdindeki temsilcisi olup vergileri toplamak ve asayiş sağlamak gibi görevleri vardı. Bu voyvodalar

genellikle “*Türkmen Voyvodası*” veya “*Türkmen Ağası*” olarak adlandırılıyordu. (Özvar 2013: 129)

Rişvan Aşireti XVI. yüzyıl başlarından itibaren, genellikle valide sultan hasları arasında yer alıyordu. Yöneticilere “*Rişvan Hassı Voyvodası*” veya kısaca “*Rişvan Voyvodası*” olarak zikrediliyordu. Voyvodaların görevleri, iltizama verilen hasların gelirlerini kontrol etmek ve has sahibi adına o hassı idare etmekle beraber, bazen voyvodaların hasları iltizam yoluyla bizzat kendilerinin tasarruf ettikleri görülmektedir. Voyvodaların sorumlu oldukları mukataalardaki vergi gelirlerinin düzenli olarak toplanmasında yükümlü oldukları gibi aşiret eşkıyalarının etkisiz hale getirilmesinde de yöneticilere yardımcı olmak gibi görevleri vardı. Bütün bunların yanı sıra voyvodalar gerektiği durumlarda başlarında bulundukları konar-göçer teşekküllerin tahririni dahi yapmaktaydılar. (Söylemez, 2011: 218-219)

Kethüdâ:

Aşiretin bir alt kolu olan ve cemaatle aynı anlamı ifade eden oymakların başında da kethüdâ denilen oymak başları vardır. Bunlar oymaklara nadiren boy beyleri tarafından tayin edilmekteydiler. İdari bakımdan cemaati temsil eden kethüdâlar, genellikle cemaat ileri gelenlerinin veya ahalisinin kararıyla tespit edilir, bu durum mahallin kadısına iletilir, kadı ise durumu saltanat merkezine bildirir ve merkez de bu teklif edilen kethüdânın atamasını onaylardı. Genel anlamda bir cemaatin idarecisi olan kimse, o cemaat içerisinde seçkin olan bir ailenin reisine kethüda denilmektedir. Oymak kethüdalarının görev ve sorumlulukları çok büyüktür. Başında bulundukları oymakların her türlü hareketlerinden mesuldürler. (Canatar, 2002: 333)

Arşiv belgelerinde bazen oymak kethüdası yerine “*kâbile kethüdâsı*” tabiri de kullanılmıştır. Her ne kadar kabile cemaatin bir alt birimi ise de cemaatlerin büyümesi neticesinde, içinde bulunduğu cemaat veya oymaktan ayrıldığı için bunların meselelerini halletmek üzere birer kethüdaları bulunuyordu. Diğer bir deyişle büyük nüfusa sahip olan cemaatler birden fazla gruba ayrılarak her grubun başına bir kethüda getirilebilirdi.

Kethüdalârin görevden azilleri, görevlerinde yetersiz kalmaları, cemaat halkına haksızlık ve zulmetmeleri halinde cemaat ileri gelenleri veya cemaat halkının beyan ve teklifiyle devlet tarafından görevden alınır yerine cemaat ahalisinden başka bir kimse tayin edilirdi (Canatar, 2002: 334)

Ağa:

Bir diğer yönetici birimi olan Ağa'dır. Aşiret ağalarının genellikle babadan oğula geçtiği ve ağanın tayininde aşiret halkının belirleyici olduğu görülmektedir. Ancak bazı durumlarda ağanın doğrudan devlet tarafından atandığı da olmuştur. Muhtemelen aşiretin kanun ve kurallara uymalarının sağlanması amacıyla vali tarafından doğrudan bir ağanın atanması uygun görülmüştür. (Sümer, 1988: 451)Malatya ve Adıyaman yöresinde Rişvan Aşireti'nde aşiret ağalığı son zamanlara kadar devam etmiştir. Aşiret ağaları, mensubu oldukları oymak içerisinde vasıflı olan ve görevinde sıkıntılı olmayan kişilerin seçilmesiyle devam etmiştir.

Ağalar, oymağın iç sorunlarını çözmeye çalıştığı gibi, oymak mensuplarının diğer oymakların halkı ile veya devletle olan meselelerin halledilmesiyle de meşgul olurlardı. Ağalar, yaptıkları bu hizmetlere karşılık olarak ne devletten ne de oymak halkından herhangi bir ücret talep etmezlerdi. Ağalar, aşiretler arası davaların çözümünde ve hasımların barıştırılmasında da etkili rol oynarlardı. Ağalar, gelen misafirleri ve devlet görevlilerini ağırlar, onlara refakat ederlerdi. (Saydam, 2000: 217)

Aşiret Müdürü:

Oymakların gittikçe genişleyip kaza haline gelmeleri ve buna müteakip kendilerine müdür atanması ile aşiret müdürü kavramı ortaya çıkmıştır. Söz konusu müdürlerin atanması XIX. yüzyılda olmaya başlamıştır. Müdürlerin zaman zaman kendi maaşlarına ek olarak aşiretlerden haksız gelir elde ettiğine dair davalar olmaktadır. (Akın, 2020: 20)

Naip Kadı:

Devlet, konargöçerlerin davalarına bakmak üzere kadılar atamaktaydılar. Kadılar aşiretlerle beraber konup, göçtüklerinden belli bir yerde sabit olarak

bulunmuyorlardı. XIX. yüzyıl başlarında Orta Anadolu’da yaylak-kışlak hayatı yaşayan Rişvan Aşireti’nin davalarının görülmesi için bir naibin atanması uygun görülmüştür.(Söylemez, 2011: 227)

1.2.3 Rişvan Aşireti’nde Cemaatler – Oymaklar

Türkçede kabilenin büyüklüğüne göre isimlendirme sırasıyla; il, budun, ulus, taife, boy, aşiret, urug, cemaat ve oba kelimeleri ile ifade edilmektedir. Ancak zamanla aşiret kavramı hepsinin karşılığı halini almış hatta cemaatlere bile aşiret denilmiştir. Bu nedenle en çok kullanıma tabii olunan aşiret kelimesidir. Aşiret’i karşılayan bir diğer anlam Tavaif; bunun Türkçedeki karşılığı ise “Oymak”tır. Oymak sözlük anlamında bir ulusun ayrıldığı bölümlerin her biri olarak tanımlanmaktadır. (Sami, 2013: 228) Oymak’ın bir alt birimi ise cemaat olarak adlandırılmaktadır. Cemaat sözlükteki anlamına bakıldığında dini bir kavramı açıklamada kullanılırken Arapça topluluk anlamına geldiğinden aşiretlerle ilişkisi daha rahat kavranabilmektedir. Belgelerde daha çok Cemaatler ve Oymaklar şeklinde kullanılması ve ikisinin eş anlam ifade etmesinden dolayı bu bölümün böyle adlandırılması uygun görüldü.

Rişvan Taifesi’nin tespit edilebilen 34 cemaat ve oymak’ı bulunmaktadır. Bunlar şu cemaatlerden ibarettir.

Hıdır Soran (Hıdranlı) Cemaati :

Teke, Maraş, Adana, Tarsus, Sis, İçel, Hısn-ı Mansur Kazası, Kilis Sancağı, Trablus-u Şam eyaleti, Rakka Eyaleti, Karahisar-ı Şarki, Vize Sancağı yörelerinde yaşamış olan Hıdranlı Cemaati olarak da bilinen bu cemaat Kahta’ya tabii olarak 1536 tahririnde kaydedilmiştir. Cemaat ; Konar- Göçer Türkmân Yörükânı Tâifesinden olarak kayıtlara geçmektedir. (Türkay, 2012: 358)

Hıdır Soranı Cemaati’nin 1519’da 26 hane 8 mücerred’e sahip olduğu böylece 138 toplam tahmini nüfusu bulunmakta idi. 1524 ‘te 130, 1536 da ise toplam tahmini nüfus 422’dir. (TD,nr.181, s.217-218)

Kelleli (Gelerli/Kelerli) Cemaati :

Malatya, Kahta, Hısn-ı Mansur, Eğin Kazası, Ergani Kazası, Antep ve Kilis sancaklarında konar-göçer olarak yaşadıkları bilinmektedir. Malatya ve Adıyaman

civarında yaşayanlara sonradan Gelerli denilmiştir. Cemaat: “Konar- Göçer EkrâdTâifesinden” olarak kayıt olunmuştur. (Türkay, 2012: 433)

Kelleli Cemaati’nin; 1519’da 95 hane ve 47 mücerred bulunmaka bu da 522 tahmini nüfusa ve 1524’te 134 haneye sahip olan cemaatin 670 tahmini nüfusuna sahip olduğu bilinmektedir. 1536 yılında ise toplam nüfusunun 891 olduğu düşünülmektedir.(TD, nr. 181,s. 219). Ödedikleri vergiler ise; 1519 yılında 5600 akçe, 1524 yılında 7000 akçe ağnam vergisi olarak kayıtlarda bulunmaktadır. (TD, nr. 123, s. 421 ve TD, nr. 71, s. 245)

Celikanlı Cemaati :

Hısn-ı Mansur Kazası, Maraş, Birecik Sancakları, Islahiye Kazası, Kilis, Antep Sancakları, Rakka Eyaleti yerlerinde yaşayan cemaat günümüzde Adıyaman’ın Çelikhane ilçesinde ve Gaziantep’in Islahiye ilçesinde yoğun olarak yaşamaktadırlar. Cemaat: “Konar- Göçer Ekrâd Tâifesinden” olarak kayıt olunmuştur. (Türkay, 2012: 233)

Celikanlı Cemaati; 1519 yılında 43 hane ve 13 mücerrede sahip ve toplam 228 tahmini nüfusu bulunmaktadır. Cemaatin 1524’te 74 hane ve 370 tahmini nüfusu biliniyorken 1536’da 1347 tahmini nüfusa ulaşmıştır. (TD,nr.181,s.212-214) Cemaatin ödediği ağnam vergisi ise tahrir defterlerinde; 1519 yılında 2300 akçe ve 1524 yılında 3880 akçedir. (TD,nr.123 s.419 ve TD,nr.71 s.243-245)

Mülükanlı Cemaati :

Hısn-ı Mansur ve Kahta Kazaları, İncik, Ergani Kazası, Bozok Sancağı, Sivas’ın Divriği Kazası ve Arapgir’in Sarıçiçek Dağı civarında bulundukları konar-göçer bir hayat sürdükleri bilinir. Bu gün Malatya ve çevresinde bulunan Mülükanlı Cemaati için “Molikanlılar” denilmektedir. (Türkay 2012: 510) Nüfusu 65 hane, 3 bennak ve 2 mücerredtir. (Öztürk, 2004: 58)

Mendubali (Mendollu) Cemaati :

Kâhta Kazası, Rakka Eyaleti, Karaman Eyaleti, Halep Eyaleti, Kilis, Birecik, Antep, Arapgir, Maraş, Sis, Rumkale, Behisni ve Antakya kazalarında konar- göçer hayatı sürmüşlerdir. (Öztürk, 2004: 59) Koyun yetiştiriciliği ile tanınan bu cemaatin günümüze kadar çökelek, peynir, süt ve yağ gibi süt

ürünlerinde methiyeler aldığı bilinmektedir. Belgelerde “Konar- Göçer Ekrâd Tâifesinden” olarak kayıt olunmuştur. (Türkay, 2012: 492)

Mendubali Cemaati’nin 1519 yılında 28 hane ve 11 mücerred ile tahmini nüfusu 151 iken 1524 tarihinde tahmini nüfusu 175 kişidir. Cemaatin nüfusunda 1536 yılında artış olmuş ve tahmini toplam nüfus sayısı 266 ya yükselmiştir. (TD, nr.181, s.215)

Zerukânî Cemaati:

Kahta, Hısn-ı Mansur, Aksaray, Rakka, Maraş, Erzurum , Mardin ve Ağrı civarında yaşamış olan bu cemaat “Konar- Göçer Ekrâd Tâifesinden” olarak kayıt olunmuştur. (Türkay, 2012: 670)

İlk olarak Kahta sancağında yerleşke iken XVIII. yüzyıla doğru Gülek ve Hısn-ı Mansur sancağına da göç etmişlerdir. (Söylemez, 2011: 23)

Boğrası (Dımışklî) Cemaati :

XVI. yüzyılda Kahta sancağında ortaya çıkmış olan bu cemaat daha sonraları Dımışkî adını almıştır. Bu adı neden aldığı ise bilinmemektedir.

DımışklîCemaati ; Hısn-ı Mansur Kazası, Kilis Sancağı ve Gölpazarı Kazası civarlarında yaşamış olup; “Konar- Göçer EkrâdTâifesinden” olarak kayıt olunmuştur. (Türkay, 2012: 284)

Boğrası Cemaati’nin nüfusuna bakıldığında; 1519 yılında 49 hane 12 mücerredle toplam 257 tahmini nüfusu bulunmaktaydı. 1524 yılında 330 ve 1536 yılında 591 tahmini nüfusa yükselmiştir. (TD, nr. 181, s.211)

Rumiyanî Cemaati :

Siverek Sancağı, Hısn-ı Mansur Kazası, Nizib Kazası, Birecik Kazası, Rakka, Ayıntab, Erzurum, Kars, Çıldır, Ahıska, Sivas, Malatya, Amasya, Karahisar-ı Şarki, Tokad, Karaman ve Aydın bölgelerinde konar- göçer olarak yaşamışlardır. (Türkay, 2012: 543)

Rumiyanlı Cemaati'nin 1519 tahririne göre 32 hane ve 3 mücerredle 163 tahmini nüfusu bulunmaktaydı. 1524 yılında 115, 1536 tarihinde ise 340 tahmini nüfusu bulunmaktadır. (TD,nr.181, s.217).

Mansurganlı Cemaati :

Hısn-ı Mansur kazasında konar-göçer olarak yaşayan Mansur Cemaati'nin adı sonradan Mansurganlı olarak değiştirilmiştir.(TD, nr.123, s.430)

Hısn-ı Mansur Kazası harici, Adana ve Tarsus Sancakları ve Niğbolu Sancağında da yaşayan cemaat ; “*Konar-Göçer EkrâdTâifesinden*” olarak kayıt olunmuştur. (Türkay, 2012: 493)

Çakallı Cemaati :

Ruha (Urfa) Sancağı, Hısn-ı Mansur Kazası, Behisni, Meraş, Musul, Aydın, Adana, Zülkadiriye, Siverek, İnegöl, Eğridir, Bozok Eyaleti, Ordu, Teke, Antakya Kazası, Kütahya Sancağı, Gümölcine Kazası, Karaman Eyaleti, Haleb Eyaleti, Teke Sancağı, Mağnisa Kazası, Alaiye Sancağı, Canik Sancağı, Haymana Kazası, Diyarbakir Eyaleti ve çevrelerinde yaşamıştır. Cemaat “*Konar-Göçer TürkmânYörükânıTâifesinden*” olarak kayıt olunmuştur. (Türkay, 2012: 243)

Aslında cemaat ilk olarak Behisni kazasında yerleşke iken daha sonradan Maraş tarafına doğru yayılmaya başlamışlardır. 1519'da kayıt olunan bilgilere göre 89 hane 18 mücerred nüfusa sahiptir. 1524'de 97 hane 9 mücerret daha sonra nüfusu artmış ve XIX. yüzyıla kadar Anadolu'da geniş alanlara yayılmıştır. (Öztürk, 2004: 32)

Hamidli Cemaati :

Hısn-ı Mansur Kazası, Rakka, Adana, Tarsus, Düşenbe, İçel, Teke, Amasya Sancakları, Anamur Kazası, Kete, Boyabad Kazası, Akca Kazanlık Kazası bölgelerinde konar-göçer olarak yaşamaktadırlar(Refet Yinanç & Mesut Elibüyük, 1983, s. 411)Cemaat ayrıca Hamidli-i Sağır ismi ile de bilinmekle birlikte kayıtlara “Yörükân Taifesinden” olarak geçmektedir. (Türkay, 2012: 345)

Hoşnişin Cemaati :

Hısn-ı Mansur Kazası, Kerkük Sancağı bölgelerinde konar-göçer olarak yaşayan bu cemaate Hoşnişin de denmektedir. (Türkay, 2012: 362)

Hacılar Cemaati :

Ağırlıklı olarak Orta Anadolu, Anamur Kazası'ndan Sinop ile Malatya arasındaki bir çok eyalette gerek yerleşik gerek ise konar- göçer yaşamlarını sürdüren en eski cemaatlere dendir. Hacılar Cemaati'nin Kayseri çevresinde yaylak-kışlak hayatı yaşadığı ve buraya yerleşerek kendi adını verdiği bugünkü Hacılar kasabasında yaşadığı bilinmektedir. (Söylemez, 2011: 28) *Cemaat Yörükân Taifesinden* olarak kayıtlara geçmiştir.

Azizli Cemaati :

Sis Sancağı, İmay Kazası, Bürendi Kazası, Mağnisa Kazası, Rakka Eyaleti, Meraş, Niğde Sancakları, Dağardı Kazası, Edirne Kazası bölgelerinde yaşayan cemaat Yörükân Taifesinden olarak kayıtlara geçmiştir. (Türkay, 2012: 187)

Şefikanlı Cemaati :

XIX. yüzyılda Konya eyaletinde yaşayan konar- göçer bir cemaattir. (Söylemez, 2011: 30)¹⁸

Bektaşlı Cemaati :

Sivas, Kilis, Adana, Maraş, Rakka Trablus'u Şam Eyaletleri, Elbistan Kazası, Hums Sancağı, Haleb Eyaleti, Paşa Sancağı , Canik Sancağı, Malatya Sancağı, Çukurova Akasay Sancaklarında ve çevrelerinde yaşamıştır. Tarih sahnesine XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çıkmıştır. (Söylemez, 2011: 31) Rışvan Aşiretine tabii olan bu cemaat şahinci bir cemaat olup, şahin yetiştirmekle ünlenmiştir. (Türkay, 2012: 206)

¹⁸ Cemaatin Rışvan Aşireti'ne ait bir cemaat olduğu bilinmekle beraber daha sonra veya öncesinden başka bir cemaatle yaşayıp yaşamadığı bilinmemektedir.

Bereketli Cemaati :

Rişvan Aşiretine tabii olan Bereketli Cemaati; Adana, Hısn-ı Mansur Kazası, Paşa Sancağı, Niğde ve Selanik Sancakları'nda konar-göçer hayat süren Cemaat'in ilk yaşadığı yer Adana ve çevresidir.(Türkay, 2012: 20)

Benamlı Cemaati :

Hısn-ı Mansur Kazası, Meraş, Birecik Kazası, Rakka, Ayıntab Sancağı, Nizib Kazası, Kilis Sancağı, Gümüşhane ve Kuruçay Kazaları, Karahisar-ı Şarki Sancağı bölgelerinde konar-göçer olarak yaşamıştır. Cemaat Konar – Göçer “*TürkmanEkradı Taifesinden*” olarak kayıtlara geçmiştir. (Türkay, 2012: 207)

Cudikânlı (Cudekânlı) Cemaati :

Hısn-ı Mansur Kazası, Bozok ve Sivas Eyaletleri 'nde konar- göçer olarak yaşayan cemaatin bir kısmı daha sonradan Konya'nın Esbekşan Kazasına göç etmiştir. Nüfusu 33 hane, 2 bennak ve dokuz mücerredtir.(Öztürk, 2004: 53) Cemaat *Konar- Göçer Ekrad* Taifesinden olarak kayıtlara geçmiştir.

Dumanlı Cemaati :

Edirne Kazası, Ergani Kazası, Aksaray Sancağı, Darende Kazası, Erzurum Eyaleti, Kuruçay Kazası, Uşak Kazası, Nevşehir, Kırşehir, Sivas, Kütahya Sancakları, Eyübeli Kazası, Niğde Sancağı, Rakka Eyaleti'nde yaşayan Dumanlı Cemaati'nin adına ilk defa XVIII. yüzyılda Divriği civarında rastlanılmaktadır. Cemaat *Türkman Yörükân Taifesinden* olarak kayıtlara geçmiştir.(Türkay, 2012 289)

Rudikânlı Cemaati :

Hısn-ı Mansur Kazası, Çelikhan Kazası, Samsad ve Kahta'ya bağılı mezralarda konar-göçer olarak yaşamaktadırlar. 523 nefer, 370 hane, 212 bennak ve 153 mücerred nüfusa sahiptir. (Öztürk, 2004: 32) Günümüzde Adıyaman Çelikhan ilçesinde Rudikan Köyü'nde yaşadıkları bilinmektedir.

Belikânlı Cemaati :

Hısn-ı Mansur Kazası, Nizib Kazası, Sivas, Meraş, Rakka, Diyarbekir, Erzurum Eyaletleri'nde konar-göçer olarak yaşıyorlardı. XIX. yüzyılında cemaatin bir kısmı Konya eyaletine gitmiştir. Cemaat Konar- Göçer Ekrad Taifesinden olarak kayıtlara geçmiştir. (Söylemez, 2011: 33)

Bazikli Cemaati:

Erzurum, Rakka, Tosya, Maraş, Rumkale ve Urfa civarında konar-göçer hayatı yaşayan bir aşirettir. İlk defa XVIII. yüzyılda adına rastlanılmaktadır. (TD,nr.181, s.186) Cemaat “*Ekrad Taifesinden*” olarak kayıtlara geçmektedir.

Hacebanlı (Hacevanlı) Cemaati:

Rakka, Diyarbekir, Kırşehir, Kayseriye, Sivas Sancakları Mucur ve Hacıbektaş Kazaları, Malatya Sancağı, Keskin Kazası, Divriği Sancağı'nda konar-göçer olarak yaşıyorlar. Cemaat “*Konar- Göçer Ekrad Taifesi'nden*” olarak kayıtlara geçmiştir. (Türkay, 2012:332)

Hacı Bereketli Cemaati:

Bozok Sancağı'nın Çiçekdağı Kazası ve Niğde Sancağı'nda yaşayan konar-göçer bir cemaattir. Cemaat Hacıbereketoğlu Cemaati olarak da bilinmektedir. (Söylemez, 2011: 34)

Hıdranlı Cemaati:

Teke, Meraş, Adana, Tarsus, Sis, İçel, Karahisar-ı Şarki, Şam Sancakları, Ermenek Kazası, Hısn-ı Mansur Kazası, Kilis Sancağı, Çorlu Kazası, Hasun Nahiyesi, Usturumca Kazası, Nevahi-i Bergama Kazası, Rakka Eyaleti'nde konar-göçer olarak yaşayan cemaatin mensupları günümüzde de Adıyaman civarında yaşamaktadır. Cemaat “*Konar- Göçer Türkmân Yörükân Taifesi'nden*” olarak kayıtlara geçmiştir. (Türkay, 2012: 358)

Mesdikanlı Cemaati :

Mesdikanlı Cemaati'nin XVIII. yüzyılda Hısn-ı Mansur'da yaşadığı bilinmektedir. (Söylemez, 2011: 35)

Okçuyanlı Cemaati :

Hısn-ı Mansur Kazası ve Malatya Sancağı'nda bulunan cemaatin ilerleyen zamanlarda Konya'ya da göç ettiği bilinmektedir. Cemaat “*Yörükân Taifesinden*” olarak kayıtlara geçmiştir. (Türkay, 2012: 521)

Geleçorlu (Keleçorlu) Cemaati :

Maraş Eyaleti ile Malatya Sancağı içinde yaşayan konar-göçer topluluklardır.(Söylemez, 2011: 34)

Şeyhbalanlı (Şeyhbilanlı \ Şeyhbulanlı) Cemaati :

Hısn-ı Mansur Kazası, Rakka, Sivas, Halep, Maraş Malatya ve Antep Sancakları'nda konar-göçer yaşayan cemaattir. Cemaat “*Ekrad Taifesinden*” olarak kayıtlara geçmiştir. (Türkay, 2012: 595)

Terziyanlı (Terziyanlu- Derziyanlı, Derziyanlu) Cemaati :

Hısn-ı Mansur Kazası ve Ordu Kazası'nda konar-göçer olarak yaşayan cemaattir. Cemaat “*Yörükân Taifesinden*” olarak kayıtlara geçmiştir. (Türkay, 2012: 614)

İKİNCİ BÖLÜM

2. GÖÇERLİKTEN YERLEŞİK HAYATA RIŞVAN AŞİRETİ (HALİKÂN OYMAĞI)

Rişvan aşiretinin önemli oymaklarından biri olan Halikân Oymağı ve bu ismi nereden aldığı tartışmalı bir konudur. Adını veren ‘Halikân’ın isim olarak bir anlamı bulunmamaktadır. Halikân kelimesi Osmanlıca Belgelerde “خلكان” şeklinde yazılmakta ve kelimenin Arapça veya Farsça bir kök-karşılığı bulunmamaktadır.¹⁹ Konya (Kulu ve Cihanbeyli) Ankara (Haymana) ve Malatya (Adıyaman) yöresinde Halikân Oymağı’na mensup kişilerle yapılan araştırma gezisinde birkaç kişinin; Halikân adının “*Halktan*” manasına geldiğini hatta “*Sen kimsin?*” sorusuna cevaben “*Halktanım*” denilerek Halikân adının oluştuğunu düşünmektedir. Bu bilginin tarihi bir değeri olmadığı, kulaktan dolma ve mesnetsiz olduğu düşünülmekte aksini kanıtlayan bir veriye de rastlanılmamaktadır. Aynı şekilde Halikân adının İbn- Hallikân’dan geldiğini savunan bir düşünce vardır ki bize göre aslını yansıtmamaktadır. İbn-i Hallikan XIII. yüzyılda yaşamış meşhur biyografi yazarıdır. Ayrıca dedelerinden ismini alan “*Halli-kân*”; “*Geçmişinle övünmeyi bırak*” manasına gelmektedir. (Özaydın, 1999: 17)

Müellif İbn-i Hallikân Erbil’de Hallikâan olarak bilinen bir bölgede doğmuştur. Selçuklu dönemini aydınlatan “*Vefayâ-tül â’yan*” adlı eseri günümüze kadar ulaşmıştır. (Gök, 2006: 80)Eğer Halikan Oymağı’nın adı Halli-kan’dan gelseydi Rişvan Aşireti’nin tarihi kaynaklarda adının geçmesinden önce Halikân Oymağı’ndan bahsediliyor olurdu. Halikân Oymağı’nın Rişvan Aşireti içinde teşekkülünü oluşturduğu ise belgelerle bilinen bir gerçektir. Bu bilgiler ışığında İbn-i Hallikân ile Halikân Oymağı’nın hiçbir ilişkisi olmadığı anlaşılmaktadır. Halikân isminin nerden geldiği konusunda ise genel – geçer bir bilgi olarak kanaatimiz; çoğu oymak ve aşiretlerde olduğu gibi Halikân adının Oymağa ismini veren bir beyin adından geldiğidir.

Halikân Oymağı’nın 1519 yılına ait Rişvan Aşireti’nin ilk isminin geçtiği dönemlerde Rişvan Aşireti’ne bağlı küçük bir oymak olarak Anadolu’ya geldiği

¹⁹ Halikan’ın yazım şekli COA.MD.nr. 129: 271 ‘den kopyalanmıştır. Diğer belgelerde de yazımında kullanılan Arapça harfler birebir aynıdır. (Diğer bir örnek için bkz: MVL 650/35/1)

düşünülmektedir. Nitekim adından XVIII. yüzyılda bahsedilen Halikân Oymağı'nın tarihi kaynaklarda isminin pek fazla geçmediği ancak zaman zaman sürgün edildiği yerlerden veya eşkıyalık faaliyetlerinden dolayı adının geçtiği bilinmektedir. Sözü geçen belgede Halikân Oymağı'nın kendi cemaatinden birkaç kişi ile çevre köylerden birinde evleri ateşe verdiğiinden bahsedilmektedir. (MD.Nr.129: 271)

XIX. yüzyılda Halikân Oymağı, Konya Sancağı ile Sivas arasındaki bölgede yaylak –kışlak hayatı sürmekteydi. Halikan Oymağı'nın bir kısmı Ankara Sancağına bağlı Haymana kazasında bulunuyordu.(Uçak, 1987: 155) Bunun dışında zamanla Anadolu'nun farklı yerlerine yayıldıkları ve oralarda yaşadıkları da bilinmektedir. (Türkay, 2012: 82)

Halikân Oymağı'nı aydınlatan çok az kaynak bulunmakla birlikte verilen kaynakların çoğunluğunun tahrir defteri kayıtlarında veya Osmanlı arşiv belgelerinde yer alan ve birer sahifeyi geçmeyecek ölçüde olduğu görülmüştür. Halikân Oymağı'nın tarihsel serüvenini anlatan müstakil bir kaynak bulunmamaktadır.

2.1 Osmanlı Devleti'nin İskân Politikası ve Rışvan Aşireti(Halikân Oymağı)'nın İskânı

XI. yüzyılın başında Selçuklu Türklerinin ilk keşif akınları ile birlikte Türkiye coğrafyasına konar-göçer Türkler gelmeye başlamıştır. Türkmen aşiretleri, Anadolu'nun ilk Türkleridir demek yanlış olmaz. Bu aşiretler gerek tarihi ve gerek coğrafi sebepler dolayısıyla Anadolu'ya göç etmiş ve Anadolu'nun bugün ki halkını meydana getirmişlerdir.(Ravlig, 2008: 29)

XIV. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti, Batı Anadolu topluluğu ve Anadolu'ya gelen göçebe Türkmen aşiretleri ile nüfusunu besledi. Türkmen aşiretleri Osmanlı Devleti'nin teşekkülünü sağlamış, sınır boylarını korumuş ve fethedilen topraklara göç ederek o bölgelerin Türkleşmesini sağlamıştır. (Efe, 2018: 18)

Osmanlı Devleti zaman içerisinde yerleşik bir yönetim ve yaşam biçimini benimsemiş olduğundan, göçebe aşiretlerin ve toplulukların yerleşik hayata geçişlerini desteklemiş ve teşvik etmiştir. Türkmen aşiretlerinin hepsinin göçebe olarak kaldığı ve yerleşik olmamak için çaba harcadığı düşünülmemelidir.(Ravlig

ve Fraylıç, 2008: 23)Bu vaziyetle Türkmen aşiretlerinin hepsine göçebe demek doğru değildir. Ancak yerleşik hayatı benimsemeleri ve yerleşik düzene geçmeleri uzun bir süreç içerisinde gerçekleştiği için kesin bir tarih söylenemez. (Ravlıg ve Fraylıç, 2008; 30)

Rışvan Aşireti'nin bir parçası olarak Halikân Oymağı'nın hayat tarzı ve yerleşim yerleri Rışvan Aşireti'nden ayrı düşünülemez. XVI. yüzyılda Anadolu'ya yapılan yoğun göçler sonucunda; Kayı boyuna ve diğer Türk boylarına mensup; Kayı, Bayat, Karaevli, Yazır, Döğer, Dodurga, Avşar, Kızık, Beğdili, Karkın, Bayındır, Peçenek, Çavuldur, Çepni, Salur, Eymür, Alayunlu, Yüreğir, Iğdır, Beğdüz, Yeva, Kınık ve Rışvan aşiretlerinin bütün Anadolu'yu kapsayan yerleşimleri görülmektedir. Aynı şekilde Rumeli'de Bozulus Türkmenleri, Badıllu (Beydili) Aşireti, Bozkoyunlu (Balabanlı) Türkmen aşiretleri ve konar-göçer Yörük toplulukları öncelikle bu bölgeye göçüp yerleşmişlerdir. (Halaçoğlu, 2020: 42)

XVII. yüzyıla gelindiğinde Anadolu'nun nüfusunun %30-35'i göçebe olduğundan Anadolu'da yaşayan yerleşik halkın tarlalarının zarar görmesi ve diğer göçebe-yerleşik arasında çıkan problemlerden dolayı Türkmen aşiretlerinin yoğun olarak bulunduğu (Rakka, Diyarbakır, Birecik gibi) bölgelerde Celali ayaklanmalarından önce dahi köylülerin köylerini bırakıp göç ettiği görülmektedir.(Çelik, 1999: 56-57)

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda aşiretlerin gücünden faydalanmak için daha fazla çaba harcayan Osmanlı Devleti Celali Ayaklanmalarının izlerini silmeye ve boşalan köyleri doldurmaya çalışmıştır. Ancak zaman zaman anlaşmazlıklar ve iskân ettirmede problemler çıkmıştır. (Ünal, 2017: 344)

Osmanlı Devleti'nde konar-göçer Türkmen aşiretlerinin iskânı devlet açısından uğraştırıcı bir mesele olmuştur. İskân meselesi, dönemin şartları da göz önüne alındığında meşakkatli ve uzun zamanlara yayılan bir süreç olarak devam etmiştir. İskân emrinden sonra bölgeye atanan memurun ve iskâna karşı direniş gösterilmemesi için oraya gönderilen askerlerin masrafları devlete ek bir ödeneye sebep oluyordu. İskân edilen aşiretlerin iskân edildikleri bölgelerde durmamaları, firar etmeleri veya o yörelerde başıbozukluk yapmaları sıkı bir denetime ve yeni bir rotaya sebep oluyordu.

Türkmen Aşiretleri nazarında ise yerleşik hayata zorlanmaları özgürlüklerine vurulmuş bir ket, sınırlandırılmanın getirdiği yükümlülükler olarak kabul ediliyor ve yerleşikliğe alışkın olmamaları sebebiyle oldukça zor geliyordu. Yerleşik hayata geçince hayvancılığı bırakacaklarından dolayı geçimlerini ne ile karşılayacakları onlar için başka bir sorun teşkil ediyordu. XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin yerleşik hayatı benimsemesi ile benimsetmeye çalışması, vergiler yüklemesi ve yaylak kışlak sınırlandırmaları Türkmen aşiretlerini rahatsız ediyordu. Aşiretlerin kendi içerisinde sadece aşiret ağasına (beyi) saygı duyup ona itaat etmeleri ise o bölgenin yöneticilerini huzursuz etmekteydi. Bazı mahalli yöneticilerin Türkmen aşiretlerini yerleşiklere verdikleri zorluklardan dolayı aşağılamaları ise idari birimler ile aralarının iyice açılmasına sebep olmaktaydı. (Özbay, 2002: 455)

Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyıldan itibaren halkın iâşesi ve huzuru için iskân politikalarını arttırdığı bilinmektedir. Devletin aşiretleri yerleşik hayata geçirmeye çalışmasının gerek konar-göçerler gerekse Osmanlı Devleti'nin iktisadi, idari ve sosyal hayatının düzene girmesini sağlamak gibi birçok nedeni vardır. Osmanlı Devleti'nin Türkmen aşiretlerini iskân ettirmesinin sebeplerine bakılacak olunursa;

2.1.1 Eşkîyalık Faaliyetleri

Aşiretlerin genel itibarıyla büyük kütleler halinde devlet gözetiminin dışında yaşamaları ve kalabalık nüfuslarından aldıkları güçle bazen yerleşik hayat yaşayan köylülere zarar verdikleri bazen de yoldan geçenlere saldırıp mallarını gasp ettikleri bilinmektedir. Aşiretlerdeki eşkıyalık faaliyetleri koca bir aşiretin tamamının eşkıyalık yaptıkları anlamına gelmemelidir. Aşiretlerin içinden bazı grupların aşiret beylerinden bağımsız olarak bu işleri yaptığı çoğu zaman Osmanlı Devleti'nin emri ile aşiret beyi-ağası tarafından cezalandırıldığı bilinmektedir. (Kafesoğlu, 2013: 210-212)

Özellikle XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra artan siyasi, iktisadi ve sosyal huzursuzluklar eşkıyalık faaliyetlerinin çoğalmasına sebep olmuştur.(Akçadağ, 2016 :1) Artan nüfus, Safevî etkisi, beylik kalıntıları derken Kanuni Sultan Süleyman döneminde çözümler başladı. Osmanlı Devleti'nin

hazine gelirlerini arttırmak için giriştiği arazi tahrirlerinin halkta hoşnutsuzluk yaratması ise problemlerin tetiklenme sebebi oldu. (Mihriban Artan, 2016, s. 18)

Rişvan Aşiretine bakıldığında kendi kolundan olan Bektaşî Cemaati'nin eşkıyalık ile ün yaptığı bilinmektedir. Hatta yerleşik halka zarar vermeleri sebebiyle Maraş beylerbeyi Rişvanzâde Süleyman Paşa'dan bunların Rakka'ya sürülmesi istenmiştir. (Söylemez, 2011: 163)

Aşiretlerden başıbozukların Rakka'ya sürgünü yaygın bir uygulamadır. Bu sebepten dolayı mezkur bölgede iskan ettirilen birçok aşiret mevcuttur. Orta Anadolu'da konar-göçer bir halde yaşayan Rişvan Aşireti'nin iskânının sebeplerine hırsızlık, adam öldürme ve ırza dokunma gibi hareketler neden oluyordu. Osmanlı Devleti'nin 1841-1842 yıllarında iskan meselesine ciddiyle eğildiği iskanların arttığından anlaşılmaktadır. Konya valisi Sirozlu İbrahim Paşa göreve geldiği yıl (1843) Rişvan Aşireti'ne mensup 1600 haneyi aşkın nüfusu bir kötülükte bulunmamaları şartıyla Esbekşan kazası başta olmak üzere Konya'nın diğer uygun yerlerine iskân ettirdi. Ancak aşiret mensupları fırsat buldukça Sivas taraflarına kaçmaktaydı. Hatta iskân edildikleri bölgelerde 1848 yılında 200 haneden fazla Rişvanlı bulunmadığı anlaşılmıştır. (Gülgönül, 2017: 56-58)

2.1.2 Yerleşik Halka Verilen Zararlar

Türkmen aşiretlerinin yaylak –kışlak yollarının o dönemin getirdiği şartlar neticesinde dar olması, küçükbaş hayvancılık ile uğraşan bu aşiretlerin yüzlerce hatta binlercesini buralardan geçirirken çevredeki tarlalara zarar vermeleri ve bahar döneminde ekinleri telef etmeleri yerleşik halkın tepkisini çekmektedir. Rişvan Aşireti ve aşiretin kolu olan Halikân Oymağı'na bakıldığında Konya, Ankara ve Bozok taraflarında kışlayıp yaz mevsimi geldiğinde buralara uzak bir mesafede bulunan Uzunyayla'ya ve Osmaniye taraflarına gidiş ve dönüşlerde ekili alanlara zarar verilmekte, köylünün yetiştirdiği ürünleri hayvanlar yemektir. Halikân Oymağı'nın iskanına dair bölgelerdeki köylülere zarar verdikleri sebebiyle Esbekşan kazasına gidenlerin geri gelmelerine izin verilmemesine dair bir belge bulunmaktadır.²⁰

²⁰ A.MKT.UM 175/3 Numaralı belgede Halikanlıların da içinde bulunduğu Rişvan Aşireti cemaatlerinin yaylak-kışlak yollarında çevreye zarar vermesinden dolayı gittikleri yerden geri gönderilmemeleri için yazılmış bir belgedir

2.1.3 Güvenlik Gücü Olarak Kullanılmaları

Türkmen Aşiretlerinin at üstündeki yaşamları ve kılıç kuşanıyor olmalarından dolayı her birinin askeri yönünden faydalanmak amacıyla zaman zaman yeni fethedilen yerlere veya sınır boylarına Türkmen aşiretleri iskan ettirilmiştir. Bu uygulama ile hem bölgenin Türkleşmesi hem de diğer devletlerden gelecek olan saldırılara karşı milis bir güç oluşturulması amaç edinilmiştir. Osmanlı Devleti, Türkmen aşiretlerinin askeri yönünden faydalanarak fetih politikasında akıllı ve gerçekçi bir yol izlemiştir.

2.1.4 Ekonomik Olarak Fayda Sağlamaları

Yeni yerleşim bölgelerinin oluşması ile birlikte tımar alanlarına ihtiyaç duyulmuştur. Buralara Türkmen aşiretleri iskân ettirilerek yeni tımar alanları açılmıştır. Böylece sipahilerin giderlerinin karşılanması, aşiretlerin yerleşikliğe geçmesi ve burada iskan olan reayadan alınacak diğer vergiler ile hazineye ciddi bir girdi sağlanması gibi faydalı sonuçlar elde edilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti ekonomik açıdan nüfus olarak yoğun olan Türkmen aşiretlerinin birçok özelliğinden faydalanmıştır. Onların hem üretime yönelmesini hem de yerleşik hayata geçmelerini sağlamıştır. (Çelik, 1999: 73)

2.1.5 Terk Edilen Yerlerin Yerleşime Açılması

Celali Ayaklanmalarından önce başlayan göçebelerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki tenhalaşma ve köylerin boşalması, Celali Ayaklanması ile birlikte artmış, Köylerin tenhalaşması ve şehirlere artan göç üretimin durmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin uyguladığı nüfus hareketleri ile mevcut bölgelerin yapısının korunması sağlanmıştır. (Aysoy, 2017: 62-63)

2.1.6 Yerleşik Hayata Geçisin Katkıları

Yöneticilerin aşiretlerden atandığı, bölgelerin aşiretlerce kontrol altında tutulduğu Anadolu'da yerleşikliği benimseyen aşiretler, artık Osmanlı Devleti'nin hûkm edebileceği birer reaya olarak kendini göstermekteydi. Vergilerin düzenli ödeneceği, asker ihtiyacının itirazsız karşılanacağı ve üretimden gocunmayan çalışan aşiret mensuplarının disiplinli hayatları ile hazineye ciddi bir katkı sağlanmaktaydı. Bölgelerin korunması ile artık yerleşik olan aşiretlerin yerleşikler ile münasebetlerinin düzelmesi ise sosyal bir istikrar sağladığından Osmanlı Devleti'nin iç problemlerini bir hayli azaltmaktaydı. (Saydam, 2009: 20-21)

Türkmen aşiretlerinin Anadolu'ya tavattun etmelerinden sonra kendilerine

birer yaylak-kışlak yerleri belirlemiş ve siyasi iktidar oturuncaya kadar bu yaylak-kışlaklarda göçebe olarak kendilerine has kültürleri ile yaşamaya başlamışlardır. Yüzyıllar boyunca süren bu durum XX. yüzyılın ilk çeyreğindeki Osmanlı İmparatorluğunun parçalanma sürecini içine alan zaman diliminde de devam etmiştir. Hatta 1913 yılında Balkan Savaşları sonrasında Dahiliye Nezaretine bağlı olarak “*Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi*” adı altında bir birim kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu bu müdüriyet vasıtasıyla, Türkmen aşiretlerinin yerleşik hayata geçmelerini sağlamak üzere bir takım plan ve projeler üretmiştir. Filhakika 1913 yılından önce de sık sık Aşiretlerin iskana zorlanması ve aşiretlerin yaylak-kışlak ile yarı yerleşik durumlarını yerleşik olarak değiştirmeye yönelik faaliyetler olmuştur.

Ancak Türkmen aşiretleri yarı yerleşik hayatlarından kolay kolay vazgeçmemiştir. Maraş, Adıyaman, Malatya’ya doğru asırlarca devam edecek olan yaylacılık kültürünü Anadolu’ya taşımıştır.(Çelik, 1999: 73) Osmanlı Devleti kendini yerleşik hayatını devamının bir esası olarak görmüş ve bahsettiğimiz çeşitli nedenlerden ötürü Türkmen aşiretlerinin yerleşik hayata geçmelerini amaçlamıştır. İskanlar genel olarak serbest göçler ile zorunlu (sürgünler) göçler olarak ele alınır. Serbest göçler; Osmanlı Devleti’nin büyümesi ve genişlemesi ile beraber özellikle Türkmen aşiretleri aracılığıyla olan göçlerdi. Zorunlu göçler; diğer bir deyişle sürgünler ise, bir ceza yöntemi olarak kullanılmaktaydı. Bu iskânlar yeni fetih olunan yerler, verimli araziler, ulaşım yolları, tımar sistemini uygulama imkanı olan yerler ve zorluk ile eşkıyalık faaliyetlerde bulunanların ıslah olacağını düşündükleri yerlere yapılırdı. (Koç, 1989: 42-43)

2.2 Halikân Oymağı’nın Yerleşim Yerleri

Halikân Oymağı’nın Rişvan Aşireti ile beraber XVI. yüzyılda kendini gösterdiği Rişvan Aşireti mensubu diğer cemaatler gibi kendi adından en erken XVII. yüzyılda bilinmektedir. Halikân Oymağı’nın da yukarıda bahsi olunan birçok sebepten Malatya Sancağı’ndan Hısn-ı Mansur ve Kahta, Diyarbakır Sancağı’ndan Hısn-ı Keyf Kazası, Konya Sancağı’ndan Esbekşan kazası, Sivas Sancağı’ndan Tokad Kazası, Maraş, Rakka, Erzurum, Kars, Ahıska, Amasya, Karahisar-ı Şarkî Sancaklarına yayılması da bu iskanlar sebebiyetiyledir.(Türkay,2012: 342) Aksi halde belli yaylak-kışlak hayatı yaşayan bir oymağın bu kadar geniş alanlara yayılması olası değildir. Halikân Oymağı’nın yerleşim yerlerine bakacak olursak;

2.2.1 Malatya Sancağı (Hısn-ı Mansur – Kahta Kazaları)

1058 senesinde Kars-Erzurum üzerinden Kemah'a ulaşan Türk kuvvetlerinden bir grup Malatya'ya yönelerek buraya Türk akınlarının gelmesinin yolunu açmıştır. Malazgirt Savaşı'ndan sonra Bizans; Malatya- Maraş arasına Ermenileri yerleştirmiştir. Malatya'yı almaya çalışan Türk birlikleri istikrarlı bir başarıya II. Kılıçarslan tarafından 25 Ekim 1178'de ulaşacaktır.(Akçadağ, 2016: 193)Beylikler döneminde de sık sık savaflara sahne olan Malatya ilk olarak 1399'da I. Bayezid tarafından Osmanlı idaresine geçmiştir.

XVI. yüzyılın başına kadar istikrarlı bir siyasi birlik olmamasına rağmen Türkmen diyarı halini almıştır. Malatya XVI. yüzyılda her Anadolu sancağı gibi yeni yeni hareketlenmeye başlayan eşkıyalık faaliyetlerine sahne olmaya başlamıştır Aslında konar-göçer olarak yaşayan Türkmenlerin Osmanlı Devleti'nin hakimiyetini hemen kabul etmeleri beklenilemezdi. Hatta arazi tahrirleri sebebiyle yöre halkı Osmanlı Devleti ile anlaşmazlık yaşamıştır. Zaman zaman isyan içerisinde bulunan Türkmenler Osmanlı Devleti'nin karşısına alternatif olarak çıkan Şah İsmail'in yanında Osmanlıya karşı durmuştur. Bunun bir örneği 1578 yılında Malatya civarında İzollu, Rişvan, Eşkanlu, Solaklu, Şeyh Hüseyinli, Hevedüli, Eğribüklü, Adaklu, Kalacıklı, Bezki, Çakallı, Mihriman, Karasaz ve Kömürlü aşiretleri Düzmece Şah İsmail'e bağlılıklarını bildirmişlerdir. (Akçadağ, 2012: 53)

Rişvan Aşireti'nin yaşadığı ve yayıldığı yerler olarak bilinen Malatya'da 1560 yılında yapılan tahrir göre Rişvan Aşiretinin yaylak-kışlak yerleri hakkında veriler bulunmuştur. (Yinaç ve Elibüyük 1983: 411)²¹ Rişvan Aşireti'nin Malatya-Maraş arasında yaylak-kışlak hayatı sürdüğü alınan vergilerce de sabittir. 1560 yılında MalatyaSancağı ; Şehir, Kasaba, Kiçik, Hacılı, Arguvan, Keder Beyt, Cubas, Muşar, Kömi, Karahisar, Ağce Dağ, Gerger, Kâahta, Behisni, Hısn-ı Mansur, Divriği ve Darende kazalarından oluşmaktadır. (Akçadağ, 2016: 198)

XVI.yüzyılın ilk yarısından sonra Rişvan Aşireti'nin 15 cemaati bulunmaktaydı. Halikân Oymağı'nın ismine henüz 1560 yılındaki tahrir

²¹ 1560 numaralı Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri Transkripsiyonu (1983) (Rişvan Aşireti için ayrıca bkz: 337-340-356-360-405-411-413-415-421-422-423-426.) Rişvan Aşireti'nin verilen sayfalarında aşiretin "Aşvan" olarak da kaydedildiği gözlemlenmiştir.

deFTERlerinde rastlanılmamaktadır.²²(Söylemez, 2011: 40)Ancak sonradan Rişvan Aşireti'nin büyümesi ve nüfusunun artmasından sonra başka oymak ve cemaatlere de ayrılmıştır. Hıdıranlı Cemaati'nden ayrılacak olan Halikân Oymağı da bunlardan biridir.

Rişvan Aşireti'nin Malatya sancağında konakladığı yaylak ve kışlakları Kahta ve çevresinde kışlamakta yazları ise Malatya sancağı, Behisni ve Sürgü'deki yaylaklarda koyunlarını yaymaktaydılar. Gittikleri yol güzergâhları ve geçiş noktalarında ki isimler ile yer adları günümüze kadar gelmektedir.Günümüzde yerleşke olan Malatya'daki Halikân köyü buna bir kanıt niteliğindedir.

XVI. ve XVII. yüzyılı eşkıyalık faaliyetleri ile geçiren Malatya Sancağı XVIII. yüzyıla geldiğinde artık Osmanlı Devleti otoritesini sert bir şekilde hissettirmeye başlamıştır. 1728 yılında Rişvan Aşireti'nin yaylak-kışlak alanı olan Hısn-ı Mansur'a göçerken koyunlarının eşkıyalar tarafından talan edildiği kayd olunmuştur. Yine tahrirlerde Rişvan Aşireti'nin bazı cemaat ve oymaklarından başı bozukların eşkıyalık yaptığı bu suretle kayıt olunduğu bilinmektedir. Eşkıyalık faaliyetlerinde bulunanlar Rakka Sancağı'na sürgün edilmişlerdir. (Tunç, 2019: 172)

Rişvan Aşireti ve ona bağlı Halikân Oymağı'nın vergiler veya eşkıyalık faaliyetleri dışında herhangi bir soruna sebep olmadığından belgelerde bu iki konu ağırlıklı işlenmiştir. Hukuki statü olarak Valide Sultan Hassı reayası olarak bilinen Rişvan aşireti yoğun bir şekilde Malatya ve Hısn-ı Mansur'u yurt edinmişlerdir. Hısn-ı Mansur yöresindeki Rişvanlılar XVII. yüzyılda iskana tabii tutularak Behisni ve Kahta bölgelerine yerleştirilmiştir. (Toprak, 2015: 68) Hısn-ı Mansur kazası XVIII. yüzyıla gelindiğinde Maraş Sancağına dâhil olmuş ve belgelerde Maraş Sancağına bağlı olarak geçmiştir. (Tunç, 2019: 155)

Halikân Oymağı'nın yaşadığı yerler arasında Kâhta, Hısn-ı Mansur ve Malatya Sancağı'nın geçmesi Rişvan Aşireti içerisinde teşekkülünü tamamladıktan sonra oralara kendi isimleriyle yerleşmiş, eşkıyalık faaliyetlerinde isimleri geçmiş ve zorunlu iskanlara tabii tutulmuştur. Rişvan Aşireti'nin ilk olarak yurt edindiği yerlerden birisi olan Malatya Sancağı'ndan türlü sebepler ile Hısn-ı Mansur'a

²² Halikan Oymağı'nın henüz kendine ait bir oymak olarak kendini göstermediği Rişvan Aşireti adı altında yaşadıkları düşünülmektedir.

oradan Kâhta'ya ve oradan da Anadolu'nun farklı yerlerine yerleşmişlerdir. Gittikleri her yerde kendi kültürlerini ve isimlerini bulundukları bölgelerde yaşatmışlardır.

2.2.2 Diyarbekir Sancağı (Hısn-ı Keyf ve Rakka Kazaları)

Doğu ile Batı'yı birleştiren Dicle vadisine hakim bir tepe üzerinde kurulan Diyarbakır şehri; eski zamanlardan beri Akdeniz'i Basra Körfezi'ne , Karadeniz'i Mezopotamya'ya bağlayan ticaret yollarının geçiş güzergahı halini almış tarihin her evresinde önem arz eden bir konuma sahip olmuştur. (Yılmazçelik, 1997: 218)

2.2.2.1 HISN-I KEYF (HASAN KEYF)

Roma ve Bizans kaynaklarında Süryanice kifo (kaya) kelimesinden türemiş kifos ve cepha isimleriyle anılan şehir Arapça kaynaklarında Hısn-ı Keyfa/Keyba şeklinde kaydedilmiş daha sonra bu isim Osmanlı kaynaklarında Hısn-ı Keyf halk arasında ise Hasan Keyf halini almıştır.(Özoğlu, 1996: 364-365)

Bizans İmparatorluğu tarafından Hısn-ı Keyf bölgesine kale yapılmasından Artuklular'ın Türk yöresi haline getirmesine kadar geçen sürede bölge; uç kalesi olmaktan öteye geçememiştir. (Mıynat, 2009: 48)

Artukluların başkentliğini yapan Hısn-ı Keyf, daha sonra Eyyubilerin iki asırlık hâkimiyetine girecektir. Artuklu ve Eyyubiler'in yönetiminde gelişme göstermeye başlayan Hısn-ı Keyf XII. ve XIV yüzyıllar arasında müreffeh bir dönem yaşamıştır

Hısn-ı Keyf'i ele geçirerek Tebriz'i Halep ve Bursa'ya bağlayan ticaret yolunu ele geçirmeyi amaçlayan beylikler ile devletler Hısn-ı Keyf için sık sık planlar yapmış ve uğruna savaşmıştır. Ayrıca buranın mevsimlik göç yolu olmasından dolayı Türkmenler ile Türkmen beyleri bölgeyi ele geçirerek buranın güvenliğini sağlamak istemişlerdir. Akkoyunlular'ın hâkimiyeti altına giren Hasan Keyf hakkında detaylı bilgilere rastlanılmamakla birlikte; Otlukbeli Savaş'ında (1473) Osmanlı Devleti hâkimiyetine girdiği ve ondan sonra bölgede siyasi bir istikrarın sağlandığı söylenebilmektedir. (Mıynat, 2009: 54-55)Hısn-ı Keyf'de bulunan Türkmen aşiret beyleri Şah İsmail'e biat etmiş ancak İdris-i Bitlisi'nin propagandaları sayesinde Osmanlı Devleti'ne yeniden dönmüşlerdir.

Kanuni Sultan Süleyman dönemine gelindiğinde Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı olan iller ; Adilcevaz, Amid, Ana ve Hit, Arabgir, Aşair-i Ulus, Atak, Bitlis, Çeşmigezek, Dey'ür- Rahbe, Ergani, Habur, Musul, Mardin, Ruha, Siverek, Sincar, Hısn-ı Keyf, Kığı, Nusaybin, Rakka, Siird ve Tecril Livası'dır. (Özaydın, 2007: 393)

Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak yaşamını sürdüren Hısn-ı Keyf göç yolları üzerinde olduğundan aşiretlerin oralara tavattun etmelerine sebep olmuştur. Hısn-ı Keyf daha XVI. yüzyılda orta mahallesi olan tüccarların bulunduğu ve aşiretlerin tavattun ettiği bir yerdir. Halikân Oymağı'nın da Hısn-ı Keyf (Hasan Keyf)'e ne zaman gittiği bilinmemekle birlikte yaylak-kışlak güzergâhında geçiş yolu olduğu ve yerleşikliğe ilk adımda orda kalarak o bölgelerde yaşayan büyük aşiretlerin hamiliğini kabul ettikleri görülmektedir. Yerleşim yerleri olarak Diyarbakır'da Halikân ismine rastlanılmamasının sebebi oraya yerleşen oymak mensuplarının sayısının az olmasından dolayıdır.²³

2.2.2.2 RAKKA

Rakka Arapça'da "*Su altında kalan yer*" anlamına gelmektedir. Rakka şehri sık sık sular altında kaldığı için bu bölgeye bu isim Araplar tarafından verilmiştir. Abbasilerin zayıflamasıyla birlikte Rakka şehri; Tolunoğulları, Hamdaniler, Zengiler ve Eyyubilerin hakimiyetine girmiş X. yüzyılda Karmatilerin eline geçmiştir. XIII. yüzyıla gelindiğinde Anadolu Selçukluların hakimiyetine geçmiş ancak bir süre daha Eyyubiler, Memlûklular ve Akkoyunlular' a da sahipliği yaptıktan sonra XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine girmiş ve Diyarbakır Sancağına bağlı bir kaza halini almıştır.(Bezer, 2007: 432)

Anadolu'nun orta ve doğu kesimlerindeki konar-göçer Türkmen aşiretlerinin iskanı XVII yüzyılda devlet eliyle gerçekleşmiştir. Aşiretlerin Rakka'ya sürülmesinin başlıca sebepleri yerleşik halka zarar vermeleri, eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmaları, idari otoriteye karşı gelmeleri ve vergileri kendi adlarına toplamaları gibi gayr-i meşru hareketlerdir. Rakka'ya iskânın bir diğer

²³ Hısn-ı Keyf'de yaşayan diğer Aşiret ve Cemaat/ Oymaklarından örneklendirecek olursak ; Eşti-Şakaki - Çoban- Esenli/Esenti- Gözdenli- Hursı- Karakoyunlu- Küçük Karakoyunlu- Hacıbeg- Mamiki- Mahanlu- Mihranlı- Radi- Sandıklı 'dır. (Ayrıntılar için : Türkay 2012)

sebebi ise Arap aşiretlerinin hakimiyetini kırmak ve bölgenin idari güvenliğini garanti altına almaktır. (Akın, 2020: 162)

Ancak Rakka'ya iskân ettirilen pek çok aşiret çok zaman geçmeden o bölgeden firar ediyor veya daha merkezi yerlere ya da eski bölgelerine dönüyorlardı. Rakka'da özellikle çöl bölgesine sürgünlerin olması Aşiretlerin isyanlara katılmasını engellemek amacıyla alınmış sert bir önlemdir. Osmanlı Devleti'nin aşiretleri Rakka'ya iskân ettirmesi XVIII. Yüzyıl boyunca devam etmiştir. Bütün bu siyasi, sosyal ve ekonomik gerekçelerle Aşiretlerin iskânında ilk görevlendirilen Rakka Beylerbeyliğine atanan Kadızade Hüseyin Paşa'dır. İlk iskân emri ise XVII. yüzyıl tarihinin son çeyreğinde verilmiştir. (Çelikdemir, 2018: 246)

Rişvan Aşireti'ne mensup cemaat ve oymakların Rakka'ya gönderilmesine dair 1730 senesinde Çıldır- Kars beylerbeyi ile Erzurum mütesellimine emr-şerif yollanmış. Bunun üzerine cemaatler ve oymaklardan bazı hanelerin buraya iskan ettirildiği görülmüştür.(Çelikdemir, 2018: 152)Halikan Oymağı'na mensup kişilerin Rakka'ya ne zaman iskan olunduğu bilinmemekle beraber 1730 yılında iskan ettirildiği tahmin edilmektedir. Bu yörede kendi adından bahsedilmemesi yoğun bir nüfusla iskâna tabi tutulmadığına işarettir.

2.2.3 Konya Sancağı (Esbkeşan Kazası)

1071 Malazgirt muhaberesinden öncesinde Türkler Konya ve civarına akınlar düzenlemiş, buralara gelmiştir. Malazgirt zaferinden sonra ise Anadolu'nun fethi başlayınca Türkmen toplulukları Anadolu'ya yayılmaya başlamışlardır. İlk defa Anadolu Selçukluları tarafından başkent olan Konya en müreffeh zamanlarını bu dönemde yaşamıştır. Konya XIII. yüzyıldan sonra bayındır ve düzenli bir şehir haline gelmiştir. Selçuklulardan sonra Karamanoğulları ve İlhanlıların mücadelelerine tanıklık eden Konya Fatih Sultan Mehmed döneminde kesin olarak Osmanlı hakimiyetine girmiştir. (Muşmal,2000: 202)

Türklerin Anadolu'yu fethetmesinden sonra Esbkeşan bölgesinde sürekli bir hareketlilik olmuştur. Geniş bir alanı içine alan Esbkeşan bölgesi Osmanlı Devleti'nin, Moğolların ve Karamanoğlu Beyliği'nin mücadelesi ve hâkimiyetlerine tanıklık etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde bazen "Atçekenler" bazende bunun Farsça karşılığı olan Esbkeşan ifadesi geçmektedir. Osmanlı Devleti'nde ve eski Türk şifa yöntemlerinde bazı hastalıkları gidermek için kan alındığı bilinmekteydi. Osmanlı tahrir defterlerinde ise Atçekenler at yetiştirenler anlamına gelmektedir. At yetiştiren cemaatler at vergisinden muaf tutulurdu. Konya Esbkeşan yöresinde yaşayan cemaatlerden bazıları burada Tuz gölü civarında deve yetiştiriciliği ve deve ile tuz taşımacılığı yapmaktadır.

Vergiden muaf olmalarına rağmen Atçekenler için vergilendirme yapabilmek üzere ayrı defterler tutulmuştur. Özellikle XVIII. yüzyılda atçeken köylerinin olduğu bölgelerde hızlı bir nüfus artışı görülmüştür. Bu nüfus artışının zorunlu iskânlardan olduğu görülmektedir. İyi cins at yetiştiriciliği üzerine dayalı bir yaşamları olan Atçekenler: ulus, boy, cemaat veya aşireti değil bir statüyü göstermektedir. (Gülgönül, 2017: 4)

Bilhassa Karamanoğlu-Osmanlı mücadeleleri onu takip eden XVI. yüzyılın sonundan XVII. yüzyılın ortasına kadar sürecek olan Celali İsyanları bölgenin yeniden şekillenmesini sağlamıştır. Celali isyanlarının bitiminde boş kalan ve tenhalaşan bölgeler doğu-güneydoğu Anadolu'dan gelen cemaat ve oymakların iskanı ile yerleşime açılmıştır. XVI. yüzyılda başlayan isyanlar neticesinde Atçekenler bölgesindeki köylerin nüfusunun çok azaldığı hatta bir köyde 3-4 haneden fazla kişinin kalmadığı bilinmektedir. Atçekenler 1591 yılında 480 haneden fazlayken 1643 de hane sayısı 133'ü görmüştür. (Karadeniz,1995: 162) Osmanlı'nın iskân politikası üzerine Esbkeşan bölgesinin nüfusu bir hayli yükselmiştir. Buraya gelen aşiretler geçimin diğer sürgün bölgelerine nazaran çok zor olmadığını fark edince bir kısmı buralara yerleşmiş ve geri dönmeye çalışmamışlardır.

İşte bu iskânlar sonucunda Esbkeşan'a Rışvan Aşireti Oymağı olan Halikân Oymağı'nın geldiği bilinmektedir. XVIII. yüzyıldaki belgelerde Esbkeşan'a sürgün edilen Oymak mensupları hakkında bilgiler mevcuttur. Günümüzde Esbkeşan bölgesi olarak bilinen Konya'nın Cihanbeyli ve Kulu ilçelerinde Halikânlıların yaşadığı, kültürlerini devam ettirdiği görülmektedir. (A.MKT.MVL 25/22/2)

2.2.4 Halep Sancağı (Maraş Kazası)

Halep(Haleb)ismi Arapçada sağılmış süt anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin Halep için kullandığı unvan akça pakça anlamına gelen şehba'dır. (Öztürk, 2018: 22)

Halep Sancağı güneyde Suriye Sancağı, Batıda Akdeniz ve Adana Sancağı kuzeyde Ankara ve Sivas Sancağı doğuda ise Diyarbakır Sancağı ile sınırlanmaktaydı. Halep Sancağı Maraş-Urfa ve Ayıntab (Antep) kazalarından oluşan bir livadır. XI. yüzyılda Türkmen emiri Sanduk Halep'e ordusuyla girdi. (Gündüz ve Aydeyer,2016: 686) Bu olaydan sonra Halep camilerinde Selçuklu Sultanı Alparslan ve Abbasi Halifesi adına hutbeler okunmaya başlandı. XII ve XIII. yüzyıllar arasında Selçukluların sık sık hakimiyet sağladığı bir bölge olmuştur. Bu dönemlerde Halep bölgesine Türkmen aşiretleri gelmiş buraya tavattun etmişlerdir.(Yazıcı, 1997: 242) XIV. yüzyıldan itibaren XVI. yüzyılda Osmanlı hakimiyetine geçinceye kadar Memlûklüler yönetiminde olan Halep; kıtlık ve hastalıklarla uğraşılan sıkıntılı bir dönem geçirmiştir.²⁴ 1516 yılında Osmanlı hakimiyetine giren Halep kendini müreffeh zamanlara bırakacaktır. (Akköz, 2017: 256) Bu bölgeye yapılan Türkmen göçleri Selçuklu ordularının Halep'e ilk girmesiyle başlamış Selçuklu ordusunun mağlup olduğu zamanlarda bile yoğun olarak devam etmiştir. (Çakar, 2002:238)

Halep bölgesinde konar-göçer olarak yaşayan ve buralara iskanı olan aşiretlerden bazıları; “*Ordu-yu İzzeddin Beg, Kutlu Şah, Uzun Yusuf, Halil Beğli, Çıbanlu, Musabegli, Reşi, Rişvan, Rişvanlu, Şikaki, Kılıçlı, Kavi, Kulaksuz*” gibi birçok aşiret ve bu aşiretlerin cemaat ve oymakları vardır. (Mustafa Öztürk, 2018, s. 44)Halep bölgesine çok fazla aşiretin geldiği buralara yerleştiği tahmin edilmektedir. Nitekim 21 Ekim 1850 tarihli belgede (İ.DH.222/13185_10) Halep bölgesinde çıkan isyanlara 40-50 bin kadar farklı aşiretlerden katılanlar olduğu söylenmektedir.

Osmanlı Devleti idari taksimatında Halep Sancağına bağlı olan Maraş'ta ilk Türkmen akınları ve göçleri XI. yüzyıldan itibaren görülmüştür. Maraş yaylak-kışlak hayatı bakımından verimli bir yer olduğundan Türkmenlerin göç etmesi için

²⁴ Halep şehrinin nüfusu 1520 ile 1584 yılları arasında azalmıştır. 1520 yılında Müslüman hane sayısı 10.079 iken 1584 yılında 7.573' e düşmüştür. (Ayrıca bkz: Öztürk, 2018: 40)

uygun bir bölge olmuştur. Türkmen aşiretlerinin en yoğun göç ettiği yerlerden birisidir Maraş. Halep'ten başlayarak Ayıntab, Elbistan ve Maraş bölgesine yerleşen Türkmen Aşiretleri zamanla bu bölgelerde yerleşik hale gelecektir. Rışvan Aşireti ve aşiretin cemaat-oymaklarının bu bölgeye XVI. yüzyılda tamamen yerleştiği bilinmektedir. Rışvan Aşireti'nin bir kolu olan Halikân Oymağı bölgede kendi nüfuzunu hissettirecek olaylara karışmadığından Maraş tahrir defterlerinde ismine rastlanılmamaktadır. (Döğüş, 2005: 454) Maraş'a Türkmen aşiretleri iki şekilde gelmiştir. Birincisi XI. yüzyılda aşiretlerin kendi tercihleriyle gelip yerleşmeye başlaması, ikincisi ise Maraş'a nadiren de olsa yapılan zorunlu iskânlardır. XVI. yüzyılda Maraş'ta düzenli ve refah seviyesine ulaştıran bir ticari hayatları mevcuttur. (Gürbüz, 2009: 167)

XVI. yüzyılın son çeyreğinden XVIII. yüzyılın sonlarına kadar devam eden isyanlardan Maraş'ta nasibini almıştır. Aşiretlerin isyanlarda başrol oynaması ise Osmanlı Devleti'nin bu yöredeki aşiretleri başka yerlere sürgün ettirerek huzur ortamını sağlamasına neden olmuştur. (Söylemez, 2011: 271) İsyancıların son bulmasını müteakip, Osmanlı Devleti'nin Türkmen Aşiretlerini zorunlu iskan ettirmesi ile şehrin huzurunu, boşalan köylerde duran üretimin yeniden sağlanmasını ve aşiretlerin askeri yönlerinden faydalanılmasını amaç edinmiştir.

Maraş bölgesinden iskân ettirilen yarı-göçebe Türkmen aşiretleri olduğu gibi XVII-XVIII. yüzyıllarda Maraş bölgesine iskan ettirilen aşiretler de olmuştur. Halikân Oymağı Rışvan aşireti ile beraber Maraş bölgesinde yaşamış, yaylak ve kışlaklarını bu bölgelerden seçmiştir. Genellikle Maraş asırlarca nüfus yoğunluğunu korumuş ve aşiretler için iskânın gönüllü olduğu bir bölge olmuştur. Bu nedenle zorunlu iskânın nadir olduğu ancak Maraş bölgesine firar eden aşiretlerin de bulunduğu kanaatindeyiz.²⁵

2.2.5 Ankara Sancağı (Haymana Kazası)

Ankara Sancağı; Selçuklular Malazgirt Zaferinden iki-üç yıl sonra Ankara'yı fetih etmişlerdir. XII. yüzyılda Danişmentlilerin hakimiyetine girdi. XIV. Yüzyıla gelindiğinde İlhanlılar'a tabii olan bir vilayet halini aldı. Alaaddin

²⁵ C.DH. 167/8338 12 Mayıs 1789 tarihli bir belge de Halep Eyaleti'nden Maraş, Adana, Rakka, Ayıntab, Rakka ve Şam'a firar eden aşiretlerin 10 yıl geçmediği sürece geri vatana iade edilmelerinden bahs olunmuştur.

Eretna kendi bağımsızlığını ilan edince Osmanlı Devleti himayesine girene kadar Eretnalılar tarafından yönetildi. (Özaydın, 1991: 203-204)

Ankara vilayeti Osmanlı hâkimiyetine girdikten (1354) kısa bir süre sonra fetret devri başlamıştır. Fetret devrinde Ankara vilayeti beylikler tarafından yönetilmiştir. XVI. yüzyılın ilk yıllarında kesin olarak Osmanlı Devleti'nin himayesine girmiştir.

XIX. yüzyılda Ankara Sancağı; Zır, Ayaş, Beypazarı, Kurupazar, Mihaliççık, Seferihisar, Haymana, Bala, Çubukabad, ve Yabanabad kazalarından meydana gelmektedir. (Koçak, 2013: 15)

Ankara'nın nüfusu Türk fetihleri başlamadan önce çok azdır. İlk Türk akınları ve ardından Türk hâkimiyetlerine ev sahipliği yapan Ankara vilâyeti buraya aldığı göçler ile tenhalıktan kurtulmuş, kalabalık bir vilayet halini almıştır.

Haymana Türkmen aşiretlerinin iskân ettirildiği ve doğu-güneydoğu Anadolu'dan uzaklaştırılan aşiretlere ev sahipliği yaptığı bölgedir. Özellikle Konya- Cihanbeyli (Esbkeşan) ve Haymana arasında transit bir Türkmen Aşiretleri iskan hali mevcuttur. Haymana'da bulunan geniş yaylalar hayvancılık ile uğraşan yarı-göçebe aşiretlerin oraya yönelmesine ve orada iskân ettirilmelerine sebep olmuştur. XV. yüzyılın ortalarında Haymana bölgesinde çok fazla Türkmen aşiretleri olduğu bilinmektedir. 1571 yılında yapılan tahrir göre Haymana bölgesinde geniş yaylaklara yayılmış 325 Cemaat/Oymak bulunmaktadır. (Erdoğan, 2005: 123) Haymana taifeleri olan, varlıkları ve yurtları hakkında bilgi bulunamayan bu cemaat/oymaklar dışında Haymana kazasında yurtları bilinen aşiretler ve onlara mensup cemaat/oymaklar da bulunmaktaydı.

Haymana bölgesine gönüllü göç yapmamış ancak XVII. yüzyılda Anadolu'da çıkan isyanlarda veya yerleşik halk ile münasebetlerde yaşanan olumsuzluklardan dolayı Haymana'ya zorunlu iskan ettirilen aşiretler de vardır. Haymana bölgesinde olan cemaat/oymakların tarım ile uğraşan yarı-göçebe halk olduğu bilinmektedir. (Erdoğan, 2005: 131)

Halikân Oymağı'nın XIX. yüzyılda Haymana'ya zorunlu iskan ettirildiği hatta oradan Konya'ya ve Anadolu'nun doğusuna tekrar gönderilmemesine dair Ankara vilayetine İstanbul'dan emir geldiği görülmektedir. (A.MKT.MVL 25/22/2)

Halikân Oymağı'nın bir kısmının günümüzde hala Haymana'da yaşadığı ve bu bölgeleri tavattun etmiş olduğu görülmektedir.

Bu kazalardan başka Amasya, Karahsar-ı Şarki, Erzurum, Kars ve Ahıska gibi Anadolu'nun farklı yerlerine de gittikleri buralara yerleştikleri bilinir. Halikân Oymağı'nın diğer oymak ve aşiretler gibi XVI. yüzyılda başlayan ve etkisini XVIII. yüzyılın sonuna kadar hissettirdiği ayaklanmalarda yurtlarını değiştirdikleri, bölündükleri bazen zorunlu bazen ise gönüllü iskan ettikleri sabittir. İskan ettirildiği yerlerden yeniden gelmeye çalışmış hatta bir kısmı yeniden kendi yurduna dönmüş büyük bir kısmı ise gittiği coğrafyaya adapte olmuştur.

2.3 Halikân Oymağı'nın İktisadi Faaliyetleri

Konar-göçer Türkmen aşiretleri geçimlerini küçükbaş hayvancılık ve dokumacılıktan sağlamaktadırlar. Anadolu'ya geldiklerinde Anadolu'nun ticari sahalarında bir canlılık meydana getirmişlerdir.(Okumuş, 2013: 379)

Orta Asya'da yayla ve yüksek ovalarda yaşayan Türkmen Aşiretleri önce at sonra küçükbaş hayvancılık yetiştiriyorlardı. Roma İmparatorluğu ve Çin ile ticaret halindelerdi. Anadolu'ya geldiklerinde bu yaşam tarzlarından vazgeçmemişlerdir. Haftada bir kurulan Türkmen pazarında hayvanları, hayvansal ürünleri ve dokuma işlerini getirip buradan satar, karşılığında kendi ihtiyaçlarını alıp yayla veya kışlaklarına dönerlerdi. (Turan, 2013: 259)²⁶

Türkmen aşiretleri hayvan ve hayvansal ürünler dışında hayvanların derisinden çeşitli eşyalar, yünlerinden ise halı, kilim vs işleyip satmaktaydılar. Baharın gelmesi ile yaylalara çıkabilmek için at, eşek ve ağır yükler için de deve kullandıkları bilinmektedir. Türkmen aşiretleri ayrıca Anadolu'nun bazı bölgelerinde deve ile ticaret veya deve ile taşımacılık da yapmıştır.

Diğer aşiretlerde olduğu gibi Rişvan Aşireti'nin de bu tür faaliyetlerde bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. Bütün bu ticari faaliyetlerin yanında çok geniş arazilerde düzenli tarım olmasa da tarımla uğraştıklarını bilmekteyiz. Türkmen Aşiretlerinin zaman zaman tarımla uğraştıkları bazı yörelerde pamuk ve pirinç hasat ettikleri bilinmektedir. Yetiştirdikleri pamuğu İtalyanlara sattığına dair

²⁶ Göçebelerin sosyo-ekonomik yaşamları kendi içleri ile sınırlı aksine yaşadıkları şehirlerle – köylerle sürekli iletişim halinde yaşamışlardır. (Eröz, 1991: 119)

bilgiler de mevcuttur. (İnalcık, 2000: 76) Özellikle Halikân Oymağı'nın da içinde yer aldığı Haymana taifesinde tarımın kendi yaşamlarında oturmuş bir yeri vardı. (Erdoğan, 2005: 127)

Halikân Oymağı'nın bugünkü Cihanbeyli (Esbkeşan) ve Kulu (Karacadağ) yöresinde XVIII. yüzyıl sonlarından XIX yüzyıl boyunca at yetiştiriciliği ile uğraştıkları, Tuz Göl'ü çevresinde ise deve ile taşımacılık ve ticaret yaptıklarıhala bu yörede yaşayan Halikânlılarca dile getirilmektedir. Ayrıca Esbkeşan bölgesinde yaşadıklarına dair belgelerde mevcuttur. Bundan farklı olarak Esbkeşan bölgesinde yaşayan aşiretlerin bazılarının vergi toplama memurlukları yaptığı bilinirken Halikân Oymağı için böyle bir bilgi söz konusu değildir. Verilen vergiler kayıt olunurken isimlerinin yazılmadığı Atçeken taifesi, Haymana Taifesi veya bağlı olduğu aşiretin ismi yazıldığı için Halikân Oymağı'nın ismini vergilerde göremiyoruz. XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar yaylak vergisi ödeyen Rişvan Aşireti'nin bütün cemaat ve oymaklarından bu verginin alındığı bilinmektedir.(Söylemez, 2011: 119)

Türkmenlerin konar-göçer yaşamlarına ve dağıldıkları bölgelere göre yetiştirdikleri hayvanların veya yetiştirdikleri tarım ürünlerinin farklılık gösterdiği göz ardı edilmemelidir. (Saydam, 2009: 10) Halikân Oymağı mensupları iskan olduğu yerlerde o yörenin geçim imkanlarına uygun olarak işlerini düzenlemişlerdir. Buna örnek verecek olursak; bir kolu Atçeken taifesine katılıp Cihanbeyli'de at yetiştiriciliği yaparken diğer kolu Haymana'da tarım ve küçükbaş hayvancılık ile geçimini sağlamıştır. Halikân Oymağı'nın gittiği yörelerde kendi içinden çıkan azınlık bir grubun taşkınlıklarından başka sorun yaşamadan bölgeye uyum sağlayarak yaşadığı bilinmektedir.

Malatya Halikân (Yaygın) köyünde Halikân Oymağı'na mensup kişilerle yapılan sohbette onların küçükbaş hayvancılık yaptıklarını ancak yerleşikliğe geçince tarıma yöneldiklerini biliyoruz. Cihanbeyli ve Kulu köylerinde Halikânlı ileri gelenlerle yapılan görüşmelerde ise at yetiştirdikleri veya deve ile taşımacılık yaptıklarını söylemişlerdir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yayılan Halikânlılar gittikleri bölgelerde o bölgenin yapısına uygun geçimini sağlayacağı şekilde hayvan yetiştiriciliği yapmış ve tarımla uğraşarak hayatlarını idame ettirmişlerdir.

2.4 Halikân Oymağı'nın Osmanlı Devleti İle İlişkileri

Osmanlı Devleti'nde aşiretler mali bakımdan padişah ailelerine bağlanılırdı. XVI. Yüzyılda Yavuz Sultan Selim döneminde yapılan tahrirde ilk olarak Osmanlı Devleti kayıtlarında Rişvan Aşiretine rastlanmıştır.1519 yılında yapılan tahrirde yaşadıkları bölge Hısn-ı Mansur ve Kâhta olan Rişvan Aşireti XVI. yüzyılın sonuna doğru bir hayli genişlemiş ve kendi içinde cemaat/oymaklara ayrılmıştır. Ancak XVI. yüzyıldan sonra geniş bir nüfus sayımı veya tahrir defteri olmadığından nüfusu hakkında kesin bilgi almak mümkün değildir. (Karal, 1943: 9)

Rişvan Aşiretinin diğer aşiretlerle arasındaki bazı problemler de olmuştur. Rişvan Aşireti mensubu kişilerin diğer aşiretlerce zorbalığa uğradığı veya göç ederken yollarının kesilip gasb edildiği bilinmektedir. Rişvan Aşireti'nin ise bazı cemaatlerinin yaylak-kışlaklarında diğer aşiretlerle komşu olmasından dolayı birtakım problemler yaşadığı bilinmektedir. (Orhonlu, 1987: 40) Kadı sicillerinde bu gibi olayların çözüme kavuşturulduğu görülmektedir. Kadı sicillerindeki kaynaklarda bu tarz olayların olduğu bilinmekte ancak olayların azlığından çoğu zaman aşiretlerin birbirleriyle iyi geçindiği düşünülmektedir. Rişvan Aşireti'nin cemaatleri arasında da yağmalama, zorla alı koyma ve gasb gibi olayların olduğu görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin karşısına bu gibi problemlerle çıkan Rişvan Aşireti ve cemaat/oymaklarının büyük sorunlar çıkarmadığı ve kalabalık nüfusa sahip her aşiretin bu tarz küçük olaylar yaşadığı bilinmektedir.

XVI. Yüzyılın sonlarında Malatya ve çevresinde Rişvan Aşireti'nin bir takım eşkıyalık faaliyetlerine karıştığı da bilinir. Ancak XVII ve XVIII. yüzyıllar arasında Rişvan Aşireti'nin Osmanlı Devleti ile arası oldukça iyi olacak hatta Malatya, Adana, Sivas ve Maraş'ta Rişvan Aşireti mensubu kişiler idareye getirilecektir. Rişvanzade olarak tarih kayıtlarında adını alacak bu kişiler kendi aşiretlerine ve aynı bölgede yaşayan diğer aşiretlere valilik yapacaktır.

Halikân Oymağı'nın iskana tabi tutulduğu, vergilendirme yapıldığı ve Osmanlı Devleti'nin ceza vermesini gerektiren bir takım eşkıyalık faaliyetlerine katıldığı bilinir.

“Halikân Oymağı'nın tarihi kayıtlara girdiği XVIII. yüzyıldaki bir belgedeMalatya Sancağının Kahta kazasına tabii Terbal köyünde Halikân Oymağı'ndan Mir Mehmet, Nazır Hüseyin ve kendi cemaatinden birkaç kişi

ile 1718 yılında mezkur bir köyde bulunan evleri ateşe verip çevredeki bağ ve bahçelerdeki ağaçları kestiklerini, Ahmetoğlu Kalender'i katlettiklerini, yaylaklarında bulunan bir miktar öküz ve koyunları gasp ettiklerini ifade etmişlerdir.” (MD. Nr. 129: 271)

Belgede anlaşıldığı üzere Halikân Oymağı'nın kendi adından XVIII. yüzyıldan önce bahsedilmemesi nedeniyle Osmanlı kayıtlarında Rışvan Aşireti cemaatlerinin gündelik hayatları hakkında bir bilgi olmadığından sadece vergilendirme veya eşkıyalık faaliyetleri hakkında kayıtlar bulunmaktadır. Halikân Oymağı'nın eşkıyalık faaliyetlerine bakıldığında karşımıza birtakım Osmanlı Dönemine ait belgeler çıkmaktadır.

XIX. yüzyıla ait bir belgede Halikân Oymağı'nın Bayezid Sancağında elli kadar oymak mensubunun gasp ve eşkıyalık yaptığına dair ;

“Bayezid cihetlerinde gasp-ı zabt eyleyen Halikân Ekrad taifesinden Vucutekim oğlu Ali ile 46 nefer hakkında sandıkları gasp ettikten sonra ele geçirilen taifeden iki adet boş sandık alındığını ve Makû (?) hükümdarlığına tebligatı ibraz edilmesi.” (DH.TMIK.11/74)

XIX. yüzyıla ait bir başka belgede Halikan Oymağı'na mensup bir kişinin katl edilmesine dair;

“Ankara Sancağı'na Halikâan Aşireti'nden Hasan'ın katl edilmesi üzerine yakalanıp haps edilen Hüseyin ve arkadaşları hakkında yeniden tahkikat yapılmasını ve Hüseyin ve arkadaşlarının aslında ehl-i ırz güruhundan olduklarına dair isbat gerektiren arzların olduğunu bu nedenle Halikân Aşireti'nden Hasan'ın katl edilme olayının yeniden tahkike muhtaç olduğu söylenilmiştir.” (A. MKT.MVL 430/20)

10 yıl sonra yine buna benzer bir vaka hakkında tekrar Ankara Sancağı'na yazılan belgede;

“Halikân Aşireti'nden Alo oğlu Hasan ile çobanın katilleri Tahiroğlu Hüseyin ve Topsakaloğlu oğlu Hasan'ın zabt edildiği onların gâyr-i suret ile prangaya vurularak Sinop'a sürgünlerine dair yazılmıştır.” (MVL 650/35/1)

XIX. yüzyılın ortasında yazılan bir belge Rışvan Aşireti'nin içerisinde Halikân Oymağı'nın da bulunduğu birkaç cemaati hakkında;

“Ankara Sancağı'na Konya Esbkeşan'a iskan ettirilen Rışvan Aşiretine tabii cemaatlerin Ankara'ya nakl edilenlerinin geri Konya'ya dönmelerinin sakıncalı olduğu; bu kişilerin itaatsiz ve gayet uygunsuz hareketleri, ayrıca yazları ve kışları gittikleri bölgelerde diğer halka zulm ettikleri bilinir. Bu konuda Esbkeşan'a gelen bu aşiret mensublarının iadesini isteyen Cihanbeyli aşireti Alişan Bey'in talebinin karşılanmaması hususunda yazılmıştır.”(A. MKT.MVL 25/22/2)

XX. yüzyıla dair belgede yapılacak olan Tahririn engellenmesi hakkında;

“Malatya Tahrir-i Nüfus ikinci komisyonu heyetine Malatya ve çevresinde yapılacak olan Tahrir'e Halikânlı birkaç kişinin engel olduğunu ona katılan Elmalı ve Söğüd aşâîrinin de tevkif edilmesi ve tahririn jandarma terfikiyle yapılması üzerine sadaret makamından yazılmıştır.”

Bütün bu belgeler ışığında Halikân Oymağı'nın Konya, Ankara ve Malatya civarında adından söz ettirecek ölçüde nüfusa sahip olduğu buralarda kendi içinden çıkan küçük grupların yaptığı gasb, taciz, hanelere tecavüz ve Osmanlı Devleti memurları ile askerlerine zorluk çıkarmaları hususunda birtakım olumsuzluklar yaşanmışsa da Osmanlı Devleti, Halikân Oymağı'na top yekun bir karar veya ceza vermemiştir. Oymağın içindekileri cezalandırmış ancak Oymağın bey/ağasına herhangi bir yaptırım uygulamamıştır. Bu da gösterir ki Halikân Oymağı Osmanlı Devleti'ne tabii olmuş özellikle bey-devlet ilişkisinde bir olumsuzluk yaşanmamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HALİKÂN OYMAĞI'NIN SOSYAL VE KÜLTÜREL YAPISI

Kültür milletlerin geçmişten günümüze süreklilik göstererek taşıdığı gelenek ve göreneklerin bir bütünüdür. Gelenek ise; kendisinden önceki nesillerden günümüze kadar gelen ve yaşatıldığı toplumda kişiler arasında sıkı bir bağ ile kuşaktan-kuşağa aktarılan hareketlerdir. Ritüel olarak karşımıza çıkacak bu hareketler toplumların kendi inanç ve ananelerine göre kendilerini şekillendirmeleri, atadan gördüklerini uygulamaları ile gerçekleşmektedir. Kendi kültürlerini sosyal yaşantısında gösteren Halikân Oymağı'nın uygulamalarında Eski Türk dünyasına ait motiflere rastlamak mümkündür.

Anadolu'nun her yerine yerleşmiş aşiretlerin kendine has bir takım uygulamaları var iken hemen hemen hepsinin alt kültüründe Orta Asya ve İslamiyet öncesi Türk topluluklarının yaşamlarından kesitler de bulunmaktadır. Kültürel süreklilik açısından bakıldığında Türklerin İslamiyet öncesindeki yaşam biçimleri, doğum-ölüm ve evlenme gibi geçiş geleneklerinde uyguladıkları bir takım inanışlar ile İslamiyet sonrasındaki yaşam biçimleri çok fazla benzerlik göstermektedir. Rışvan Aşireti'nin bir kolu olan Halikân Oymağına bakıldığında Türkmen aşiretlerinde bulunan birçok gelenek ve göreneği uyguladıkları, kültürlerinden hiç kopmadıkları görülmektedir.

3.1 Halikân Oymağı'nda Doğum

Doğum hayatın başlangıcı, dünyevi yaşamın ilk anı anlamlarına gelmektedir. İnsan hayatının en önemli olaylarından birisi de doğumdur Evlilikten sonra ailenin yaşamındaki en önemli odaklanma çocuk üzerinedir. Her aile soyunun devamı ve ailesinin bereketlenmesi için bir çocuk arzu etmektedir. Bir bebeğinanne karnına düşmesiveya dünyaya gelmesi ile aile ve akrabalar bir takım hazırlıklar içerisine girerler.

Her toplum için mutluluk verici bir olay olan doğum; toplumların inanç ve kültürleri doğrultusunda bir takım uygulamalara da sahne olmaktadır. Doğum bir kişinin hayata attığı ilk adımdır. Doğum anında hatta ondan çok daha öncesinden başlayıp doğumdan sonrada doğacak çocuğun yaşantısında ona ve ailesine iyi

gelebilecek atalarından gördükleri ve öğrendikleri ritüelleri uygularlar. Amaç çocuğu, anneyi ve aileyi korumaktır. (Gönen, 2005: 103) Doğumla ilgili inanışlar, kadının gebe kalması, doğum öncesi ve doğum sonrası olarak farklılık göstermektedir.

Bütün toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da çocuğa verilen önem had safhadadır. Çocuk hayatın devamı, ailenin neşesi ve ikinci boyuta geçiş halidir. Şüpheye mahal vermeyecek bir konu ise doğumun anneye benlik, babaya bütünlük kazandırdığıdır. (Gönen, 2005: 104) Anne- baba artık kendinden çok çocuğunu ve onun geleceğini düşünüp, çalışır. Çocuğu olmayan veya çocuk istemeyen aileler için yaygın olarak “beşiksiz evde bereket yoktur”, “çocuk ailede ocağı tütürür” gibi öz deyişler dile getirilir. Bu vecizelerde toplumdaki bebek-çocuk algısının ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Anadolu’da ailenin devamını sağladığı için ilk çocuk akrabalar ve yakın çevre tarafından heyecanla beklenilir. Doğum anı kutsal sayılmış hatta doğum anındayken annenin edeceği duaların Allah tarafından kabul edileceğine dair bir inanış dahi vardır.

Eski Türk hayatında kadının hamile kalması, hamileliği ve doğum ne kadar önemliyse doğumdan sonrası da o kadar önemlidir. Hamile iken ağır işlerden elini çeken kadın, doğumdan sonra da çocuğun beslenmesi, bakımı ve büyütülmesi konusunda birçok sorumluluk altına girecektir. Bu uygulamalar yerine getirilirken çevreden veya ailedeki büyüklerin yardımıyla anne kendini daha rahat ve güvende hissedecektir. Bu süreçlerde her toplum kendi inanç ve kültürlerine göre bir takım uygulamaları izlemiştir. (Ergönenç Akbaba ve Benli, 2011: 88)

Altaylarda, Kırgızlarda, Uygurlarda, Nogaylarda ve diğer Türk topluluklarında doğumdan önce doğum ve doğumdan sonra yapılan aktiviteler benzerlik göstermektedir. Annenin doğum yapacağı zaman ona, üzüm- badem gibi enerji veren şeylerin yedirilmesi, doğumdan sonra helva veya şerbet yapılıp dağıtılması, kırmızı rengin önemi, Alkarısı- Albasması, kırk sayısı gibi birçok ortak inanç bulunmaktadır. Bu ananelerin uygulanmasında ve bunlara verilen isimlerde toplumlar arası farklılıklar olsa da hemen hemen hepsinin alt metni aynıdır.

Anadolu’ya gelen Türkmen Aşiretlerinin kendi kültürlerinden kopmadığı, ancak İslam dini ile tanıştıktan sonra da eskiden gelen adetlerini dinlerine göre revize ettikleri görülmektedir. Rışvan Aşiretine bağlı Halikân Oymağı’nda doğum

gelenekleri Anadolu'nun diğer kesimleri ile benzerlik arz etmektedir. Doğum ile ilgili geleneklerin Halikân Oymağı'ndaki motiflerine bakacak olursak;

3.1.1 Gebe Kalamama (Kısırlık) Durumu

Bir kadın ve erkeğe evlendiği andan itibaren çocuk sahibi olmaları için telkin ve uygulamalarda bulunulur. Aile kurmanın ancak çocuk ile olacağını yoksa yarım ve eksik kalacağını dile getiren yaşlılar ile düğünde kızın kucağına erkek bebek yahut erkek çocuk oturtulması da aynı amaca hizmet etmektedir. Halikânlılarda düğün günü gerdek odası hazırlanırken yatağın üzerine hamile bir kadın oturur veya bir bebek kıyafeti bırakılır. Bunun uğur ve çocuk getireceğine inanılır. Toplumsal ve kırsal kesimlerde kadının doğurganlığı ile saygınlığı beraberdır.

Kadının doğurması, kaç çocuk doğurdu ve kaç erkek çocuk doğurduğu gibi sorular hayati önem arz etmektedir. Kadın, kendi değerini çocukları ile var ederken çocuk sahibi olan erkeğininde başı dik ve mağrur gezmesini sağlardı. Hamilelik bir kadına bahşedilmiş mucizevi bir duygu olup etraftan övgü ve sevgiyle ifade edilirken bir kadının hamile kalmaması da endişe ile karşılanır ve kınama ile ifade edilir. Türk boylarının genelinde olduğu gibi Halikân Oymağı'nda da hamile kalamayan kadın suçlanır.

Toplumların hemen hemen hepsinde çocuğu olmayan kadına kısır denilmektedir. Kadına kısır denildiği için özellikle ailenin güngörmüş kadınları bu soruna çözüm aramaya başlar. Çocuğu olmayan kadın genellikle hocaya gider. Kendisine muska veya okunmuş su verilir. Ayrıca kadın bu konuda uzmanlaşmış yaşlı kadınlara gider bel çekilir, şifalı olduğu düşünüldüğü otlarla tedavi uygulanır. Elinin şifalı olduğu düşünülen bazı kadınlar da dualar okuyarak gelen kadının karnını ovar ve onun için okunması gerektiği bazı duaları öğretir ve daima okumasını söyler. Gagavuz, Kırgız ve diğer Türk topluluklarında da buna benzer uygulamalar olduğu görülmektedir. (Perçemli, 2011: 17-21) Bütün bu işlemlerden sonra gebe kalamayan kadın genç ve yeni evlenmiş kadınlar tarafından ziyaret edilmez. Yeni evlenen bir kadının gebe kalamayan bir kadın ile yan yana durması veya birbirlerine dokunması uğursuzluk olarak kabul edilir. Bu inanışın ardında yatan gerçeklik tıpkı kucağına bebek verilince çocuğu olacağına inanılması gibi

“kısır” olarak mimlenen bir kadının yeni geline veya hamile geline dokunması onun bebeğinin olmayacağına veya bebeğini düşüreceğine yorumlanmaktadır.

Buna benzer bir durum Kırgız Türklerinde de görülmektedir. Hamile kalamayan kadın kınanır ve beşik toyu, düğün gibi törenlere katılmalarına müsaade edilmez. (Yeşil, 2014: 120) Tatar Türklerinde ise çocuk sahibi olamayan ailenin yaşadığı evin kapı kenarlarının değiştirildiği bunun onlara çocuk getireceğinin umulduğu görülmektedir. Çocuğu olmayan bir kadının çocuğu olan bir kadının yastığında uyuması veya onun yediği tabaktan yemek yemesi gibi ritüellerin yapıldığı bilinmektedir.(Çetin, 2009:64-73)Uygur Türklerinde hamile kalmayan kadın, yedi evden birer kase un toplayarak hocaya götürür okutulmuş undan tandırda ekmek yaparak, yedi hafta boyunca Çarşamba günleri bu ekmekten yiyerek hamile kalmayı umut ederdi. (Öger, 2012: 1680)

Çocuk sahibi olamamak sık sık destanlara konu olmuş önemli bir problemdir. Manas Destanında, Yakup Han hatunun kısırlığından şikayet ederek diyor “Bu Çırıçı’yı alalı ondört yıl oldu. Bir çocuk koklayamadım öpemedim. Bu hatun mezarlı yerleri ziyaret etmiyor, elmalı yerlerde yuvarlanmıyor, kutlu pınarlar yanından geçmiyor “ dediği görülmektedir. Dede Korkut hikayelerinde de dikkat çeken bir konu çocuksuzluk konusudur. Hikayelerde çocuğu olmayan beylerin toplum içinde eksik arz edildiği onlarında eşlerine sitem ettikleri görülür. (Gönen, 2005: 105-107)

3.1.2 Gebe Kalmak (Hamile Olmak)

Evlendikten bir süre sonra gebe kalan kişi koruma altına alınır. Onun içinde Halikan Oymağı’nda kadınların her işe koştuğu düşünülürse de hamile kalan kadın çok ağır işlerden sakınır, üç etek giyerken geniş bir önlük takar. Hamile kadına yüklü veya hasta denilir. Hamile kadının erkeklerin yanına çok çıkmadığı ve zaten gebelik döneminde erkeklerden çekindiği bilinmektedir. Kadının doğuma kadar kendini koruması gibi bazı adet ve anlayışlarda onunla beraber gelmektedir. Yüklü kadının ev işleriyle uğraşması ve tarlada çalışması bazen erken ve bazen de ölü doğumlara sebep vermektedir. Bu yüzden kadının ailesi tarafından çok ağır işler yapmasına pek müsaade edilmez. Ancak bu hamile kadının hiç iş yapmadığı anlamına da gelmez. Kendine ve bebeğine zarar gelmeyecek derecede hafif işlerde doğum sancısı tutana kadar çalışır. Eğer kadının karnı yassı ise kız, yuvarlak ve

çıkıntılı duruyor ise erkek olacağı varsayılır Kadının canı bir şey çekerse mutlaka yemeli aksi halde, bir inanişla göre çocuğun vücudunda istediği şeyin lekesinin çıkacağına inanılır. Diğer bir inanişta ise bir uzvunun eksik olacağına ve annenin rahatsızlanacağına yorumlanır. Bazı yörelerde de hamile kadının tavuğu derisiyle yiyince bebeğinin derisinin pütürlü olacağına inanılır.

Ayrıca Anadolu’da yaygın olan bir inanişla birlikte çocuğun karakterinin annenin hamile iken yaptığı davranışlara yorulduğu bilinmektedir. (Kuşdemir, 2004: 37) Hamile kadının gece kapının önüne çıkması istenmez. Kadının, üzerinde ekmek yenilen örtünün (sofrabezi) kapının önüne silkelemesi veya kapı eşiğinden besmelesiz geçmesi hoş karşılanmaz. İzinsiz bir şey alıp yemesi veya onu kullanması yada kaynar suyu yere dökmesi de uygun görülmez. Bunların çocuğun karakterini doğrudan etkileyeceği düşünülür. Halikan Oymağı Malatya yöresinden Hayriye TANKIZ (82) Yenice Köyü Sakini “Hastalandığımda hiç haram lokma yemedim, besmelesiz hiçbir şey yapmadım ve abdestsiz dışarı çıkmadım. Çocuğumu helal yiyeceklerle büyüttüm.” demesi de bu duruma ne kadar önem verdiklerine bir örnektir.

Bu inanişların diğer Türkmen topluluklarında ve Türk Dünyası’nda da yaygın olduğu görülmektedir. Özellikle hamile kadının dışarı çıkmaması, hamile olan kadının geceleri ilk zamanda korkmaması için yalnız bırakılmaması, ağır yükler taşımaması ona cin, şeytan ve albastı gelmemesi için abdestsiz gezmemesi gibi adetler başta Gagauz, Kırgız, Uygur, Tatar hatta Altaylarda görülmekle birlikte Anadolu’daki diğer aşiretlerde de oldukça yaygındır. (Boratav, 1948: 147-148)

3.1.3 Doğum

Bebek dünyaya geleceği zaman doğum başladığında kadının yanına ebe getirilir. Ebe sıcak su ve havlu gibi bir takım şeyleri ayarladıktan sonra gebenin dişlerinin arasına bir ağaç dalı konur. Doğumun kolay geçmesi için kapalı kapılar ve sandıklar açılır, kafeste veya kümeste hayvan varsa salınırdı Bebeğin doğumundan sonra kapının önünde bekleyen baba ve diğer yakınlarla müjdeli haber verilir. Bu müjdeli haberi veren kişiye daha sonradan çocuğun babası bir hediye alır. Erkek çocuk sahibi olmak ise daha büyük bir sevinçle karşılanır. Türk toplumlarında ailenin en büyük arzusu erkek çocuk sahibi olmaktır. Erkek çocuk, babanın yoldaşı ve soyun devamı sayılırken kız çocuk ilerde evlenip gidecek el kızı

olarak görülmektedir.(Acıpayamlı, 1974: 362) Halikânlılarda ilk çocuğu erkek doğuran kadına kocası, kayınpeder ve kayıinvalidesi tarafından büyük övgüler yağdırıldığı, altın gibi ziynet eşyaları alındığı bilinmektedir.

Çocuk doğduktan sonra anneye ve oraya gelenlere kırmızı “lohusa şerbeti” verilir. Lohusa şerbetinin anneye kan ve enerji vereceğine inanırlar. Ayrıca lohusa şerbetinin renginin kırmızı olması albasmasını engelleyeceğini düşündüklerinden dolayı yeni doğum yapan kadına ve onu ziyarete gelenlere lohusa şerbeti dağıtılır. (Yeşil, 2014: 122)

3.1.4 Alkarısı (Albasması)

Hamile kadınlara ilk kırk gün boyunca geleceğine inanılan bir çeşit doğaüstü varlık. Bazı toplumlarca Alkarısı ve bazı toplumlarca da albasması olarak bilinmektedir. Anadolu’da çok yaygın olan bu inanıştan korkan kadınlar doğum yapan kadını asla yalnız bırakmazlar, yanında kocasını ayırmaz ve evdeki aynaları kapatırlar. Alkarısı veya albastıya dair Anadolu’da da muhtelif inanışlar vardır. Doğum yapan kadının başına kırmızı leçe bağlanmasının alkarısını uzaklaştıracağına inanılır. Malatya ve çevresinde albasmasının kadın kılığına geldiği ve o sırada lohusa kadının darlandığı boğuluyormuş gibi hissettiği bilinmektedir.

Malatya yöresinden Adile SÜRÜCÜ(75) Yeniköy sakini anlattığına göre: “Bir kadın uyurken küçük kızı tarafından uyandırıldığını ve kızının boğazına yapıştığını kızı boğazına yapışınca alkarısı olduğunu anladığını söylemiştir. İçeri kocası girince alkarısı ortadan kaybolmuştur.” Bu tür hikayelerin yörelerde ve Anadolu’da yaygın olması alkarısının bu kadar korkunç halde algılanması ile eş değerdir. Kadınların alkarısı veya albasması korkusundan doğumdan sonra sağlıklı uyuyamadıkları, kapı eşiğinden geçerken besmele çektikleri kırk gün boyunca dışarı çıkmadıkları ve başka bir lohusalı kadınla asla yan yana gelmedikleri görülür.

3.1.5 Ad Koyma

Eski Türklerde kahramanlık yapmadan isim koymama geleneği günümüzde tamamen ortadan kalkmıştır. Günümüzde anne-baba bebek daha doğmadan onun ismini belirlemektedir. Ancak Türkmen Aşiretlerinde bebeğe ismini anne- babası yerine evin diğer büyükleri koymaktadır. Bebek doğduktan sonra birkaç gün içinde

evin büyükleri bir isimde karar kılıp, evin en büyüğüne isim koyma görevi verilir. O kişi abdest alır bebeğin kulağına ezan okur ardından üç defa ismini söyler.

3.1.6 Bebek Bakımı

Bebek doğduktan sonra bir kez temiz suyla yıkanır. Ardından suya bir dirhem tuz atılır ve tuzlu su ile yıkanır. Tuzlama denilen bu olay diğer Türk topluluklarında da yaygın bir konudur. (Aça, 2011: 12-13) Tuzlanmasının sebebi bazı yörelerce kokmaması bazı yörelerce de bereketli bir yaşam sürmesine yorulur. İkinci günden sonra göbek bağı düşene kadar her gün yıkanır. Yıkanırken evin büyükleri yıkar. Eğer bebekte sarılık olduğu düşünülürse suyuna altın atılır ve o suyla yıkanır. Bebeğin kırkını çıkarırken içine bulgur, nohut veya o yörede yetiştirilen ve orada üretilen herhangi bir ürün suya atılır bebek yıkanır sonra annesinin kucağına verilir.

Besmele ile annesiyle beraber bir kez daha abdest aldırılır annesi de yıkanır ve böylece anne ve bebeğin kırkı çıkmış olur. Kırkı çıkan bebek artık büyüklerin kontrolünden yavaş yavaş annenin kontrolüne bırakılır. Anne lohusalıktan bebek ise hassas döneminden çıkmış, büyüklerin yardımına çok ihtiyaçları kalmamıştır. Bebek iki yaşına gelene kadar anne sütüyle beslenir. İki yaşından sonra bebeği anne sütü ile beslemek dinen uygun görülmediğinden toplumda da uygun görülmemiştir. Altı bağlanan bebek kışın, kışlaklarda hava şartları zor olduğundan elenmiş ince killi toprağın fırınlanarak bezinin üstüne bağlanması (höllük) uygulamasına geçilir. Böylece bebek kolay kolay üşütmez ve hasta olmaz. Bebeği olan anne hem tarla da hem evde hem de bebekle ilgilendiğinden oldukça zor bir döneme girer. Ancak bu durum bebeğin bakımını aksatmasına neden olmaz. Anne bebeğini hayatının merkezine koyar ve öncelikle onun sağlığıyla gelişimini düşünür.

3.1.7 Diş Hediği

Bebeğin ilk dişini gören eğer aileden birisi ise altın aileden değilse hediye alır. Bebeğin diş hediği denilen bir hedik kaynatılır. Bu hedik buğdayın kaynatılması ve üzerine renkli şekerler serpilerek yakın çevreye dağıtılması ile olur. Buğday taneleri gibi dişleri düzgün ve rahatça çıksın diye. Diş hediği sırasında Malatya yöresindeki Halikanlılar tarafından yapılan diğer bir ritüel ise bebeğin bir sini veya sofra bezinin üzerine oturtulmasından sonra etrafına Kitap – Kalem- Altın- Kepçe – Tesbih ve Makas konulur. İnanişâ göre bebek hangisini seçerse o mesleğe yöneleceği o konuda yoğunlaşacağına yorumlanır. Diş Hediğinde yapılan

bu ritüele Konya ve Ankara’da rastlanılmamıştır. Cihanbeyli, Kulu ve Haymanada da ilk dişini çıkaran bebek için hedik pişirilmekte ve bebeğe hediye alınmaktadır.

3.1.8 Saçından Bir Tutam Kesme Adeti (Bızık Bırır)

Beşik kertiği ile eş değer anlam taşıyan bu adet kadınlar arasında yapılan ve birbirlerine verdikleri sözlerin, daha sonra çocuklar büyüyünce gerçekleştirilmesine dayanan bir adettir. Konya yöresinden Osman AKYÜZ (59) Karacadağ köyü sakini: “Bir kız bebeğin ya da çocuğun evine gelen ortalama aynı yaşlarda oğlu olan kadın, kızın saçının önündeki perçemden bir tutam saçını keser ve bu kız artık benim oğlum ile evlenecek ilanında bulunurdu.” Beşik kertmesi ile benzerlik gösteren bu adetin sadece Konya yöresinde görüldüğünü, Malatya yöresindeki Halikanlılarda rastlanılmadığını görmekteyiz. Halk arasında Kürtçe Bızık Bırır (kâkül kesmek) olarak geçen bu terim iki çocuğu birbirine nişanlamak anlamına da gelmektedir.

3.2 Halikân Oymağı’nda Evlilik

Dünden bugüne insan hayatı boyunca önemli sayılan evlenme, eş bulma ve hayat kurma ideası aynı zamanda kültürel unsurları bir arada bulundurduğu için bir toplumu ve o toplumun geldiği kültürü tanımada önemli bir yere sahiptir. Evlenme (nikâh²⁷) akdi sırasınca sayısız örf ve adetler uygulanırken, evlenmenin olduğu yer bir düğün – toy alanı ilan edilir ve eğlenceler düzenlenir. Türkmen Türkçesinde erkek veya kız çocuklarının evlenmesi konusunda farklı tabirler kullanılmaktadır. İki gencin evlenmesine öylendi, öyli boldı gibi evlendi, evi oldu anlamına gelen kelimeler kullanılmaktadır. (Sağlık, 2006: 72) Türkmen geleneklerine göre bir Türkmen kızı veya oğlunu evlendirmeden önce karşı tarafta bazı özellikler aramaktadır. Ailenin soylu olup olmadığına, aileden bir arsızlık veya hırsızlık vakasının çıkmamasına çok önem vermektedirler. Kızını veren aile veya oğlunu evlendiren aile karşı taraftaki aile ile hısımlık²⁸ olacağından ailenin maddi durumuna, kendi aşiretinden olup olmamasına dikkat etmektedir. Geleneksel evlenme yöntemleri günümüzde kendini hala bazı aşiret ve oymaklarda gösterirken çoğu topluluklarda unutulmaya yüz tutmuştur.

²⁷ Nikâh sözlükte evlenme, bir araya gelme ve evlilik anlamına gelmektedir. (Atar, 2007: 112) Ayrıca bkz: a.g.m: s. 115-117)

²⁸ Diğer adı sıhriyet olan hısımlık evlilikte doğan akrabalığı ifade etmektedir. (Aktan, 2009: 111)

Anadolu’da evlenme ve evliliğe dair örf- adetler benzerlik göstermektedir. Aynı zamanda eski Türk dünyasından izlerde taşımakta ve bu kültürün görünmez bir bağ ile yüzyıllarca süregeldiğinin canlı kanıtı olmaktadır. Evlilik genellikle, kız görme, nişan, kına ve düğün gibi bazı merasimlere bölünerek uygulanmıştır. Günümüzde evlilik kişilerin birbirlerini tanınması ve bunun sonucunda evlilik yoluna adım atmaları sonucu gerçekleşirken daha eskiye gidildiğinde kadın ve erkeğin evleneceği kişiyi seçmesinin kendi tercihlerine bağlı olmadığı görülmektedir.

Eski Türklerde, erkeğin dostları ile beraber kızın evine (otağına) gittiği babanın erkeğin boynuna bir yazma astığı ve bu yazma ile kızın aidiyet ve sorumluluğunun babadan damat olacak kişiye geçtiğini temsil ettiği söylenmektedir. Ardından bir tuzlu suda nişanlılar ekmek koyup yer böylece düğün töreni başlar. Kızı atlı bir alay ile erkeğin evine götürürler. Erkek yazması boynunda eve varmaya yola koyulduğunda kız tarafından yazmayı almak isteyenlere vermeyip onun yerine bir para verir. Eve varınca eşige basmadan kız eve girer ve ateşin yanında otururlar. Üç gün boyunca birbirlerinden sakınırlar. Kız üç gün sonra yüzünü göstermeye başladığında kıza hediye verilir. Yüz görümlüğü hediyesinden sonra düğün bitmiş olur. (Erkul, 2002: 91)

Osmanlı Devleti zamanına bakıldığında Türklerde; kız görme ardından kızın evine aracı gönderme ve bundan sonra başlayan, lokum yeme, nişan, eve bayrak dikme veya bayrak töreni ile nişanın ilanı ardından kına yakma ve ertesi gün düğün yaparak kızı baba ocağından alıp kocasının evini ona ocak yapmakla sonlanan evlilik merasimleri Anadolu’da; topluluktan topluluğa bazı farklılıklar içerse de genel olarak aynı sıralama ve belli başlı aynı olaylar çevresinde dönmektedir. (Nutku, 1994: 16-18)

Eski Türklerde olduğu gibi günümüze kadar birçok adet, gelenek ve görenek ile düğün merasimleri yapılmaktadır. Aşiretler arasında evlenmenin çok az olduğu aşiret içi evlenmenin ise yaygın olduğu görülmektedir. Rişvan Aşireti’ne bakıldığında aşiretin kolları arasında evliliğin az da olsa gerçekleştiği görülmektedir. Ancak diğer aşiretler arasında meydana gelen evliliklerin nadiren, bazen de özellikle bir kavgayı sonlandırmak amacıyla yapıldığı görülmektedir. Bu Türkmen aşiretleri arasında yaygın bir durumdur. Her aşiret kendi aşiretinden

biriyle hısımlık olmak istemektedir. Halikan Oymağı'nda bu konuda farklı görüşler olmasına rağmen genelde Konya yöresinde Halikanlıların sadece kendi oymağından kişilerle evlendiği ancak Malatya yöresinde Halikanlıların Rışvan Aşireti'nin diğer oymaklarıyla da düğün yoluyla akrabalık ilişkisi kurduğu görülmektedir.

3.2.1 Kız İsteme

İster yaylada görülsün, ister gören biri tarafından methi duyulsun isterse çeşmeye giderken evin kadınlarından birinin nazarına takılsın kız beğenmenin kolay bir olgu olmadığı ancak kızı ilk görünce görücüye gitme adetinin olduğu bilinmektedir. Önce kızı nazarına alan erkek tarafının kadınları, kızı ölçüp tartar, eline ayağına hatta ağzının kokup kokmamasına bakılmasına bile önem verirler. Kızı beğendikten sonra bir aracı göndererek kızın ailesine kıza talip olduklarını iletirler. Evin annesi konuyu babaya evdeki diğer çocuklara ve yakın akrabalara açar. Kıza fikri sorulmaz. Evin babası ve ileri gelenlerden onay çıkınca aracıya gelsinler biz razıyız denilir. (Bozkurt, 2010: 33)

Halikan oymağı Konya yöresinden Nadire KIRKDEVELİ (76) Karacadağ Köyü sakini :“ Rehber gönderilir, Rehber erkek biri olmalıdır. Kızın anasına gider ve kızı bu aile istiyor der. Kızın anası babaya, ev halkına ve yakın akraba büyüklerine durumu iletir. Evdeki diğer kız-erkek kardeşlerin görüşlerinin alınmasına rağmen evlenecek olan kıza danışılmaz ve onun görüşü alınmazdı. Bununla birlikte evin erkeklerinden onay çıkınca rehber tekrar çağrılır ve gelinmesini söylerler.” Rehberin karşılığının Anadolu'nun diğer kesimlerinde sağdıç veya aracı olan kişinin olduğu bilinmektedir. Sağdıç ; oğlan tarafından kendilerine akraba veya yakın olan bir ailenin seçilmesi üzerine düğünü üstlenmesi, gelin ve damadın temsilcisi olması ve düğünle alakalı her türlü merasimle bizzat ilgilenmeleri görevlerini üstlenmesi üzerine aldığı bir unvandır. (Şişman, 2017: 265)

Kızın ailesinden onay geldikten sonra rehber, bu defa oğlan tarafına haberi götürür. Oğlan tarafı bu müjdeli haberden dolayı rehberine bir hediye verir. Bu hediye bir çift örme çorap veya kullanılmamış bir kaftan ya da gömlektir. Rehberin karısı ve oğlan tarafının kadınları kız tarafına giderler. Kızı bir kez evinde izler ve kızın annesi ile işin kesinleşmesine dair konuşurlar. Kız evi naz evidir

sözünün ezelden beri var olduğu kızın ailesinin kızı hemen vermesinin ayıp sayıldığı Anadolu toplumlarında, kızın ailesi öne türlü bahaneler sürmektedir. Atasının askere gitmediğinden (abisi, dayısı veya amcası) ya da kendisinin evde tek kız olduğunu ve bütün işlerin ona baktığından henüz evlendirmek istemediklerini söylerler. Ancak oğlan tarafının kadınları ısrarlı bir şekilde evin yolunu aşındırdığından kız tarafı artık söz kesmeye sıcak bakar.

3.2.2 Söz Kesme

Oğlan tarafı bu defa oğlanın babası ve ailenin ileri gelenleri ile kız tarafının evinin yoluna düşer. Aileler bir araya gelir, sofralar kurulur. Misafir ağırlamanın öneminin büyük olduğu Halikânlılarda kurulan sofrada ve yapılan hizmette kusur olmaz. Evlenecek olan oğlanın katılmadığı bu söz kesmede oğlan kızı ve kız da oğlanı görmeden aileler aralarında anlaşmaya başlar. Erkek tarafında bu defa sözü erkekler alır. Yemekler yenilir söz erkek tarafının en büyüğüne gelir. “Allah’ın emri peygamberin kavli ile “ cümlesinin eksik olmamasına özen gösterilerek isteme merasimi yerine getirilir.

Bundan sonrası artık sözlü sayılan iki gencin evlerini telaş, etrafını ise neşe kaplamaktadır. Rehber veya oğlan tarafından ileri gelen biri kız tarafına gider, tarihler belirlenir ve kız tarafının istekleri üzerine pazarlıklar başlar. Kız tarafına kızın verilmesi karşılığında bir arazi veya birkaç davar ya da belli bir miktar altın verilir. Buna kalın (Başlık) denir. Kalın vermek düşünüldüğü gibi erkeğin kadını satın alması değil aksine erkeğin kadın için bir çeyiz vermesi, kızı yetiştiren ve oğlana eş kılan aileye bir hediye takdim etmesi niteliğindedir. Başlık (kalın) adeti kız kaçırma geleneğine karşı çıkarılmış bir adettir. Çıkarılan bu adet aslında kız tarafının ailesinin mağdur ve başının eğik olmaması adına naif bir adettir. Günümüzde kalın adeti uygulanmamaktadır. (Bekbabayi ve Darabadi, 2016: 152) Hâlikânlılarda da kıza takılacak altın için pazarlık yapıldığı ancak kalının üç kuşaktır olmadığı bilinmektedir.

3.2.3 Tatlı Yemeğe Gitmek (Dest Rovisi- El Öpme Merasimi)

Oğlan tarafı tarihi belirlenen bir günde en az 5 teneke helva alarak (veya kendileri tatlı yapar) kız tarafına giderler. Yanlarında davul-zurna ve akrabaları ile gittikleri bu merasime bazıları “Tatlı yeme” bazıları ise “el öpme” adını vermektedir. Nişan merasimi olarak anladığımız bu etkinlikte kız tarafı yemekler hazırlar ve oğlan tarafı ile misafirleri beklemeye koyulur. Oğlan tarafı (halalar-

amcalar-dayılar-teyzeler ve yakın komşular) kalabalık bir şekilde kız tarafına gelir. Yanlarında kız ve kızın ailesi için hediye bohçaları bulunur.

Kız tarafında eğlence düzenlenir, yemekler yenir ve tatlıdan sonra kadınlar tarafında kıza verilen hediyeler açılır tek tek gösterilir. El işlemesi yastık kılıfları, çoraplar kıza alınmış olan elbiseler ve bir çift ayakkabı vardır bu hediyelerin içerisinde. Kız tarafında bütün bu eğlenceden sonra oğlan kendisinden büyük erkeklerin kız da kendisinden büyük kadınların ellerini öper. Kürtçe *Dest Rovisi* yani *El Öpme* deyimi burdan gelmektedir. Nişanda dahi ne oğlan kızı ne de kız oğlanı görmektedir. Bu iki gencin nişan merasiminden sonra oğlan tarafı elçisini bırakarak evine döner.

Elçi bu defa kızın düğün için istenilenleri not eder, oğlan tarafına söyler. Oğlan tarafı isteklerden bazılarını yapamayacağını söylediğinde elçi bunu kız tarafının elçisine iletir. Bu şekilde aileler arasında bir sıkıntı çıkmadan elçiler aracılığıyla kıza takılacak altın, kınada ve düğünde gerekli olan giyim kuşam ve getirilecek hediyeler kararlaştırılır.

3.2.4 Şerbet Kaldırma

Oğlan tarafından genç kızlar toplanır büyük bir kazanda şerbet kaynatırlar. Bu şerbeti kaynatırken süslenen genç kızlar için büyük bir eğlence ve kendini gösterme şovuna dönen şerbet kaldırma; kaynatılan şerbetin alınıp kız tarafına götürülmesine denmektedir.

Şerbet kaynatılırken etrafta bulunan komşular ve köylüler oraya bir para veya hediye bırakırlar bunları genç kızlar alır kendilerine saklarlar.

3.2.5 Kına (Kınacılar)

Düğünden bir gün önce kınacılar (erkek tarafından sağdıç ve birkaç temsilci) kız tarafının evine gider. Kıza kına günü giyilen pembe kaftan elbiseyi giydirebilir, kuşağını bağlarlar. Kızın ellerine ve ayaklarına kına yakar, türküler söylerler. Kızın annesi, kardeşinin kına yakılırken ağlayıp ağıt söyledikleri de görülmektedir. Kınası yakılan kızın artık düğün hazırlıkları başlar. O geceyi orda geçiren kınacılar, kızı düğüne hazırlamak için sabahın erken saatinde kalkar kıza gelinlik diye arz edilen sarı elbise ve lacivert kaftanını giydirebilirler.

3.2.6 Düğün

Düğüncü denilen bir grup davul-zurna veya eğlence eşliğinde gidip kınacılarla birlikte gelini alırlar ve oğlanın evinin önüne getirirler. Gelinin yüzüne atılan örtüden ve giydiği geniş elbiseden elleri dışında hiçbir yeri görülmez. Gelini at veya at arabası o ailenin durumuna göre değişen bir aracın üzerinde getirirler. Gelin evin önüne geldiğinde düğün başlar. Eğlence akşam saatine kadar sürer. Gelin eve girerken ayağının altında bir testi veya bardak kırılır. Bu sırada bereket getirsin diye başından aşağı bir avuç bulgur serpilir.

Hava kararınca düğün biter gelin odasına alınır. Damat odasına geçtiğinde kızın yüzünü yine göremez. Karanlık bir odadan sabahın en erken saatinde daha hava aydınlanmadan damat evden çıkar tarlasına veya işine gider. Kız iki gün boyunca sabah gün ışıdığında kendi kapısını ve komşuların kapısının önünü süpürür. Kızın kendi evine ve çevresine faydalı olacağına yorumlandığından anlamlı güzel bir adettir. Bu gelenek hala devam etmektedir.

Damat ve gelinin birbirini görmemesi hakkında Halikânlılar bir hikaye anlatırlar.

Halikan oymağı Konya yöresinden Mulla ŞİMŞEK (55) Gölyazı Beldesi sakini :“Bir delikanlı evlenmiş, gecenin sabahında dışarıya akarsuya yıkanmaya gitmiş. Döndüğünde bakmış ki bir kız evin önünü süpürüyor. Kıza yaklaşıp diyor ki – Kız sen ne kadar güzelmışsin, kimin kızıydın der. Kız ise ben filancanın geliniyim dediğinde ben de onların oğluyum der. Anlar ki kendi karısıymış.” Bu hikayenin eğlenceli olmasının yanı sıra kız ve erkeğin ilk olarak evlendikten sonra birbirlerini ancak görebildiklerinin gerçeğidir.

Gelin geldiğinde çeyizi ile birlikte gelir. Düğünden önce gelin evinde sergilenen çeyiz toplanmış bir sandığa veya bohçaya konularak gelini getirenlerle birlikte yeni evine getirilmiştir. Gelinin çeyizinde yastık kılıfları, el işlemesi halı, el işlemeli yazmalar ve danteller bulunmaktadır. Gelen bu çeyizlerden çarık veya patik olarak bulunan örme çoraplar ile el işi yazmalar hayırlı olsun gelen misafirlere hediye olarak verilmektedir. Evlendikten bir hafta sonra kız tarafından bir grup bir tepsi tatlı açarak kızın evine giderler. Kızın halini görüp hatırlar sorarlar. Kızın evlendiği aileyle ilişkilerini sıkılaştırırlar.

Evlendikten sonra kızın ocağı artık kocasının yanında tütmetedir. Evlenmek tıpkı doğmak ve ölmek gibi hayatın doğal akışındandır. Her genç evlenme yaşı geldiğinde evlenir, ona büyükleri ve ailesi yardımcı olur düğününü yapar ve evini kurar. Evlenmek iki ailenin birbirleri arasında hısım yoluyla akraba olması demektir. Sağdıç ise düğünden sonra evin bir dostu ve akrabası sayılır. Kültürlerin aktarımını en net görebildiğimiz düğünlerin Anadolu’da benzerlik göstermesi Türkmen Aşiretlerinin kendi kültürlerini yüzyıllarca korumalarından kaynaklanmaktadır.

3.2.7 Bayrak Dikme Töreni

Türkmen Düğünlerinin hemen hemen hepsinde karşılaşılan bir diğer durum ise bayrak dikmektir. Düğünden bir gün önce veya düğün günü bir çerez hazırlanır ve bu çereze bayrak asma çerezi denir. Köyün hocası veya köyün yaşlısı tarafından bir dua okunur bayrak çekilir ardından çerez dağıtılır. Bu törene bayrak dikme adeti denilirdi. Halikânlılarda günümüzde olmayan bu adette çerez veya şeker dağıtıldığı ayrıca genellikle düğün günü icra edildiği bilinmektedir.

3.2.8 Oynanan Oyunlar

Halikânlıların düğünlerde davul-zurna getirdiği, halay çektikleri ve bazı yöresel oyunları oynadıkları bilinmektedir. Halay çekerken kadınların halaya katılmadığını ancak ailesinden bir erkek tarafından davet edilirse girebileceğini söyleyen Halikânlılar, halay çeken kadınların gözlerini yerden kaldırmadıkları ve kimse ile göz- göze gelmediklerini de söylemektedirler.

3.2.8.1 TURA OYUNU

Halikan oymağı Konya yöresinden Hasan ÇETİNKAYA (78) Sağlık Köyü sakini: “Bir grup halka şeklinde oturur ve bir kişi ortada gezerken diğeri eline halattan bir ip alıp onunla ortada gezen adamın peşine düşer ve ona vurmaya çalışır. Tura oyununa biz kamçı oyunu deriz ve her düğünde oynarız” Bu şekilde eğlenceli bir oyun oynarlar. Anadolu’da güç ve dayanıklılık gösteren bir oyun olan Tura oyununda kazanan ve kaybeden yoktur. Kuralları olan ve insanların birbirleri ile olan iletişimini kuvvetlendiren bu oyunun oynandığı kamçı, keçi kılından yapılan bir halattan ibarettir.

Fotoğraf 3.2.8.1: Tura Oyununun Kamçısı

3.2.8.2 CİRİT OYUNU

Düğünde atı olan gençlerin katıldığı ellerinde birer meşe dalından sopa aldıkları (cirit) ve bir kişinin bu sopayı karşısındaki gruptan bir kişiye seslenerek fırlatır ve kendi grubu o kişiyi yakalamaya çalışır. At binme kültürü olan Türkmenler arasında yaygın bir oyun olan cirit oyununun Malatya yöresi Halikânlıların eski zamanlarda düğünlerinde oynadıkları bilinmektedir. Halikan oymağı Malatya yöresinden Ramazan AKTAŞ (81) Yaygın Köyü sakini: “ Biz küçükken düğünlerde cirit oyununu izlemeyi çok severdik. Daha sonra büyüüp delikanlı olunca bizde oynamaya başladık. Erkekler atları ile meydana çıkardı ve oyun oynanırken etrafta çıt çıkmaz herkes oyunu izlerdi.”

3.3 Halikân Oymağı’nda Ölüm

Arapçada “mevt”, “vefât”, “helâk” gibi kelimeler ile tanımlanan ölüm hayatın karşıtı olup, hayatın- yaşamın sona ermesi anlamına gelmektedir. Ölüm kavramı, ruhun bedenden çıkması, hakka ulaşmak veya hakka kavuşmak gibi kavramlar ile ifade edilmektedir. (Gürkan, 2007: 32) Eski ve naif bir terim olan “dünyasını değiştirmek” kavramı ise ölüm ile ahiret inancının yerleşmiş olduğu Türk toplumlarında daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Dünyasını değiştirmek,

ölümün korkutucu ve yok olmak anlayışından uzaklaştırdığı için daha çok tercih edilen ancak günümüzde unutulmaya yüz tutmuş bir kavramdır.

Kaçınılmaz olan ölüm, toplumların inanç sistemlerindeki detayları görmenin ve kültürel bağlarını incelemenin en doğru ve kesin olduğu olgulardan birisidir. Bir toplumda ölüm anı, defin ve definden sonra yapılan ayin ve ritüellere bakıldığında o toplumun inanç ve kültür yapısını görmek mümkündür. (Irmak, 2016: 114) Türkmen Aşiretlerinde olduğu gibi Türk soylu bütün topluluklarda da ölüm olgusu geniş bir yer tutmaktadır.

Tarihin her anında ve neredeyse her toplulukta ölüm hadisesinden sonra, ölümün karşısında çektikleri acıyı ve gidenin yokluğunu ifade etmek için kendilerine uygun olan örf ve adetlere göre bazı gelenek ve görenekler uygulamışlardır. Bunlar onların hikayelerine, masallarına ve destanlarına konu olmaktadır. (Ünal, 2017: 340) Bilinen en eski Türk destanlarına ve hikayelerine bakıldığında ölümün ve ölüm sonrası etkinliklerin ne denli önemli olduğu anlaşılacaktır. ²⁹ Eski Türklerde ölüm anında ruhun bedenden çıkmasına ruhun yükselmesi Orhun kitabelerinde ise kuş olup³⁰ uçuşu deyimi vardır. (Ögel, 1988: 758) Hala günümüzde bile yapılan ölen kişinin odasının kapısının ve camlarının açılması eski Türklerdeki ruhun bedenden çıkınca göğe yükselmesine yardımcı olmak amacıyla ölünün çadırdan çıkarılması ile aynı amaca hizmet etmektedir. Yapılagelen bazı gelenek ve göreneklerde eski Türklere ait izlere rastlamak hatta İslamiyet ile ilgisi olmayanların tamamen Türk kültürünü yansıttığını söylemek mümkündür. Eski Türklerde, inanışa göre kötü olan kişiler öldüğünde ruhları yer altına gider ve dünyada yaşayan insanlara kötülük, hastalık ve ölüm olarak geri dönerdi. Bu nedenle ölünün ardından kurban kesilir, kanı yere akıtılır ve böylece ölünün ruhunu besledikleri inancını güderler.

Yine Eski Türklerde ölü yıkanır, yıkandıktan sonra ölüye “kiben” adı verilen bir giysi giydirilip eşik veya eşük adı verilen bir deriye sarılıp tabuta konulmakta cenazesi birkaç gün evinde kaldıktan sonra cenaze töreni yapılmaktadır. Mezar

²⁹ Alper Tunga'nın ölümü üzerine “*Alp Er Tunga öldi mü ,İssız ajun kaldı mu ,Ödleğ öçin aldı mu Emdi yürek yırtılır*” (Mahmut, 1985: 41-42, C. I)

³⁰ “Orhun yazıtlarından ancak şu kadarı malum oluyor ki ; Vefat eden hakkında “uçdı” deniliyor. Malumdur ki Batı Türklerinde de hatta İslamiyet'in kabulünden sonra da öldü yerine “şunkar boldı” tani “şahin oldu” ifadesi kullanılıyor.” (Tuna, 1960: 131-148)

fazla derin olmayacak şekilde kazılır ölen kişi mezara konulduktan sonra ölenin yakınındaki herkes biraz toprak atardı. Eski Türklerde ölen kişinin yakınları defin ve cenaze töreniyle ilgilenmeyi kendilerine görev ve şeref saymaktadırlar.(Kafesoğlu, 2013: 58) Ölünün mezara gömülmesinden sonra yakınları cenaze evine (çadırına) gelmekte burada üç gün konaklamakta ve yemek yiyip ölenin ruhunu şereflendirmektedir.(Küçük, 2010: 291) Günümüzdeki Türk topluluklarında İslamiyet'in yaşanmasından bu güne gelen ölüm anı, ölü gömme ve ölümden sonra cenaze evindeki detaylar daha sade ancak hem Eski Türklerden hem de İslamiyet'ten motifleri barındırmaktadır. Halikân Oymağı'nda Ölüm ve ölümden sonra yapılan adet ile gelenek- göreneklere bakacak olursak ;

3.3.1 Ölüm Anı

Eğer ölüm aniden kapıları çalmamış ise evde ölmek üzere olan birisine Kur'an-ı Kerim okunur ve yanında sürekli olarak Kelime-i Tevhit ve Kelime-i Şehadet getirtilerek ölen kişinin bunları hatırlayıp tekrar edip şehadet getirerek ruhunu teslim etmesi sağlanır. Ölüm hali üzerinde olan kişi sağ tarafına yatırılarak temiz su veya zemberek suyu ile ıslatılmış pamuk ya da bir tülbent yardımıyla dudakları ıslatılır. Odasında herkes yanında helallik ister ve Kur'an-ı Kerim'den Yasin Suresi okurlar. Kişinin ruhu bedenden çekildikten sonra buna halk ölüm soğukluğu geldi ifadesi kullanmaktadır. Ölen kişi düz yatırılır çenesi tülbent ile bağlanır, gözleri açık ise kapatılır.³¹ Üzerine temiz bir çarşaf örtülür ve ölünün şişmemesi karnının üzerine için bir bıçak bırakılır. Ölen kişinin bulunduğu odada cam ve pencerelerin açılması, ölünün yanında defne kadar birisinin uyanık bir şekilde beklemesi adeti de yaygın bir adettir.

3.3.2 Ölü Gömme

Ölen kişi çok fazla vakit kaybedilmeden yıkanır, kefenlenir ve yakın akrabaları ile beraber mezarlıkta defin işlemlerine başlanılır. Halikân Oymağı'nda eski zamanlarda ölen kişinin yerleşim yerinde yıkanmadığı hatta suyunun etrafa dökülmediği görülmektedir. Halikan oymağı Malatya yöresinden Sebahat YILDIRIM(72) Bulgurlu Köyü sakini: “Anneannemlerin anlattığına göre çadırların

³¹ Gözlerinin açık olması dünyada daha yapacak işlerinin olmasına veya birini göremeden ona hasret gittiğine yorulur.(İrmak, 2016: 126)

orda ölü yıkanmaz. Ölü daha öteye götürülür bir kazan yakılır oradaki su ile ölü yıkanır. Kazanda kalan su hiçbir yere dökülmez. Kazanın içindeki su bitene kadar altında yanan ateş söndürülmez ve su kaynaya kaynaya biterdi.” Sözlerinden anlaşılan ölüden sakınma ve ölümün gelmesinden korkmanın bir ifade ediş şeklidir. Halikan oymağı Malatya yöresinden Cemile ZEREN (78) İspendere Köyü sakini: “Suyun etrafa dökülürse ulaştığı yere ölüm getireceğine inanıldığını ve Ölünün kefenlenip ölenin kıyafetlerinin de o suda kaynatıldığını” söylemiştir. Bunun sebebi;ölünün ruhunun hala elbisede olduğu inancına sahip olmaktır. (Irmak, 2016: 116)

Halikan oymağı Malatya yöresinden Zeytin YILDIRIM Bulgurlu Köyü sakini (81): “Annem biz küçükken ölenin yıkandığı yere gitmemize izin vermez, o suya basınca oradan bize zarar geleceğini söylerdi. Açık alanda dört tane tahtanın üzerine çarşaf atılır ve orda ölü yıkanır. Ölü yıkandıktan ve gömüldükten sonra ölünün yıkandığı yerde küçük bir ateş yakılır ve bu ateş yedi gün söndürülmezdi. Ölü gelmesin diye yapılırdı.” Bir başka yörede ise ölen kişi ve kıyafetleri yıkandıktan sonra kazandaki su biter ve kazan ters çevrilir, definden sonra kazan düzeltilirdi. Eski Türklerde yaygın olan gömülene kadar ruhunun etrafta gezdiği algısının izlerini burada görmek mümkündür.

Ölen kişinin mezara konmasından sonra yakınları birer kürek toprak atarlar üzerine ve üzeri kapatılır. Mezarın başında bir ateş yakılır ve bu ateş ölümün üzerinden bir gün geçene kadar söndürülmezdi. Bu bilgileri bize veren Halikan oymağı Malatya yöresinden Emine KARATAŞ (83) Yaygın Köyü sakini:“ Mezarın başında odunlarla bir ateş yakılır ve bu ateşin üzerine bir gün boyunca sönmeyecek kadar odun konulur”.

Ölünün mezarının başında ateş yakma Gagauz ve Kırgız Türklerinin de defin sırasında yaptığı bir uygulama olup, sebebinin Emine KARATAŞ'ın dediği gibi ölenin ilk gecesinin aydınlık geçmesine, ruhun yerine odunların ateşte yanmasına yönelik bir anlayışın olduğu görülmektedir. Konya yöresindeki Halikânlılara bunu sorduğumuzda kendilerinin öyle bir şeyi hatırlamadığını ama ölünün yıkandığı suyun asla dökülmediğini ve su buharlaşıp bitene kadar kazanın altındaki ateşin söndürülmediğini söylemişlerdir. Mezarlıkların evlerine biraz uzak ancak gidip ziyaret edebilecek kadar yakın yerlere kurulması ise mezarlıklardan

(ölen insanların ruhundan ve ölümden) korktuklarını ancak ölen yakınlarını ziyaret etmekten vazgeçemediklerini göstermektedir.

Defin işleminden sonra taziye sahipleri eve geldiklerinde ellerini işten çekerler. Acılarını yaşar ve gelen kişiler birbirlerine yardımcı olarak misafirleri ağırlar ev sahiplerine zorluk yaşatmazlar. Aynı şekilde evde yemek pişmez. Komşular veya akrabalar bu görevi üstlenmektedir.

3.3.3 Ölü Aşı ve Mevlid Yemeği

Ölenin ruhu ve hayrı için verilen yemekler ilk üç gün boyunca komşular veya yakın akrabalar tarafından yapılmakta ve dağıtılmaktadır. Nadire KIRKDEVELİ (76) :“ Ölenin ardından hemen yemek telaşı başlar cenaze defninde bulunan erkekler ve cenaze sahipleri eve gelmeden evlerde yemek pişirilir ve getirildi. Bu yemekler hayvancılık yaygın olduğu için 3-5 davar (küçükbaş; koyun-keçi) kesilir eti kavrulur ekmek, yayla çorbası ve pilav ile verilirdi. Cenaze evine ait hiçbir şey yenmez. Dağıtılan çay bile komşu ve akrabalar tarafından gönderilir, onlar tarafından yapıp dağıtılır.” Bu bilgilerden sonra Mulla ŞİMŞEK (55) :“Eskiden at veya at arabaları ile civar köylerden temsili 3-5 kişi gelir ve cenaze sahiplerinin evinde 1 hafta konaklar taziyelerini sunardı. Benim amcam öldüğünde sadece bizim 15-20 tane koyunumuzun kesildiğini ve evin çok kalabalık olduğunu hatırlıyorum” Üçüncü gün Mevlid okutulur, aile tarafından bir yemek verilir ve uzak akrabalar ile uzaktan gelen misafirler son kez taziyelerini sunup evlerine dönerler.

Ayrıca ölen kişinin kırkıncı veya elli ikinci gününde helva kavrulup dağıtılması da Halikanlılarda olan bir gelenektir. Bu geleneği Altay Türkleri ve Kırgızlarda da görmek mümkündür.

3.3.4 Yas Dönemi

Yas (mâtem) kelime anlamı bakımından bir ölüm karşısında duyulan derin üzüntü sebebiyle sergilenen davranışlar anlamına gelmektedir. (Örnek, 1971: 81) Ölüm olayının yaşandığı ailede sevinç ve neşe ile davranmamak, duyulan acıyı paylaşmak ve bu hususta ölünün olduğu evde geride kalanların acılarına ortak olmaktır. Yas tutmak, cenaze sahiplerine yardımcı olmak yas süresince ölüye saygılı olmayı gerektirmektedir. Ölenin ardındaki yas süresinin kesin belli bir günün olmamakla birlikte bazı yerlerde kırk ve bazı yerlerde elli iki gündür.

Halikânlılarda yas süresi ölenin yaşına ve yakınlığına göre değişmektedir. Eğer yaşlı veya hasta olup ölümü beklenen birisi ölmüş ise elli iki gün sonra normale dönülürken genç bir kişinin ölümü bütün çevrede derin bir üzüntü duyulmasına yas süresini neredeyse bir yıla kadar uzatmaktadır. Halikânlıların yas süresince elbiselerini renkli giymedikleri, genellikle koyu renk elbise tercih ettikleri, bununla beraber kadınların üç etek üzerine giydiği önlüğü katlayarak bellerine bağladığı, saçlarının örgülerini açıp tek örgü yaptığı hatta saçlarından bir tutam kestikleri, başlarına siyah yazma bağladıkları ve elbiselerinin üzerindeki kaftanı çıkarıp ters giydikleri bilinir.

Erkeklerin ise tıraş olmadığı, temiz ancak ütülü ve çok düzgün giyinmemeye özen gösterdikleri, ceketlerini çıkarıp ters giydiklerini de eklemeliyiz. Evlerindeki yastıkların ve minderlerin kılıflarını çıkarıp ters taktıklarını veya ters çevirdiklerini ayrıca evdeki aynaları örttüklerini bu yas süresince erkek- kadın arasındaki cinsel ilişkinin olmadığını ve yas bitene kadar bütün bunları sürdürdüklerini görmekteyiz.

Mulla ŞİMŞEK (55): “Dayım çok genç öldüğünde üç ay anneannem elbiseleri ters giyip yerde yatmış, teyzem tırnakları ile yüzünü paramparça etmiş. Acı o kadar büyükmüş o kadar büyükmüş ki bir sene evi badana yapmamışlar, beş ay kıyafetleri ters giymiş ve bir ay boyunca her sabah mezara ağlayıp ağıt yakarak gider ve aynı şekilde geri gelirlerdi” Yas döneminde taziye ziyaretlerinde eve gelen kadınlar taziye sahibi en yaşlı kadının göğsüne ve dizine kafasını koyar ve o şekilde ağlayarak ağıt yakarlardı. Bu onlarda “yasa oturma” kelimesi ile tanımlanmaktadır.

Elbiseleri ters giyme ve aynaları kapatma ile saç örgülerini açıp tek örgü yapma ve saçlarından bir tutam kesmeleri adeti Eski Türklerde birebir görülmekte olup; günümüze kadar gelmiş bir adettir. Kırım sultanlarından meşhur “Adil Sultan” destanında ağıt söylenirken elbiselerini ters giyip ağladıklarını görmekteyiz. (İnan, 2012 :199) Bu uygulamalara Anadolu’nun Kars, Erzurum ve Van gibi birçok şehrinde rastlanılmaktadır. ³²(Örnek, 1971: 81)

Yas süresince üçünde, yedisinde kırkında veya elli ikisinde mezar başına giderler. Mezarın başında Kur’an-ı Kerim okur ölenin günahlarının bağışlanması için dualar edilir. Ölümün uğramasından sonra gelen ilk Ramazan veya Kurban

³² Erzurumlu bir “Erzurumlu bir kadın ölen kocası için; “Bir saçımı ağ ördüm/Bir saçımı kara ördüm/Senin uğruna dağıttım” der. “ ((Örnek, 1971: 81-85)

Bayramı ölen kişi için “*ilk bayramı*” terimi kullanılır ve yakın akrabalar tarafından ölen kişinin evine taziyeye gidilir. Bu bayram taziyesi sırasında gelenlere tatlı yerine çay, acı kahve ve sigara tutulurken evde bayram havası yerine yas havası hakim olmaktadır. İlk bayram Anadolu’da çok yaygın bir terim olmakla beraber günümüzde hala devam edilen bir uygulamadır.

3.3.5 Yas Kaldırma

Yas kaldırma ve yaşlıların normal hayata dönmelerine yardımcı olma süresinin topluluklar arasında farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Malatya yöresinde kırk gün iken Konya ve Haymana yöresinde elli iki gündür. Bu süre boyunca kadınlar ve erkekler kıyafetlerini ters giymeye, kadınlar başlarına siyah örtü takmaya ve evdeki aynalar kapatılmaya devam etmektedir.

Ölen kişinin ailesinin evine; yasin sona ereceği günlerin nihayetinde o köyün ileri gelenlerinden birisi gelir, ailenin evinde yemek yer ve gelen kadınlardan birisi kadınların başına renkli örtü takardı. Bundan sonra artık o evde yas süreci biter kıyafetler, yastık ve minder kılıfları düzeltilir. Yas sürecinin bitmesinin ardından bir yıl geçtikten sonra yeniden aile evinde toplanırlar, yemek yerler ve ailenin acısını tekrar yad ederler. Anadolunun diğer kesimlerinde görülen yas hamamı Halikanlılarda görülmemekte benzeri bir uygulamada olmamaktadır.

Ölüm yaşamın vazgeçilmez bir parçasıdır. Ölümün her toplum için acı verici olduğu ve bu acıyı azaltmak veya paylaşmak için çeşitli uygulamaların olduğu bilinen bir gerçektir. Anadolu’da farklı yörelerde bazı dikkat çekici uygulamalar dışında Türkmen aşiretleri ve oymaklarında genel anlamda birbirine benzer uygulamaların olduğu görülmekte ve hepsinde Eski Türklerin ölüm geleneklerinden izler taşıdığını tespit etmekteyiz.

3.4 Halikân Oymağı’nda Yemek Çeşitleri

Geçimini hayvancılıkla sağlayan Anadolu Türkmenlerinde yemek çeşitliliği et , yayladan topladıkları otlar ve hayvansal ürünlerle sınırlıdır. Konya Yöresi’nde misafir geldiğinde “Yayla Şurba (çorba)’sı”, “Kavrulmuş Et”, “Bulgur Pilavı” ve “Yayık Ayranı” verildiğini söylerler. Düğün ve cenazelerde taze pişirilmiş ekmekler, kavurmalar ve pilavlar başı çekerken çorbada Şurba Mahir denilen bir çorbaları olduğunu öğrendik. Yaylada ve kışlaklarda hayvancılık ile uğraşan Halikanlılar iş yüklerinden dolayı yapımı kolay fakat doyurucu yemekleri tercih

etmişlerdir. Ambarlarında eksik olmayan buğdaylarından; Bulgur pilavı ve bulgurun küçük çekilmiş haline “Yarma” dedikleri bir undan köfteler yaparlardı. Mevsimine göre bazen bu köftelere patlıcan, bazen ayran bazen ise kurutulmuş sebzelerden koyarlar ve hepsine farklı isimler verirlerdi. Hayvancılığın yaygın olduğu kesimlerde yemek çeşitlerine bakıldığında bol etli, bol tereyağlı, yoğurtlu veya ayranlı yemeklere rastlanılmaktadır. Belli başlıca yemeklere bakacak olursak;

3.4.1 Yayla Çorbası

Gerek Malatya yöresi gerek ise Konya yöresinde misafir geldiğinde pişirilen çorba olarak karşımıza çıkan yayla çorbasının günümüzdeki yayla çorbasından tek farkı ayranı bol ve içinde az bulgur olması. Bulgur, ayran ve mevsimine göre bazen yeşil bazen kurutulmuş nane ile hazırlanan bu çorba düğün ve cenazelerde de karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf 3.4.1: Yayla Çorbası

Konya Halikanlılarında “ Düğün ve cenazelerde önce yayla şurbası o yoksa şurba mahir ve kavrulmuş et olurdu.” Malatya Halikanlılarında “ Yayla çorbasının yanında yufka ekmek ve kavurma pilav olurdu” bu bilgiler ışığında en çok karşımıza çıkan ve günümüze kadar gelen bu çorbanın tarihinin eskilere dayandığı ve oymağın Anadolu’ya yayılan kesimlerinde ortak olduğu görülmektedir.

3.4.2 Şurbâ Mahir – Gendime Çorbası (Buğday Çorbası)

Buğday üretiminin olduğu toplumlarda buğday ile yapılan yemeklerin çokluğuna rastlamak normal bir durumdur. Buğday hasat edilir, değirmene götürülür. Bir kısmından un elde edilirken kalan buğday, bulgur ve yarmaya

dönüştürülür. Buğdayın sadece dövülerek kabuğunun soyulduğu ve öğütülmeden kaldırıldığı kısmı ise çorbalarda ve diğ hediğinde karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf 3.4.2: Gendime - Şurba Mahir Çorbası

Buğday çorbasına Konya yöresinde Şurbâ Mahir denirken Malatya yöresinde gendime çorbası olarak da bilinmektedir. Hem sıcak hem de soğuk olarak tüketilen çorbanın yaylada iken eksik olmadığını söylüyorlar. Konya yöresinde Şurbâ Mahir; Nohut ve Buğdayın haşlanmasından sonra kaynayan ayranın içine konulup, içine taze toplanan narpuz ve bazen de kenger otunun konulmasıyla oluyor. Malatya yöresinde ise kaynatılmış veya kaynatılmamış ayrana haşlanmış nohut ve buğdayın konulması ve içine taze nane eklenerek hazırlanan gendime çorbası bayramlarda yöresel bir yemek olarak evlerin mutfağını süslemektedir. Sıcak hazırlanırsa sıcak tüketilen ancak soğuduktan sonra daha ısıtılmayan, yöreden yöreye farklılık gösteren bu lezzetli çorbanın ara öğün olarak da tüketildiği görülmektedir.

3.4.3 Nohutlu Köfte

Köfte çeşitlerinin bulgurun en ince hali olan yarmadan yapıldığı görülmektedir. Bazen ıspanaklı bazen nohutlu bazen ise ayranlı olarak karşımıza çıkan bu köftenin bir çeşidini tek almakta fayda görüyoruz. Kışın nohut ve nohut boyutunda hazırlanmış köftelerin kurutulmuş patlıcanlı soğanlı salçalı bir suda haşlanması ile elde ediliyor.

Fotoğraf 3.4.3: Nohutlu Köfte

Köfte yemekleri köylülerin hayatında vazgeçilmez bir yer edinmektedir. Sebzelerin kurutulması ve kurutulan sebzelerin en alternatif biçimde kışın yemek haline gelmesiyle kışlıklarda yaşayan yöre halkının sofralarını şenlendirmektedir.

3.4.4 Katmer - Gözleme

En eski adıyla bilinen ve hala Malatya yöresinde Katmer olarak geçen bu yemeğin Konya yöresindeki halk tarafından ise önceleri katmer ancak şimdi gözleme dedikleri görülmektedir. Hamurun açılıp içine otlu-peynirli bir malzeme ile hazırlanan bir harç konularak kapatılması ve saçta pişirilmesi üzerine oluşan bu yemek; ekmek yapan kadınların ekmek yaptıkları sırada hızlıca yaptıkları, hane halkı tarafından sıcak olarak tüketilen bir yemektir.

Fotoğraf 3.4.4 : Ekmek Pişirme Ocağı ve Katmer

3.4.5 Sîr-un – Sîr-most

Ekmeğin doğranıp dizildiği tepside üzerine sarımsaklı yoğurdun konulup ve bolca tereyağının kızartılarak üzerine gezdirildiği bu yemek, en hızlı ve en doyurucu yemekler arasında geçmektedir. Özellikle gelen misafire beğeniyle sunulan en değerli yemeklerin başında yer alır. Hayvancılık ile uğraşan Türkmen Boylarının hemen hemen hepsinde buna benzer bir yemek görülmektedir.

Fotoğraf 3.4.5: Sir-e rûn

3.4.6 Yapraklı Köfte

Genellikle Malatya Yöresinde Rişvan Aşiretinin diğer oymakları tarafından da sevilerek yenilen bir yemektir. Kiraz, ayva ve dut yapraklarının çıkması ile taze ve körpe yapraklar toplanır yarmadan hamur yapılarak bu yapraklara sarılır ve haşlanılır. Kaynatılmış ayranın içine konulduktan sonra üzerine kızartılmış soğan veya salçalı soğan ilave edilerek tüketilmektedir.

Fotoğraf 3.4.6: Yapraklı Ayranlı Köfte

3.4.7 Gemrun - Paluk

Tatlılara bakıldığında ise daha çok un ve şekerin kavrulup içine bolca terayağı konularak yapıldığı bir tatlıdan bahsedilmektedir. Konya yöresinde Gemrun denilen bu tatlının Malatya yöresindeki adı Paluk'tur.

Fotoğraf 3.4.7.1 :Gemrun – Paluk

Türkmen Aşiretlerinin geçim kaynaklarının hayvancılık olduğu gibi beslenme tarzları da hayvancılığa dayalıdır. Buğday ve bazı baklaların üretiminin yanı sıra et, süt, çökelek ve tereyağından başka ellerinde yazın topladıkları otlar ve sebzelerin kurutulmuş halleri ile kışlaklarına dönerler bunlarla yapabilecekleri yemekleri yaparlardı. Neredeyse bütün yemeklerinde kurutulmuş et, sebze ve tereyağı bulunmaktadır. Süt bolluğundan ayran, çökelek, peynir ve tulumu bolca görmek mümkündür.

Topladıkları otların değerlendirmesini de akıllıca yapan yöre halkı ; pirpirim denilen semizotunu yazın toplar biber ve ayran ile küplere koyarak kışın ortalarına kadar saklamaktadır. Bunun yanında ısırgan otu, narpuz, reyhan, kekik ve nane gibi diğer otların toplanılıp yazın taze kışın ise kurutularak kullanılması aynı zamanda kışın zor şartlarında bağışıklıklarının da güçlendirmektedir. Bütün bu yemeklerin yanında, “Sokluk, Hoşaf (Kayısı), Zade, Dutmaş, Ufak Mantı, Mercimek Aşı(Tirta) ve Soğan Aşı” gibi yöresel yemekleri bulunmaktadır.

Fotoğraf 3.4.7.2 Pirpirim Cacığı ve Köy Ekmeği Çeşitleri

3.5 Giyim- Kuşam ve Ev Eşyaları

Erkeklerin giyimine bakıldığında örme şalvar, gömlek, içlik, yelek, ceket ve örme kazak giydikleri görülmektedir. Gençler nakışlı örme çorap giyerken yaşlılar düz örülmüş çorap giyerler. Erkeklerin giyimine bakıldığında ilk izlenim uyumlu olduğu görülür. Orta hallilerde durum bu iken kumaş şalvar varlıklı olma alametidir. Bu şalvardan giyenin yeleği, ceket ve gömleğide kalitelidir.

Kadınların giyiminde alta 3 etek adı altında bir elbise onun altına örme çoraplar ve onun üstüne sılte denilen bir yelek giyerler. Yeleğin üzerine hıftan denilen bir kaftan giyip dışarı çıkarlar. Yelek ve kaftan el işlemleri ile işlenmiş ve çeşitli motiflerle süslenmiştir. Başlarına başlık takıp onun üzerine bir örtü örterler. Evlendiklerine başlarına takılan başlık ile günlük hayatta taktıkları paha açısından farklıdır. Evlendiklerinde gelin oldukları ailenin varlığına göre gümüş ya da altın işlemeli bir başlık takarlar.

Nadire KIRKDEVELİ (76):“ Kadınlar üç etek şeklinde kalın bir etek giyer ve onun altına da bir don veya pazen giyerler. Bakıldığında kadınların hiçbir yeri görülmez. Kadınlar iş yaparken şalvarlarını giyer işleri bittiğinde 3 etek ve üzerine önlüklerini giyerler”

“Bekar kızlar saçlarına keçi kılından örme ve üzerinde pul(çeyrek) altınların olduğu süsler takarlar. Saçları açık olanı gördün mü bilirsin bu bekardır, kapatmış ise evlidir.”

Fotoğraf 3.5: Örnek Bir Halikânlı Kadın Giyimi

Halikânlı bir kadının giyimi: üç etek, önlük, başlık, yazma ve sılte(yelek)

3.5.1 Kına Elbisesi

Evlendikleri zaman yine varlık durumlarına göre değişen kalitede kıyafetler giyerler. Geline kınada pembe işlemeli bir kaftan ve kuşak takılır.

Fotoğraf 3.5.1: Kına Elbisesi: Kaftan ve Kuşak

3.5.2 Düğün Elbisesi

Düğün günü geline önceden hazırlatılan sarı kaftan ve işlemeli ceketi giydirilir. Bunun üzerine gümüş ve altın ile süslenmiş başlığı takılır ve kırmızı bir örtü örtülür. Gelin atın veya at arabasının üzerinde düğün evine gelir.

Fotoğraf 3.5.2: Gelinlik: Kuşak, Kaftan ve Ceket 'in Arka ve Önden Görünümü

3.5.3 Ev Eşyaları

Evlerinde el işlemesi göz nuru yastıklar halılar ve süsler bulunurdu. Aile yapıları büyük olduğu ve gelinler ile beraber yaşadıklarından yemekler kazanlarda pişer, bakır kaplarda yer ve içerler. Gelen gelinin getirdiği el halısı, yastık, yatak ve yatak ile makat örtülerini kendisin işlediklerini söylerler. Keçinin kılı “filik” ile dokunan halı, kilim ve yastık kılıflarını düğünden sonra gelin gittiği evde çıkarır ve orada kullanır. Bu eşyalardan günümüze kadar gelenlerin fotoğraflarına bakacak olursak;

Fotoğraf 3.5.3.1 İki Farklı Yastık Kılıfı Modeli (El Dokuma)

Fotoğraf 3.5.3.2 Yastık Kılıfı ve Kılıf Örtüsü

Fotoğraf 3.5.3.3:El Dokuma Namazlık

Fotoğraf 3.5.3.4: Duvar Halısı (El Dokuma ve Kök Boyası)

Fotoğraf 3.5.3.5: El Dokuma ve Kök Boyası

Fotoğraf 3.5.3.6: Örnek Bir Oturma Alan

1

Fotoğraf 3.5.3.7: Bakır Teşt ve Kazan

Fotoğraf 3.5.3.8: 200 Yıldan Daha Eski Olduğu Düşünölen Ayna

Ailelerin atadan yadigar olarak sakladığı, yerleri süsleyen halıların artık duvarları süslediğı ancak yastık ve minder kılıflarının ayna süslerinin hala eski amaçlarına uygun kullanıldığı gözlemlenmektedir.

SONUÇ

Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rol oynayan Türkmen aşiretleri Malazgirt Zaferi ile Anadolu'ya göçlerini hızlandırmış ve bu coğrafyayı yurt edinmişlerdir. Selçuklu Devleti'nin dağılmasından Osmanlı Devleti'nin güç kazanmasına kadar geçen süre zarfında beylikler dönemi Aşiretlerin idari teşkilatlanmalarını hızlandırmıştır. Aşiretler zamanla büyüyüp cemaat ve oymaklarına ayrılmış ve geniş coğrafyalara yayılmışlardır.

Osmanlı Devleti yerleşik hayata adapte olduktan sonra konar-göçer yaşam süren aşiretlerin yerleşikliğe geçmesi için bir takım uygulamalarda bulunmuştur. Zaman zaman Osmanlı Devleti ile aşiretlerin arasında problemler çıkmış hatta Celali İsyanları gibi bir isyan dönemi dahi başlamıştır. Aşiretlerin her birinde bazı eşkıyalık faaliyetleri görmek mümkündür. Aşiretlerin her birinin içinden bazı eşkıyalık faaliyetleri görmek mümkündür. Osmanlı Devleti dönemindeki belgelere bazen eşkıyalık yapan aşiretler konu olurken bazen de eşkıyalığa maruz kalan aşiretler konu olmuştur.

Rişvan Aşireti hakkında da yaylaklarına ve sürülerine saldırı hakkında bir belge bulunurken aynı şekilde Rişvanlı bazı eşkıyaların diye başlayan belgeler de bulunmaktadır. Konar-göçer yaşayan halkın tümünden eşkıya veya medeniyetsiz olduğunu düşünmek ciddi bir yanlış olacaktır. Bozkır kültürünü doğdukları topraklardan Anadolu'ya taşımış olan bu aşiretler Osmanlı Devleti için yararlı olduğu zamanlar da olmuştur. Hatta verdikleri zarar faydalarından oldukça azdır. Sınır güvenliğinin sağlanması, hayvancılık ve verdikleri vergiler ile askeri yönleri Osmanlı Devleti'nin sıklıkla faydalandığı alanlar olmuştur.

Türkmen Aşiretlerini ifade ederken yaşayış biçimlerinden dolayı onlara “Türkmen Ekradı”, “Türkmanı Yörükanı Ekrad Taifesi” gibi isimlendirmeler kullanılmıştır. Bu isimlendirmelerden hareketle Anadolu'ya geldiğinden beri Türkmen aşireti olarak bilinen Rişvan Aşireti cemaat ve oymaklarına mensup bazı topluluklar kendilerini Kürt olarak tanıtmaktadır. Buna dayanak olarak ise belgelerde geçen “Ekrad” isimlendirmesini kullanmışlardır. Ancak bakıldığında Ekrad ve Etrak'ın sadece yaşayış biçimlerini ifade etmek için kullanıldığı ve

Türkler ile Kürtler ifadesinin aynı tanımlamada olmasının bir etnik anlam ifade etmediği anlaşılmaktadır.

Rişvan Aşireti Halikân Oymağı'nın Türkmen bir oymak olduğu hipotezini doğrulayacak nitelik oymağın kültürel aktarımının Türklerin kültürleri ile birebir aynı olmasıdır. Giyim-kuşam, yemekler ve ev eşyalarının tespitinde ise Malatya'da nasıl ise aynı şekilde Konya'da olduğu da saptanmaktadır Diğer geçiş geleneklerinde; doğum anında veya ölüm anında uygulananlar Kırgızlarda, Uygurlarda, Tatarlarda ve Gagauzlar'da aynı şekilde uygulanmıştır. Albasması, Kırkının çıkması, Gelinin kapı eşiğinde bir eşya kırması gibi daha birçok ananede eski Türk Dünyasından izler görmek mümkündür. Kültür nesilden nesle aktarılan çok ciddi bir millet kimliğidir. Türk kültüründe olan bu uygulamaların, Şamanizm'den kalma inançların İslamiyet'i benimseyen halkta kendini göstermesi kültürlerine ne denli bağlı olduklarının göstergesidir.

Çalışmanın kaynak ve tahlil tasniflerinden öteye geçecek olan konu, kültürün zaman ve mekandan bağımsız olarak kendini sosyal yaşantıda ortaya çıkarmasıdır. Sonuç olarak kültürlerini en çok meydana çıkaran geçiş gelenekleri ve yaşam tarzlarından, tarihi süreçlerine kadar yapılan araştırmanın temel konusunu oluşturan Aşiret-kimlik ilişkisinde“Halikân Oymağı Türkmen Oymağı mıdır?” sorusuna cevaben Halikân Oymağı'nın Türkmen Aşireti olan Rişvan Aşireti'nin bir kolu olduğunu ve Türkmen Oymağı olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

(Bu tez çalışmasında APA 6 atıf sistemi kullanılmıştır.)

Arşiv Kaynakları

TD nr. 71: 240- 243- 245

TD nr. 181: 208-211-212-214-215-217-218-221

TD. Nr. 123: 419- 421-430

TD nr. 142: 251

MVL: 650/35/1

MD. nr.129: 271

DH. TMIK: 11/74

C.DH: 167/8338

İ.DH: 222/13185_10

A.MKT.MVL: 430/20 -23/55/1 - 25/22/2

Diğer Kaynaklar

Acıpayamlı, O. (1974). *Türkiye’de Yürümeyen Çocukları Yürütme Gelenekleri*. Ankara: Başbakanlık Basımevi Yay.

Aça, M. (2011). "Altay Türklerinin Destanlarındaki Ölüm Teması Üzerine Bazı Tespitler". *Bilig*, (59): 1-20.

Akbaba, D. (2011). "Anadolu’da Kuzey Kafkasya’da Yaşayan Nogay Türklerinde Doğum Sonrası İnançlar". *Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (9): 87-100.

Akçadağ, G. (2012). "16. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağı’nda Eşkîyalık Hareketleri: Malatya Sancağı Örneği". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(3): 43-68.

Akçadağ, G. (2016). "Malatya Şehir Adı ve Şehrin Tarihi Süreçleri". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, (9): 185-206.

Akın, F. (2020). *Tanzimat Döneminde Anadolu’da Konar-Göçer Aşiretler (1839- 1876)* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akis, M. (2004). "Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Kilis Sancağındaki Aşiretlerin İdareleri, Nüfusları ve Yaşam Tarzları". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23(35): 9-30.

Akköz, H. (2017). "XIX. Yüzyılda Halep Vilayetinin Etnik Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme". *Journal of History and Future*, 3(1): 256-271.

Aktan, H. (2009). Sıhriyet. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 37, 111-112.

Artan, M. (2016). *Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devleti’nde Eşkîyalık Hareketleri (1626-1631)* (Yüksek Lisans Tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.

Atar, F. (2007). Nikah. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 33, 112-117.

Atar, F. (2007). Nikah. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 33, 112-117.

- Aysoy, A. (2017). "XVIII. Yüzyılın ikinci Yarısında Adıyaman'da Asayiş Olayları". *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1): 61-76.
- Aysoy, A. (2017). "XVIII. Yüzyılın ikinci Yarısında Adıyaman'da Asayiş Olayları". *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1): 61-76.
- Bahadır, G. (2011). "Ortaçağ Anadolu'sunda Türk-İslâm Medeniyetinin Oluşması (636-1100)". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16): 113-126.
- Barkan, Ö. (1943). *XV ve XVI inci asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda ziraî ve ekonominin hukukî ve mali esasları* (C. 1). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Bayat, F. ve Cicioğlu, N. (2018). "Türklerde Cenaze Törenleri Bağlamında Mevlid Okuma Geleneği". *Sosyal Bilimler Dergisi*, (19): 147-155.
- Bekbabi, B. ve Darabadi, M. (2016). "Türkler ve Farslardaki Evlilik Âdetlerinde İslam Öncesi İnanç İzleri". *Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi*, 3, 147-158.
- Bezer, G. (2007). Rakka. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (34), 432-433.
- Boratav, P. (1948). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler Oyunlar)*. 2. Baskı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bozkurt, İ. (2010). *Anadolu Türk Aşiretleri (Avşar ve Diğer Türkmen Aşiretlerinin Yaşayışı ve Kültürleri)*. İstanbul: Ötüken.
- Canatar, M. (2002). Kethüda. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (25), 332-334.
- Çağatay, N. (1975). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler". *DTCF Dergisi*, V(5).
- Çakar, E. (2002). "XVI. Yüzyılda Suriye'de Yaşayan Salur ve Çoğun Türkmenleri". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2): 325-340.
- Çelik, G. (1999). "Osmanlı Devleti'nin Nüfus ve İskân Politikası". *DİVAN*, (1): 49-110.
- Çelikdemir, M. (2018). "Rakka İskanında Osmanlı Devleti'nin Ruha(Şanlıurfa) ve Harran'a Yerleştirmek İsteddiği Aşiretler". *Rıfat Özdemiş'e Armağan*.
- Demir, S. (2017). 162-237. *Sahifelerinin Transkripsiyon ve Tahlili* (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Döğüş, S. (2005). "Maraş'ta Türkmen Aşiretleri". *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, 1, 45-463.
- Efe, H. (2018). "Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Yaşayan Göçler ve Etkileri". *Sosyal Bilimler Metinleri*, (1): 16-27.
- Emecen, F. (2013). *XVI. Asırda Manisa Kazası. Türk Tarih Kurumu*, 392.
- Erdoğan, E. (2005). "Ankara Yörükleri(1463,1523/30 ve 1571 Tahrirlerine Göre)". *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (18): 119-135.
- Gelekçi, C. (2004). "Türk Kültüründe Oğuz- Türkmen- Yörük Kavramları". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (1): 9-18.
- Gök, İ. (2006). "İbn Hallikan'da Selçuklu Biyografileri-I". *Edebiyat Dergisi*, (15): 79-96.
- Gönen, S. (2005). Dede Korkut Hikayeleri'nden Günümüze Yansıyan Doğum Adetleri. *TÜBAR*, (XVIII), 103-112.
- Gülgönül, E. (2017). *1831 Nüfus Sayımına Göre Esbkeşan Kazasının Nüfus ve Demografik Yapısı*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Gündüz, T. (2013). *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri* 5. Baskı. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Güran, T. (2009). *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Gürbüz, A. (2009). "16-17 Yüzyıllarda Maraş Şehrinde Sosyal ve Ekonomik Hayat". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9): 165-170.
- Gürkan, S. (2007). Ölüm. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 34, 32-34.
- Hallaçoğlu, Y. (2020). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Irmak, Y. (2016). "Doğumdan Ölümüne Bingöl Geçiş Dönemleri İnançve Uygulamaları". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 113-132.
- İnalcık, H. (1959). "Osmanlılar'da Raiyyet Rüşumu". *Belleten*, XXIII(92).
- Kafesoğlu, İ. (2013). *Türk Milli Kültürü*. 35. Baskı. İstanbul: Ötüken.
- Karal, E. (1943). *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kılıç, O. (1998). "XVI. Yüzyılda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Nüfus". *Doğu Anadolu'da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu*, 319-328.
- Kılıç, O. (2014). Kürdistan Tabirinin Osmanlı Uygulamasındaki Muhtevası Üzerine Bazı Tespitler (16-18. Yüzyıllar). *Tarihte Türkler ve Kürtler Sempozyumu*, 164-210.
- Koçak, A. (2013). *Salnamelere Göre Ankara Vilayeti (1871-1907)* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.
- Köymen, M. (1986). "Selçukular ve Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi". *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (1), 21-35.
- Küçük, M. (2010). Geleneksel Türk Dini İnanışlarında 'Ölüm ve Sonrası' ile İlgili Uygulamalara Genel Bir Bakış. İçinde *Prof. Dr. Harun Güngör Armağanı* (ss. 283-296). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Metin, T. (2013). "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Türk İskanına Dair Bir İnceleme: Malatya Örneği". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2): 137-156.
- Mıynat, A. (2009). "Eyyubi Hanedanlığının Son Kalesi Hasankeyf'in Düşüşü". *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 24(2): 47-68.
- Ocak, A. (2002). *Selçukluların Dini Siyaseti (1040 -1092)*. İstanbul, Tarih ve Tabiat Vakfı.
- Okumuş, O. (2013). "Anadolu Coğrafyasında Ticari Hareketlilik: Osmanlı Devleti'nde Türkmen ve Yörüklerin İktisadi Hayatları". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2): 379-392.
- Öger, A. (2012). "Uygur Türklerinin Doğum Âdetleri". *Turkish Studies*, 7(1): 1679-1694.
- Örnek, S. (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Yayınları.
- Özaydın, A. (1991). Ankara. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 3, 203-204.
- Özaydın, A. (1999). İbn Hallikân. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 20, 17-19.
- Özaydın, M. (2007). "II. Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyete Diyarbakır Sempozyumu". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, (18): 385-395.

- Özbay, R. (2002). "Tanzimat Sonrasında Akdağ Kazası Civarına Afşar Türkmenlerinin İskanı" (1256/1840)". *XVI. Türk Tarih Kongresi*, 2, 454-479.
- Özçamca, S. (2007). "Türklerin Göçebeliği Hakkında Birkaç Not". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (7): 177-183.
- Özoğlu, H. (1996). "State-Tribe Relations: Kurdish Tribalism in the 16th- and 17th- Century Ottoman Empire". *British Journal of Middle Eastern Studies*, 1(23): 5-27.
- Öztürk, M. (2004). *16. Yüzyılda Kilis, Urfa, Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler- Oymaklar*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi.
- Öztürk, M. (2018). *Osmanlı Belgelerinde Halep*. İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği.
- Özvar, E. (2013). Voyvoda. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 43, 129-131.
- Perçemli, V. (2011). *Gagauz Türklerinde Doğum, Evlenme Ölüm Âdetleri* (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları, İzmir.
- Ravlig, F. (2008). *Türkmen Aşiretleri*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Sağlık, S. (2006). "Türkmen Düğün Geleneği". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3(2): 71-85.
- Sami, Ş. (2013). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Saydam, A. (2000). "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Aşiretlerin İskânına Dair Gözlemler". *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu*. Ankara, 217-229.
- Saydam, A. (2009). "Sultanın Özel Statüye Sahip Tebaası: Konar- Göçerler". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(20):9-11.
- Selçuk, H. (2007). "Osmanlı Devleti'nde XV. ve XVII. Yüzyıllarda Konar-Göçer Aşiretlerin Sosyal ve İktisadi Hayatları". *İCANAS*, 6(38): 2699-2706.
- Söylemez, F. (2011). *Osmanlı Devleti'nde Aşiret Yönetimi—Riştvan Aşireti Örneği*. 2. baskı. İstanbul: Kitabevi.
- Sümer, F. (1962). "Türk Kültür Tarihine Umumi Bir Bakış". *AÜ DTCTFD*, (3-4): 213-244.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri- Bpy Teşkilâtı- Destanları*. 2. baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sümer, F. (1988). Ağa. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1, 451-452.
- Şahbaz, D. (2018). "Orta Anadolu Kuzeyinde Bir Konar-Göçer Teşekkül: İnal-Oğulları (Etrak-ı İnallu)". *OTAM*, (43): 181-198.
- Şahin, İ. (1995). "XVI. Yüzyılda Osmanlı Anadolu'su Göçebelerinin İdari ve Sosyal Yapısı". *Tarih Enstitü Dergisi*, (15): 253-264.
- Şişman, B. (2017). Çağdaş Kentin Düğün Algısı ve Düğün Organizasyon Şirketleri. *Milletlerarası 9. Türk Halk Kongresi*, 328-319.
- Toprak, S. (2013). "Osmanlı Devleti Hizmetinde Bir Aşiret ve Lideri Riştvanzade Seyyid Abdurrahman Paşa". *Tarih Dergisi*, (58): 65-85.
- Tunç, M. (2019). "Hısn-ı Mansur Mütesellimi Abdi Ağa'nın Hısnı Mansur ve Behisni Kazalarındaki Vakıfları". *Vakıflar Dergisi*, (51): 153-174.
- Turan, O. (1951). "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri". *DTCTF Dergisi*, 447-457.
- Turan, O. (2009). *Türk Cihan mefkuresi Tarihi* 18. Baskı. İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Türkay, C. (2012). *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak ve Cemaatler*.3.Baskı. İstanbul: İşaret Yayınevi.

Ünal, A. (2017). "Kırgız Türklerinde Ölümve Ölüm Öncesi İnanışlar". *SUTAD*, (42), 339-351.

Yazıcı, T (1997). Halep. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 15, 239-244.

Yeşil, Y.. (2014). "Türk Dünyası'nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3(9): 117-136.

Yıldız, H. (1991). Avasım. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 4, 111-112.

Yılmazçelik, İ. (1997). "XVIII Yüzyıl İle XIX Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır Eyaletinin İdarî Yapısı ve İdarî Teşkilatlanması". *DTCF. Tarih Araştırmaları Dergisi*, (29): 217-237.

Yinanç, R. ve Elibüyük, M. (1983). *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri (1560)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.

EKLER

EK 1 71 Numaralı Tapu Tahrir Defteri

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (DAİRE BAŞKANLIĞI) (BOA) ©

270

مرکز معنوی و اخلاقی

[illegible]

مردم در آن زمان عالم را در دو قسم کرده بودند
یکی را اهل حق و دیگری را اهل باطل
و این دو گروه را با هم مقابله می نمودند و هر یک
را با نامی دیگر می خواندند و یکی را اهل حق و
دیگری را اهل باطل می خواندند.

میرزا محمد علی خان
میرزا محمد علی خان

[illegible]

239

و من در غایت این کار و عجز و فقر و نیازمندی
و سوزناکی دل و جان را به خداوند متعال
و ازین جهت که بخواهد این کار را
در هر حال انجام دهد و هیچ وقت
ترک نکند و این کار را

عربی و اروپایی که بعضی حکمرانان بعضی سلاطین و بعضی
 قبیله‌های نام‌کننده اساطیر اروپایی مقدس بودند
 لغویان این کلمات را می‌گویند که در لغت اروپاییان
 این را لغت و لغت‌های زبانی را می‌گویند لغت و لغت
 حکمرانان و سلاطین را می‌گویند لغت و لغت
 سلاطین و سلاطین را می‌گویند

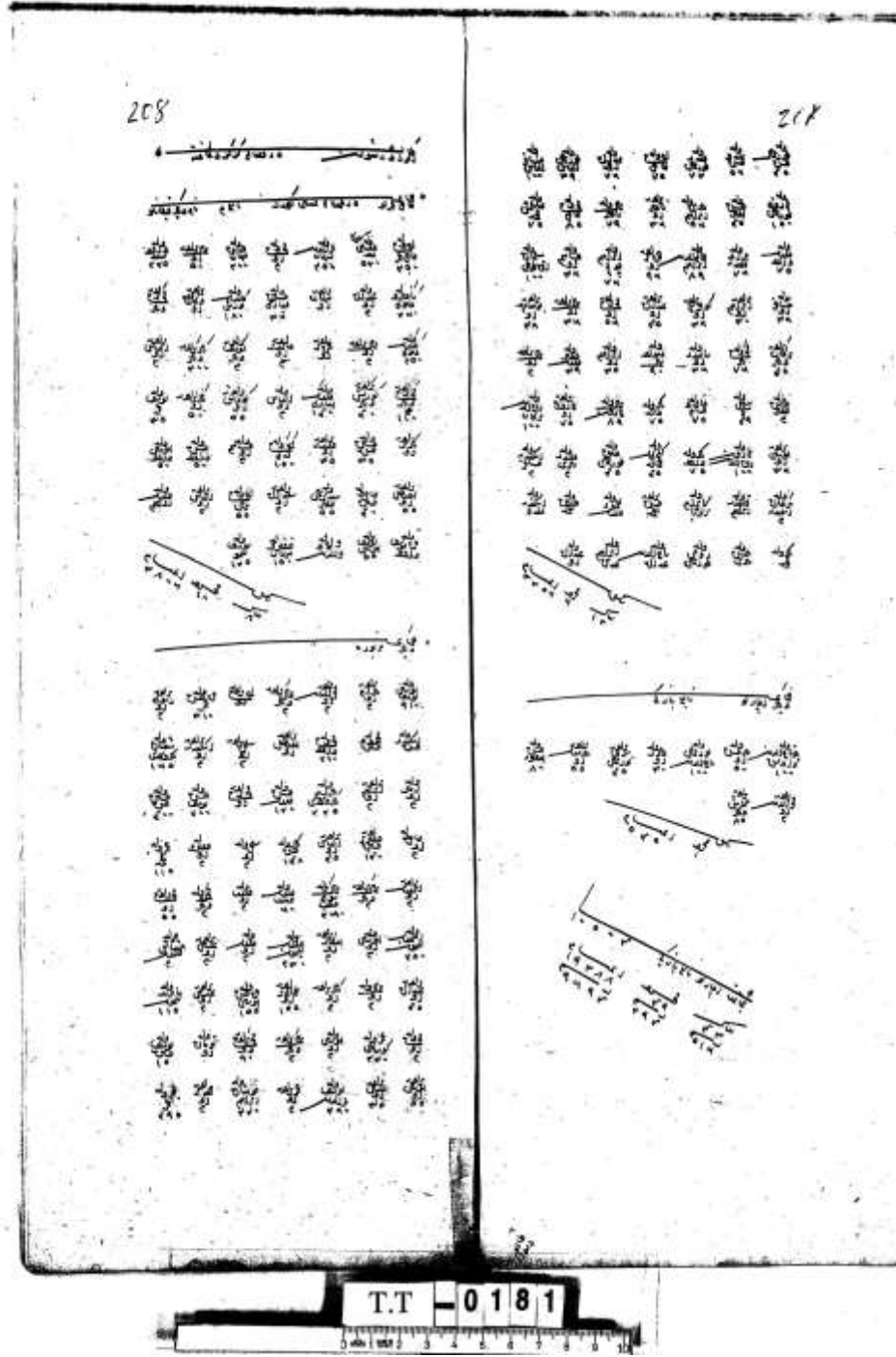
DFE.TD./	0	0	7	1
----------	---	---	---	---

T.C. SAĞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

DFE.TD./	0	0	7	1
----------	---	---	---	---

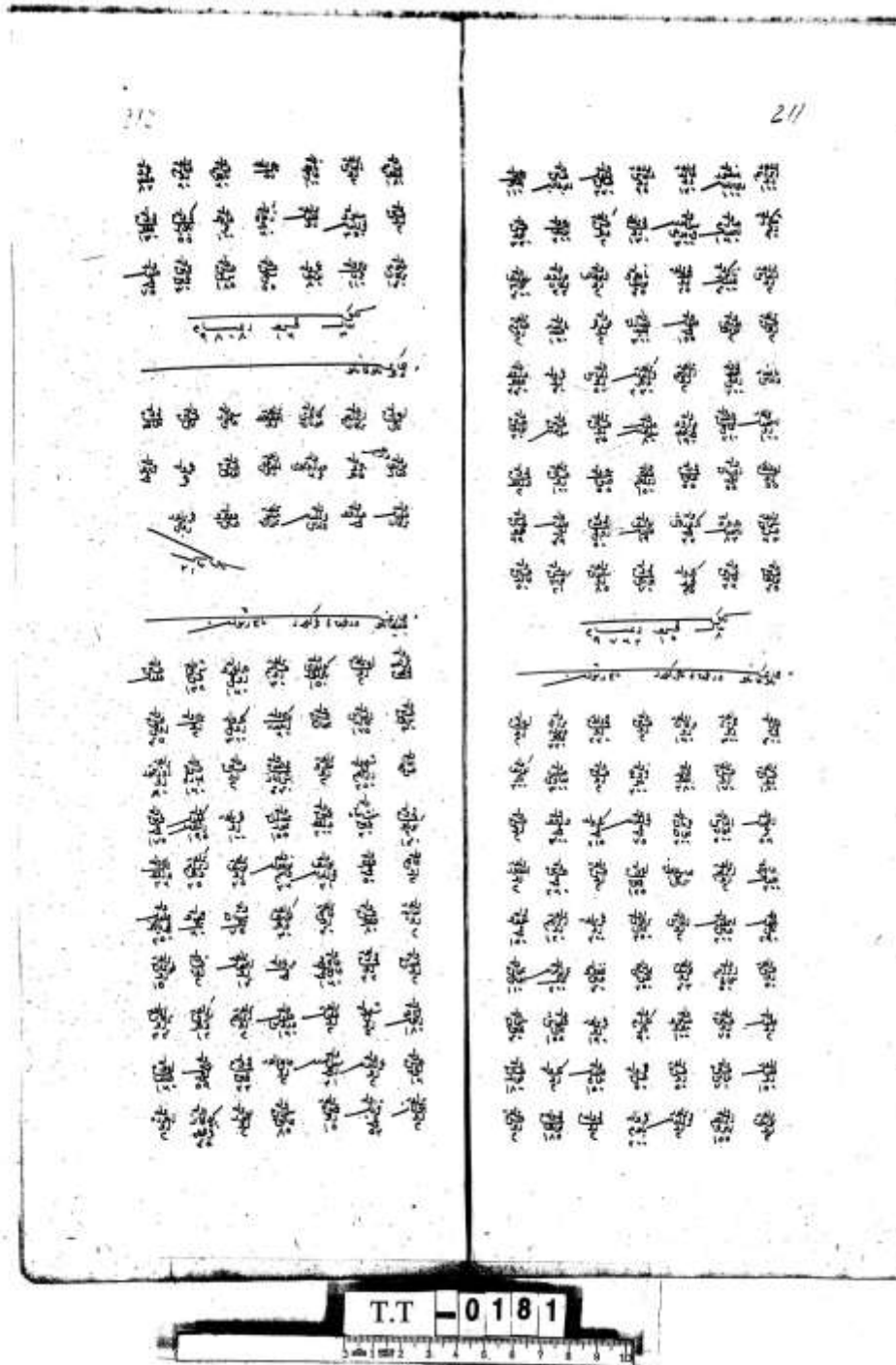
EK 3 181 Numaralı Tapu Tahrir Defteri

T.C. BAŞBAKANLIK OSKARELİ ARŞİVİ GAZİNE BAŞKANLIĞI (BOA) 0

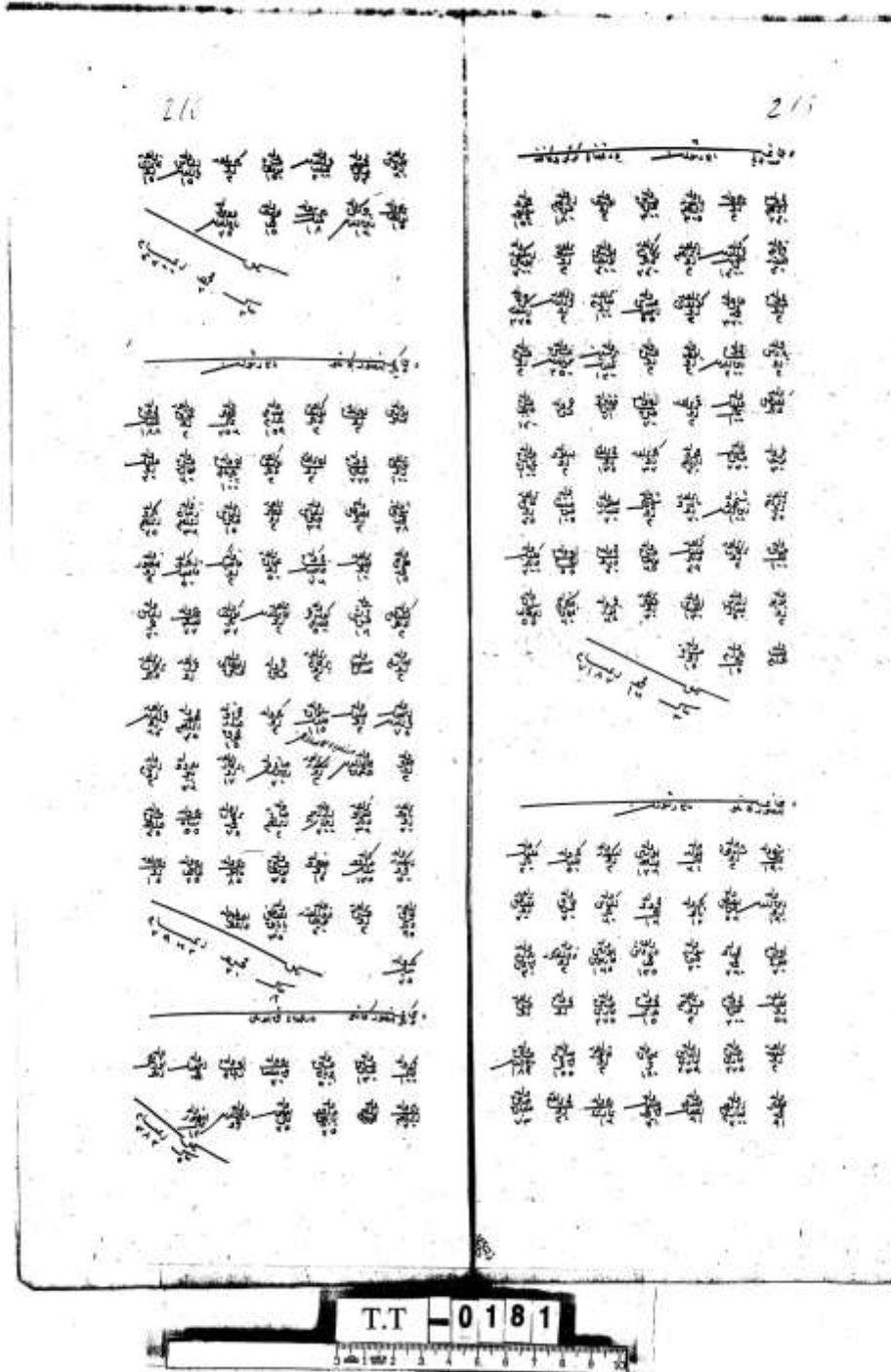
EK 4 181 Numaralı Tapu Tahrir Defteri

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ GAYRİ MENKUL (BOA)

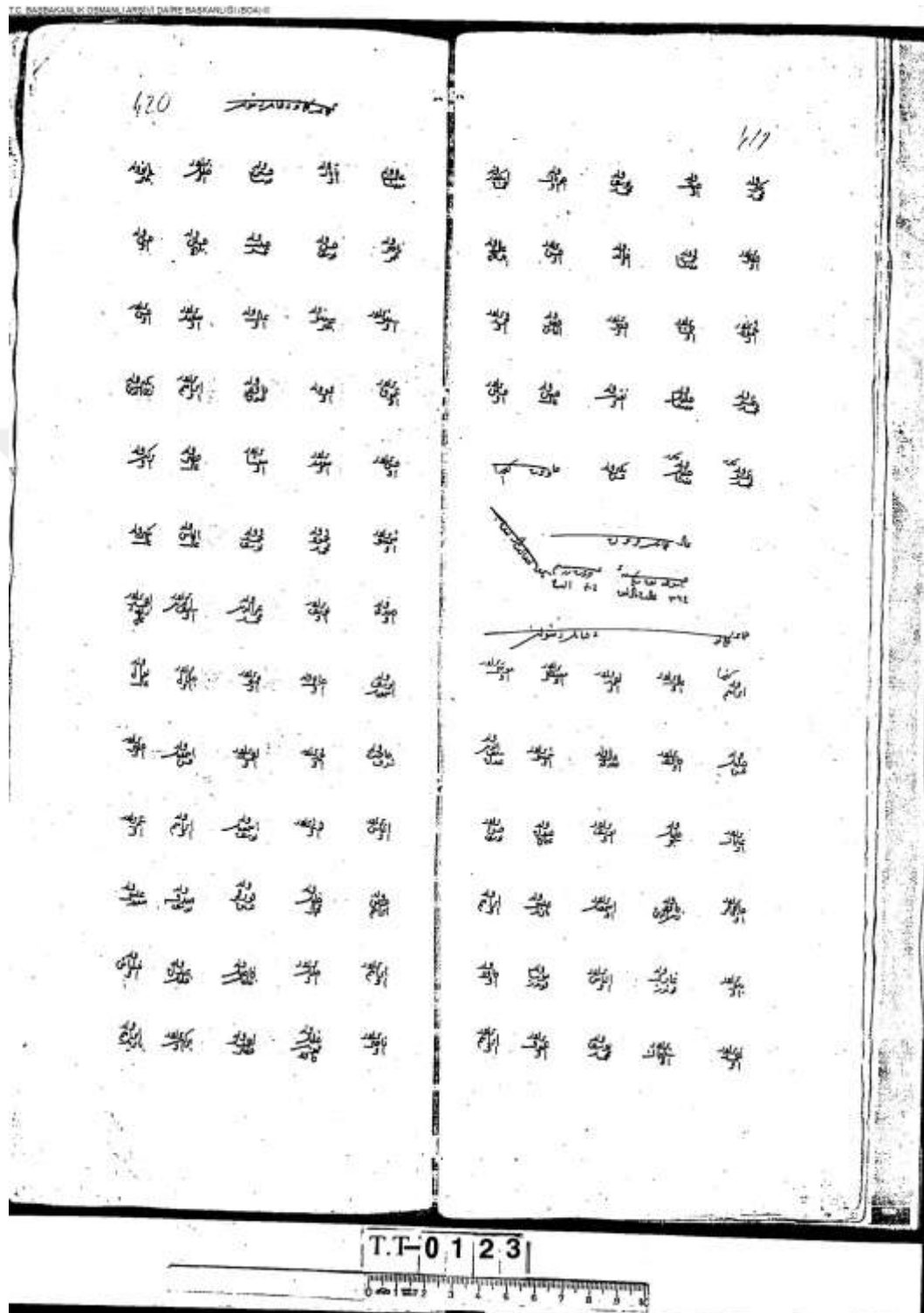

EK 5 181 Numaralı Tapu Tahrir Defteri

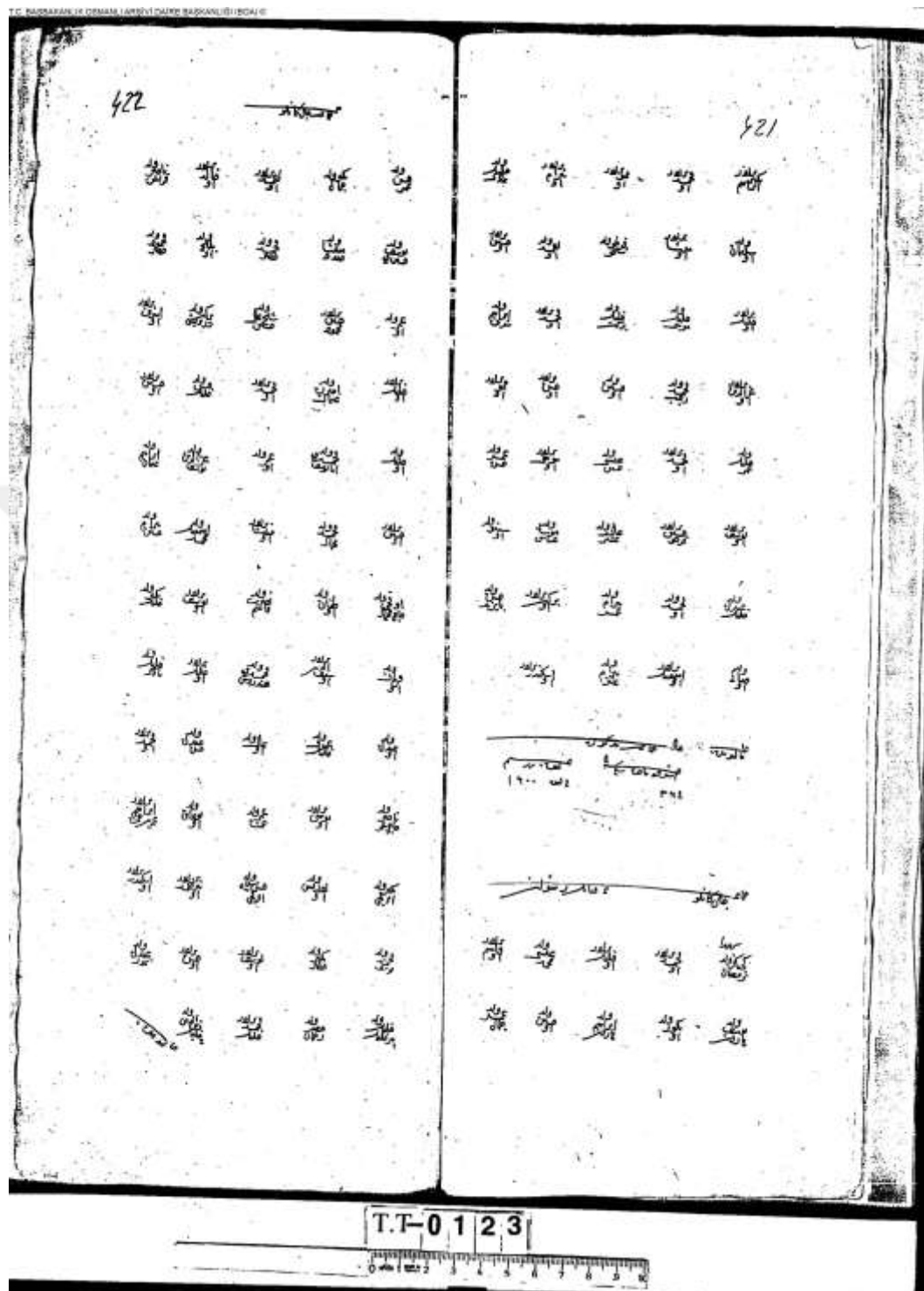
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ GENEL BAŞKANLIĞI (BOA) ©

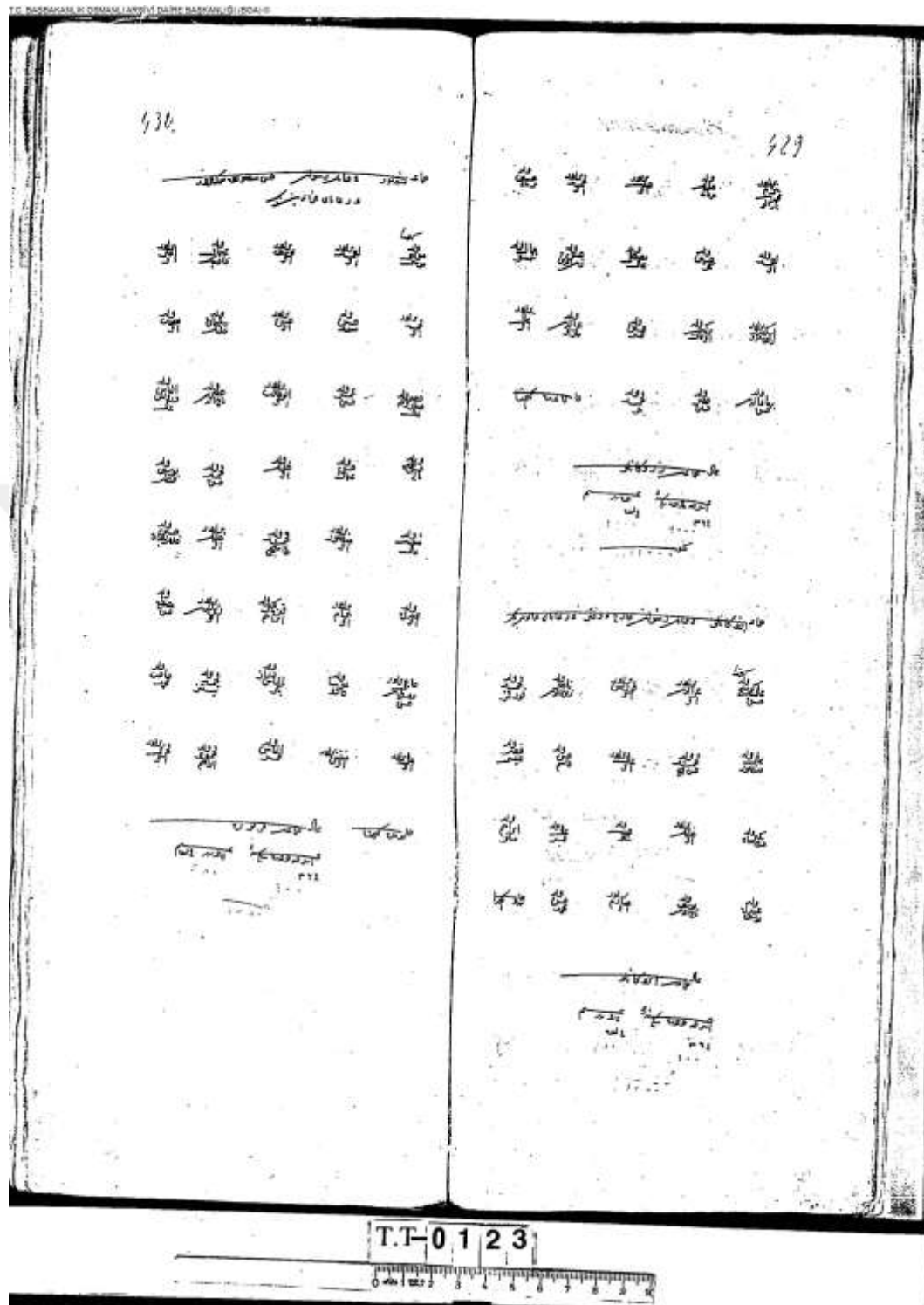
EK 6 123 Numaralı Tapu Tahrir Defteri

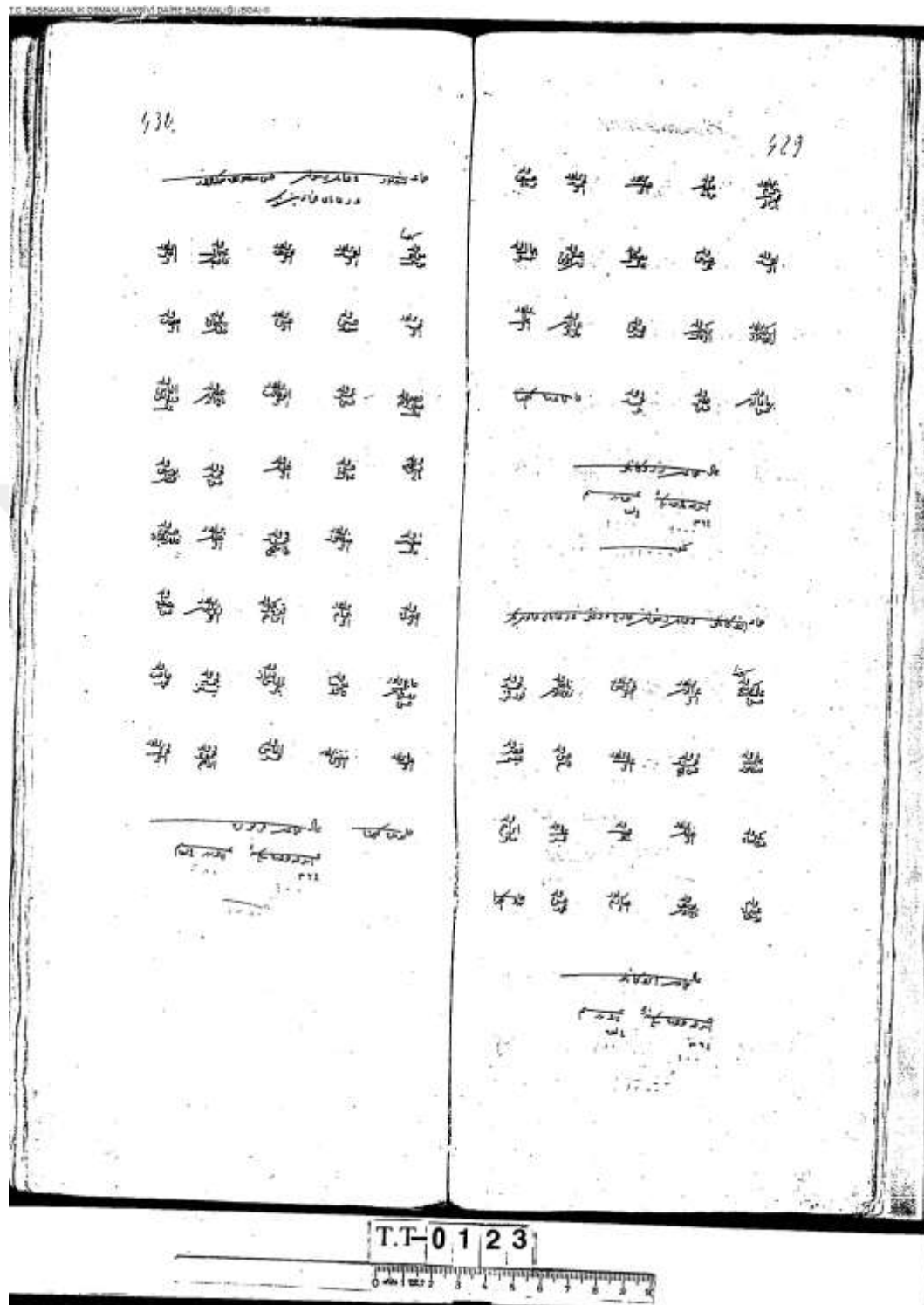
EK 7 123 Numaralı Tapu Tahrir Defteri

EK 8 123 Numaralı Tapu Tahrir Defteri

EK 9 142 Numaralı Tapu Tahrir Defteri

4

مقام عیلم را هر یک از حضرت عیسی علیه السلام

[illegible]

OSMANLI ARŞIVI		
MVL		
605	35	1

١٠
 ١١
 ١٢
 ١٣
 ١٤
 ١٥
 ١٦
 ١٧
 ١٨
 ١٩
 ٢٠
 ٢١
 ٢٢
 ٢٣
 ٢٤
 ٢٥
 ٢٦
 ٢٧
 ٢٨
 ٢٩
 ٣٠
 ٣١
 ٣٢
 ٣٣
 ٣٤
 ٣٥
 ٣٦
 ٣٧
 ٣٨
 ٣٩
 ٤٠
 ٤١
 ٤٢
 ٤٣
 ٤٤
 ٤٥
 ٤٦
 ٤٧
 ٤٨
 ٤٩
 ٥٠
 ٥١
 ٥٢
 ٥٣
 ٥٤
 ٥٥
 ٥٦
 ٥٧
 ٥٨
 ٥٩
 ٦٠
 ٦١
 ٦٢
 ٦٣
 ٦٤
 ٦٥
 ٦٦
 ٦٧
 ٦٨
 ٦٩
 ٧٠
 ٧١
 ٧٢
 ٧٣
 ٧٤
 ٧٥
 ٧٦
 ٧٧
 ٧٨
 ٧٩
 ٨٠
 ٨١
 ٨٢
 ٨٣
 ٨٤
 ٨٥
 ٨٦
 ٨٧
 ٨٨
 ٨٩
 ٩٠
 ٩١
 ٩٢
 ٩٣
 ٩٤
 ٩٥
 ٩٦
 ٩٧
 ٩٨
 ٩٩
 ١٠٠

OSMANLI ARŞIVI		
A. J. MKT. MVL		
23	55	1

واحد نفق و چند دهه

۱۰۰. مولانا شرف الدین دیرید سوره اوصاف معجزه تفسیر بتجدید خودت انبیه بهم تفسیر مرقوم نک
ماکون تابع جان فرید خلقه ابرائیل حسو حلقا ناس نام کوروت نفه ستره هر وجه تیکت اوغلی هلس اید
خزیه الفت نقد خزیه اولدیض و منزه و بانک زکریا خان فرید کوروت دیک اکتا سلمه و منزهان برده قم اید ایلک عده
دیده حسنه ابضا جمنه بولمنه منی امدانک ستر دایله ارشالی و عیال رارک نادیس قشقرق ماکو حکم الفاضلات
سید اید مقرر خصوص کوروت دایله اوزره بولدیضی بایزید مقرر فخره جید دیکلی مقرر مقرر و فغان
۲۹. مقرر غلام ارغوز و والیس

رف

تاریخ ۱۳۰۶

OSMANLI ARŞIVI		
DH.TMİK.M		
11	34	